

İŞLETME YÖNETİM KARARLARINDA MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİNİN ETKİSİ VE ÖRNEK BİR UYGULAMA*

Ebru YAY ÖZER**

Cuma ERCAN***

Geliş/Received: 02.04.2023

Kabul/Accepted: 12.04.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1275766>

ÖZ

Muhasebe bilgi sistemi işletme yöneticilerine işletmede alınması gereken kararlarda bilgi sağlamaktadır. Küreselleşme ile birlikte bilgi teknolojilerinin sürece dâhil olması rekabet avantajı sağlamak için muhasebe bilgi sisteminden daha fazla fayda elde etmeye dönük ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada, muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetim kararları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu çerçevede, işletmelerdeki mevcut muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve yönetim kararları alınırken muhasebe bilgilerinden faydalanma dereceleri ortaya konulacaktır. Bu amaç doğrultusunda, TRC3 bölgesinde faaliyet gösteren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS istatistiksel programı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, muhasebe bilgi sistemi ile işletme yönetim kararları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, muhasebe bilgi sistemi ilkelerinin alt boyutları arasında en yüksek uygulama düzeyinin “belgeleme boyutuna” ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, işletme yöneticilerinin muhasebe bilgilerini en çok “müşteri cari hesaplarının takibinde” kullandıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Yönetim, Karar, Bilgi, Sistem

The Effect Of Accounting Information System On Business Management Decisions And An Example Application

ABSTRACT

The accounting information system provides information to business managers in the decisions to be taken in the business. The inclusion of information technologies in the process with globalization has revealed the need to get more benefits from the accounting information system in order to provide competitive advantage. In this study, the effects of accounting information system on business management decisions are examined. In this framework, the effectiveness of the current accounting information system in enterprises and the degree of benefiting from accounting information while making management decisions will be revealed. For this purpose, a research was conducted on Small and Medium Sized Enterprises operating in the TRC3 region. Questionnaire method was used as data collection tool in the research. Obtained data were analyzed with SPSS statistical program. According to the results of the research, it has been determined that there is a significant relationship between the accounting information system and business management decisions. In this context, it has been determined that the highest level of application among the sub-dimensions of accounting information system principles belongs to the "documentation dimension". In addition, it has been determined that business managers mostly use their accounting information in "follow-up of customer current accounts".

Keywords: Accounting, Management, Decision, Information, System

* Bu çalışma “Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Yönetim Kararları Üzerindeki Etkileri: TRC3 Bölgesindeki Kobilere Yönelik Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Gör. Artuklu Üniversitesi Mardin Meslek Yüksekokulu, ebruyayozer@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3713-1667

*** Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, cercan27@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7440-740X

1. GİRİŞ

Yeni yüzyılda ayakta kalmak isteyen işletmelerin bilginin elde edilmesi, depolanması, yaygınlaştırılması ile raporlanması süreçlerine ayak uydurmaları önem arz etmektedir. İyi kurgulanmış bilgi sistemleri raporlama, karar verme ve yönetme gibi temel fonksiyonların yerine getirilmesine önemli derecede katkı sunar. Ters durumda ise kayıplar ortaya çıkabilir. İnsan, veri, bilgi ve teknolojinin bir araya gelerek oluşturduğu bu sistemin kalitesi tüm bileşenlerin kalitelerinin ayrı ayrı korunması halinde gerçekleşebilir.

İşletmeler bilgi çağına ayak uydurabilmek adına tüm fonksiyonlarına ilişkin bilgi yönetim süreçlerini oluşturmaya gayret etmektedirler. Bu süreçler, üretim bilgi sistemi, insan kaynakları bilgi sistemi, muhasebe bilgi sistemi, pazarlama bilgi sistemi ve finans bilgi sistemi olarak sınıflandırılmaktadır (Akar ve Atmaca, 2016: 19; Yılmaz 2014: 180). Bu sistemler içinde, yöneticilerin bilgi ihtiyaçlarını karşılayan en önemli bilgi kaynağı ise muhasebe bilgi sistemidir.

İşletme yönetici veya sahipleri faaliyet süreleri içerisinde farklı önem derecelerine sahip birçok kararlar almaktadırlar. Alınan bu kararlarda bilgi sistemlerinden elde edilen bilgilerin desteğiyle çok ayrıntılı analizlere ihtiyaç duyabiliyorken, bazen de herhangi bir analiz gerektirmeyecek kadar küçük nitelikte kararlar alınabilmektedir. Aynı zamanda alınacak kararda cari yıl bilgilerinin gerektiği gibi geçmiş yıla ait bilgilerin de gerekli olduğu nitelikte kararlar söz konusu olabilmektedir (Yükçü, 2007: 201).

Yöneticiler işletmelerin geleceği için karar verirken bir takım finansal ve finansal olmayan bilgilere ihtiyaç duyarlar. Bu bilgileri sağlama görevi ise muhasebenin sorumluluğundadır. Yöneticiler, muhasebe bilgi sisteminden almış oldukları bilgileri işletmenin geleceği için planlanmış olan stratejileri uygulama ve işletmede alacak oldukları kararlar için kullanmaktadırlar. Özellikler planlama, kontrol, dönem performans değerlendirmeleri, performans sonuçlarını artırma gibi işletmenin geleceği için alınacak kararların temelinde muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgiler yatmaktadır (Özer ve Ercan, 2021:179).

Muhasebe bilgi sistemi, işletmelerle ilgili mali nitelikli bilgilerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi ve raporlanması gibi işlevleri yerine getirerek işletmenin kontrol ve planlama sistemine katkıda bulunmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi, hızlı teknolojik gelişme, artan farkındalık, müşterilerden ve işletme sahiplerinden gelen talepler arasında rekabet avantajı elde etmek isteyen yöneticiler için mutlak bir araç haline gelmiş durumdadır (Ganyam ve Ivungu, 2019: 39). Muhasebe bilgi sistemi, işletme ile ilgili tarafların istediği bilgileri sunmasıyla, işletmenin varlıklarının değerinin korunması ile gelecekte bu varlıklarda meydana gelebilecek değişiklikleri belirlemesi bakımından önemli rol üstlenmektedir. Bu şekilde işletmelerin sahipleri, yöneticileri ve işletme paydaşları işletmenin geçmiş dönemdeki mali durumunu inceleyebilmekte, hem de gelecek dönemlerde işletmenin amaçlarına uygun planlama yapılmasına yardımcı olabilmektedir (Sürmen ve Bayraktar, 2021: 37).

Bu çalışmanın amacı, hızlı bir gelişim evresinden geçen muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetim kararları üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Araştırmanın temel sorusu, işletme yönetim kararlarının alınmasında, muhasebe bilgi sisteminin etkisinin neler olduğunu sorgulamaktır. Burada amaç, işletmelerde mevcut muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve yönetim kararları alınırken muhasebe biriminden faydalanma dereceleri ile ilgili bulgulara ulaşmak ve önerilerde bulunmaktır. Bu çerçevede, TRC3 bölgesinde faaliyet gösteren Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler üzerine bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kentsel mekânlarını Mardin, Siirt, Batman, Şırnak illeri oluşturmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Muhasebe Bilgi Sistemi

Muhasebe bilgi sistemi işletmeler için tamamen ya da kısmi mali özellikli işlemlerle ilgili bilgilerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi ve raporlanması gibi işlevleri yerine getirerek işletmenin kontrol ve planlama sistemine katkıda bulunmaktadır. Muhasebe bilgi sistemi, hızlı teknolojik gelişme, artan farkındalık ve müşterilerden ve işletme sahiplerinden gelen zorlu talepler arasında rekabet avantajı elde etmek isteyen yöneticilerin elinde mutlak bir araçtır (Ganyam ve Ivungu, 2019: 39). Küreselleşen ekonomi pazarı ile beraber işletmeler için bilgi daha önemli bir hale gelmiş ve işletme yöneticilerinin bu kavrama olan ilgisini artırmıştır. Muhasebe bilgi sistemi ürettiği bilgiler sayesinde işletmelerin geçmişini yansıtmakta ve geleceğiyle ilgili ipucu vermektedir (Maswadeh, 2016: 83).

Bilgi sistemlerinin önemi teknoloji çağı olarak adlandırılan günümüzde daha da gelişmiş ve kullanımı işletmeler için kaçınılmaz hale gelmiştir. Gerek kamu kurumlarında gerekse özel sektör işletmelerinde verilen hizmetin kalitesi ve verimlilik için bilgi sistemleri kullanılmaktadır. İşletmeler için sunulan hizmetin güvenli olması, verilen hizmetin kalitesinin daha da artması, çalışanların verimliliğini artırarak zamandan tasarruf edilmesi önem arz etmektedir (Alagöz ve Allahverdi, 2011: 48). Manchilot (2019)'a göre muhasebe bilgi sistemi, kurumsal karar verme sürecini desteklemek ve yönlendirmek amacıyla muhasebe verilerini toplamak, depolamak, işlemek ve iletmek için kullanılan bilgisayar tabanlı bir elektronik sistem olarak tanımlanmaktadır. Bilgisayarlar, tüm bilgi sistemlerinin çalışabilirliği için bir platform sağladıkları için muhasebe bilgilerinin merkezi konumundadır.

2.2. Muhasebe Bilgi Sisteminin İşleyişi ve Yapısı

İşletmeler açısından geçmişteki ve gelecekteki olayları niceliksel ve niteliksel olarak ortaya koymaya çalışmak muhasebe bilgi sistemlerinin temel işlevidir. Böylelikle işletmelerin mevcut faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan sonuçları değerlendirmek ve kontrol edilmesine yönelik olarak yöneticiler, sahipler/ortaklar ve üçüncü kişilerin ihtiyaç duyacağı hizmeti yerine getirmek muhasebe bilgi sisteminin görevidir (Karacaer ve İbrahimoglu, 2003: 214).

Muhasebe bilgi sistemi, yöneticilere ve işletme sahiplerine işlerini planlama, kontrol etme ve yürütmeye ihtiyaç duydukları bilgiyi sağlayabilmeleri için veri ve işlemlerin üretilmesi sürecidir. Karar vericilerin gereksinim duyduğu bilgiyi üretmek için muhasebe bilgi sistemi, aşağıdaki görevleri yerine getirmelidir (Demir, 2005: 106-107);

- ✓ Ticari işlemleri ve diğer verileri toplama ve muhasebe bilgi sistemine giriş,
- ✓ Veriyi işleme,
- ✓ Gelecekte kullanılması için veriyi depolama,
- ✓ Rapor üreterek, kullanıcılara gereksinim duydukları bilgiyi sağlama veya muhasebe bilgi sisteminde depolanmış veriyi sorgulamaları için kullanıcılara olanak vermek,
- ✓ Doğru ve güvenilir bilginin üretilmesi için tüm süreci kontrol etmek.

Muhasebe bilgi sistemi genel olarak; gelir sistemi, gider sistemi, üretim sistemi, insan kaynakları sistemi, finansman sistemi, kaydetme ve raporlama sistemlerinden oluşmaktadır (Ömürbek, 2003: 127).

2.3. İşletme Yönetim Kararları ve Karar Alma Süreci

Karar sözlük anlamı ile belirli bir konuda bilinçli bir şekilde uygun olan çözümü seçmeyi ifade etmektedir. Kişilerin belirli bir durum için yaptıkları seçimleri de ifade eder (Koçel, 2007: 76). İşletmelerin sürekliliğinin devam etmesi adına yapılan faaliyetleri kapsayan bütün konularda, sunulan seçenekler arasından doğru ve zaman kaybetmeden eleme yapılması karar alma olarak ifade edilmektedir (Demir, 2005: 90). Bir diğer tanıma göre karar alma; belirli amaçlara ulaşabilmek için belirlenen yollar, araçlar ve fırsatlar arasından seçim yapılması sürecidir (Eren, 2001: 171; Yılmaz,

1995: 99). Bu süreç bilişsel, bedensel ve duygusal olabilir. Karar alma sadece bir seçim olarak ele alınmamalıdır. Karar alma bir süreçtir, seçim ise bu sürecin bir aşaması durumundadır (Dalgın ve Kalmış, 2010: 113; Can, 1999: 250).

Örneğin, bir muhasebe yöneticisinin iç kontrol denetçisini gelen adaylar içerisinde seçmesi bir karar alma işlemidir. Bu karar alma sürecinde, gelen adaylar arasında işletme için uygun olanın seçim kararı; muhasebe birimine yeni bir denetçi alınması ihtiyacının muhasebe yöneticisi tarafından kesinleştirilmesi, görüşülen adayların işletme yapısına uygunluğunun tespit edilmesi, adaylarla görüşülerek bilgilerinin alınması, adayın seçilmesi ve alınan kararın doğruluğunu değerlendirebilmek amacıyla, yeni personelin işletme içerisindeki adaptasyonunun izlenmesi gerekir (Daft, 1991: 180).

İşletme yönetici veya sahipleri faaliyet süreleri içerisinde farklı önem derecelerine sahip birçok karar almaktadırlar. Alınan bu kararlarda bilgi sistemlerinden elde edilen bilgilerin desteğiyle çok ayrıntılı analizlere ihtiyaç duyabiliyorken, bazen de herhangi bir analiz gerektirmeyecek kadar küçük nitelikte kararlar alınabilmektedir. Aynı zamanda alınacak kararlarda cari yıl bilgilerinin yeterli olduğu gibi geçmiş yıla ait bilgilerin de gerekli olduğu nitelikte kararlar söz konusu olabilmektedir (Yükçü, 2007: 201).

Yönetim kademesindeki orta yöneticiler ve üst yöneticiler için karar verme büyük önem taşımaktadır. Karar verme sürecinin olmadığı bir yönetim birimi işletmenin devamlılığı için sorun oluşturmaktadır (Yozgat, 1994: 7). Yöneticiler çözüme götürecek olan seçeneği tüm yönleri ile analiz ederek işletme yararına olan en uygun seçeneği belirlerler (Yeşil, 2010: 462).

Karar alma süreçleri birbirinden farklı düşüncelerin, işlerin, faaliyetlerin arasından bir tercihin yapılmasıyla son bulur. Karar alma süreçleri daha çok psikolojik kökenlidir (Tosun, 1992: 327). Bu süreç işletmelerde yönetim ve organizasyon sürecini kapsayan bir dizi işlemi kapsar. Geleceğe dönük planlama ve programlamanın temelini oluşturur. Bilimsel ve rasyonel özelliğe sahip olan karar alma süreci, sorunların çözümü amacıyla kullanılır. Sürecin bir maliyetinin olması, bu sürecin etkin ve verimli kullanılmasını gerektirmektedir. Elde edilen kararlar aynı zamanda bir risk içermektedir (Demir, 2005: 3). Karar alma doğru soru-yaratıcı cevap-çözüm seçme süreci şeklinde organize olur. Rasyonel bir karar alma süreci aşağıdaki şekilde gerçekleşir (Mirze, 2002: 121);

- ✓ Amaç ve soru tanımlanması,
- ✓ Bilgi toplanması,
- ✓ Alternatif çözüm geliştirme,
- ✓ Sonuç değerlendirme,
- ✓ En iyi çözüm için karar alma.

2.5. Karar Alma Sürecinde Muhasebe Bilgi Sisteminin Rolü

İşletme içindeki ve işletme dışındaki bilgi kullanıcılarının ihtiyaç duyduğu bilgi türleri farklılık gösterir. İşletmenin alt düzey organizasyonlarında ortaya çıkan problemler ve ihtiyaçlar günlük, rutin işlere ait olurken, orta ve üst düzey organizasyonlarda problemler daha karmaşık, çözümü için daha fazla bilgi ihtiyacının olduğu, etkilerinin uzun vadeli görüldüğü ihtiyaç ve problemlerdir (Akolaş, 2004: 31). Yöneticiler açısından bakıldığında muhasebe bilgi sistemi üst seviyedeki yöneticilere uzun dönemli yatırım kararlarını almalarında yardımcı olurken işletmenin gelecek dönemlerindeki finansal durumunu tahmin edebilmesini sağlar. Orta seviyedeki yöneticilere finans kaynaklarının denetimi ve kontrolünde yardımcı olur. Alt seviyedeki yöneticilere ise fonların doğru kaynaklara aktarılması için bilgi verir (Laudon ve Laudon, 2006: 52).

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın ana problemi, “İşletme yönetim kararlarının alınmasında, muhasebe bilgi sisteminin etkisinin neler olduğunun sorgulanması?” olarak tasarlanmıştır. Probleme yönelik olarak

ortaya konulan çözüm önerisi ise, işletmenin mevcut muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve yönetim kararları alınırken muhasebe biriminden faydalanma dereceleri ile ilgili bulgulara ulaşmak ve önerilerde bulunmaktır.

Ayrıca çalışmada, demografik değişkenlerin; muhasebe bilgi sistemi ve muhasebe sisteminden memnuniyeti ile işletme yöneticilerinin muhasebe bilgilerini kullanım alanları üzerindeki etkisi araştırılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmada TRC3 bölgesinde faaliyet gösteren KOBİ'lerde MBS'nin işletme yönetim kararları üzerindeki etkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Uygulama alanı olarak ise, Mardin, Siirt, Batman ve Şırnak illerini içine alan TRC3 Bölgesi seçilmiştir. Araştırma, işletme büyüklük türü kapsamına göre KOBİ'lerle, coğrafi kapsam olarak ise TRC3 Bölgesi ile sınırlı tutulmuştur.

Bu çerçevede Mardin Organize Sanayi Müdürlüğü'nün verilerine göre Mardin ilinde organize sanayi bölgesi içerisinde 78 adet gıda ürünleri, 8 adet tekstil, 5 adet kimyasal ürünleri ve kozmetik, 4 adet plastik, 6 adet mobilya ve 52 adet diğer sektörler olmak üzere toplam 153 adet sanayi tesisi üretimdedir. Şırnak (Cizre) organize sanayi sitesinde 34 firma faaliyet göstermektedir. Batman organize sanayi sitesine bağlı 105 firma faaliyet göstermektedir. Siirt ilinde 19 işletme faaliyet göstermektedir.

Araştırmanın evrenini TRC3 bölgesinde faaliyet gösteren 311 işletme oluşturmaktadır. Oransal yaklaşım formülüne göre, %95 güven aralığında ve 0,5 örneklem hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü minimum 173 olarak hesaplanmıştır. Bu kapsamda yanlış ve eksik doldurmalar göz önünde bulundurulduğunda çalışma yaklaşık 200 işletmeye uygulanmıştır. Ancak bunlardan 4 tanesi eksik olduğu için araştırmaya 194 anket üzerinden değerlendirilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Muhasebe Bilgi Sistemi Ölçeği: Bu çalışmada Dinç ve Karakaya (2014) tarafından kullanılan "Muhasebe Bilgi Sistemi Ölçeği" kullanılmıştır. Söz konusu ölçek; kayıt sistemi (5,6,7,8), personel sistemi (9,10,11,12), belge sistemi (13,14,15,16), raporlama sistemi (17,18,19,20,21) ve kontrol sistemi (22,23,24) olmak üzere 5 boyut ve 20 sorudan oluşmaktadır. Ölçek kapsamında anket katılımcılarından soruları; "1- kesinlikle katılmıyorum, 2- katılmıyorum, 3- ne katılıyorum ne katılmıyorum, 4- katılıyorum, 5- kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplamaları istenmiştir. Muhasebe bilgi sistemi için oluşturulan bu 5 boyutun Alfa değeri 0,860 olarak hesaplanmıştır.

İşletme Yönetiminin Aldığı Kararlar Ölçeği: Çalışmada kullanılan diğer ölçek Kaygusuzoğlu ve Uluyol (2011) tarafından geliştirilmiş olan "İşletme Yönetiminin Aldığı Kararlar Ölçeğidir". Bu ölçekte 5 seçeneqli likert tipinde 11 soru bulunmaktadır. Söz konusu ölçek; 1: Çok Önemsiz, 2: Önemsiz, 3: Fark etmez, 4: Önemli, 5: Çok Önemli şeklinde cevaplardan oluşmaktadır. İşletme Yönetiminin Aldığı Kararlar Ölçeği tek boyutlu olup, Cronbach Alpha katsayısı ise 0,909 olarak hesaplanmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Demografik Bilgiler

Araştırmanın bu bölümünde araştırmaya katılan yöneticilerin cinsiyet, yaş, eğitim durumu, işletme içindeki görevleri, tecrübe ve muhasebe bilgi düzeyi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Elde edilen bulguların her biri tablo halinde özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo.1 İşletme Yöneticilerine İlişkin Demografik Bilgiler

Önermeler		n	%
Cinsiyet	Kadın	11	14,4
	Erkek	183	85,6
Yaş	20-30	25	12,9

	31-40	65	33,5
	41-50	60	30,9
	51 ve üzeri	44	22,7
Öğrenim Durumu	Lise	107	55,2
	Ön lisans	40	20,6
	Lisans	38	19,6
	Lisansüstü	9	4,6
İşletmedeki Görevi	İşletme Sahibi	118	60,8
	Genel Müdür	54	27,8
	Muhasebe Müdürü	12	6,2
	Diğer	10	5,2
Mesleki Deneyim	0-5	28	14,4
	6-10	48	24,7
	11-15	66	34,0
	15 ve üzeri	52	26,8
Muhasebe Finansman Konusunda Bilgimi Yeterli Buluyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	12	6,2
	Katılmıyorum	30	15,5
	Kararsızım	59	29,9
	Katılıyorum	67	34,5
	Kesinlikle Katılıyorum	26	13,4

Yukardaki tabloda da görüldüğü gibi, ankete katılan şirket yöneticilerinin 183'ünün (%85,6) erkek, 11 yöneticinin (%14,4) kadın olduğu tespit edilmiştir. Kadımların istihdamdaki payları dikkate alındığında alan çalışmasına yansıyan bu sonuç anlamlı olmaktadır. Tabloda yöneticilerin yaşlarına göre dağılımına bakıldığında; en fazla 31-40 yaş grubu (%33,5) ve en az olan grup ise 20-30 yaş grubu (%12,9) olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan yöneticilerin %4,6'sı lisansüstü, %19,6'sı Lisans, %20,6'sı ön lisans ve %55,2'si ise lise düzeyinde eğitime sahip oldukları tespit edilmiştir. Bu sonuca göre ankete katılan şirket yöneticilerinin çoğunluğu (%55,2) lise mezunu seviyesinde eğitime sahiptir. Yöneticilerin eğitim durumun çoğunlukla lise düzeyinde olması Türkiye'nin eğitilmiş insan profilini yansıtmaktadır. Çünkü Türkiye'de 2020 yılında eğitilmiş nüfusun sadece %38,4'ü önlisans ve üstü eğitime sahiptir. Alan çalışmasına katılanların ise %45,8'i önlisans ve üstü mezuniyete sahiptir. Bu bakımdan ankete katılanların eğitim seviyelerindeki bu dağılım anlamlı olarak değerlendirilmiştir.

Örnekleme seçilen kişilerin işletme içindeki görev dağılımına bakıldığında; en fazla katılım sağlayan grup işletme sahibi (%60,8) en az ise diğer grubu (%5,2) olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonuç, yöneticilerin çoğunluğunun işletme sahibi olduğunu göstermektedir. Diğer grubu içerisinde iç denetçi, genel koordinatör, idari müdür olarak işletme içinde görev almaktadırlar. TRC3 bölgesinde şirket ölçekleri büyüye de profesyonelleşmeye olumsuz bakmaktalar. Bu nedenle sahip-yönetici sayısının diğer katılımcılara göre fazla olması anlamlıdır. İşletme yöneticilerinin %14,4'ü 0-5 yıl, %24,7'si 6-10 yıl, %26,8'i 15 yıl ve üzeri, %34'ü ise 11-15 yıl aralığında deneyime sahip olduğu tespit edilmiştir. Örnekleme seçilen kişilerin mesleki deneyim sürelerine göre dağılımına bakıldığında; en fazla 11-15 yıl grubu (%34) ve en az olan grup ise 0-5 grubu (%14,4) olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, yöneticilerin büyük bir çoğunluğunun 5 yıldan fazla bir deneyime sahip olduğunu göstermektedir. İşletme yöneticilerinin muhasebe finansman konusunda bilgilerini yeterli bulmasına göre dağılımına bakıldığında; en fazla "katılıyorum" grubu (%34,5) ve en az olan grup ise "kesinlikle katılmıyorum" grubu (%6,2) olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında %50 civarında finans bilgilerinin yeterli olmadığını düşünen katılımcı oranını göstermektedir. Muhasebe bilgi sisteminin ürettiği bilgilerin mali nitelikli olayların çıktısı olduğu düşünüldüğünde yöneticilerin finansal eğitim konusunda desteklenmesi gerektiğini işaret etmektedir.

4.2.İşletmelere İlişkin Bilgiler

Bu bölümde, araştırma kapsamında incelenen işletmelerin hukuki yapısı, faaliyet yılı, çalışan sayısı, yıllık net satış hasılatı, muhasebe işlemlerinin takibi, yönetimin muhasebe işleriyle ilgili tutumu

ve muhasebe kayıtlarının tutulma nedenlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Elde edilen bulguların her biri tablo halinde özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 2. İşletmeye İlişkin Bilgiler

Önergeler		N	
Hukuki Yapısı	Şahıs işletmesi	59	0,4
	Limited şirket	124	3,9
	Anonim şirket	11	,7
Faaliyet Süresi	1-5	22	1,3
	6-10	89	5,9
	11-15	63	2,5
	16-20	14	,2
	21 ve üzeri	6	,1
Çalışan Sayısı	10-20	2	
	20-49	109	6,2
	50-150	79	0,7
	150-250	4	,1
Yıllık Net Satış Hâsılatı	0- 1.000.000 TL	14	,2
	1.000.000- 8.000.000 TL	66	4,0
	8.000.000 30.000.000TL	64	3,0
	30.000.000- 40.000.000 TL	50	5,8
Muhasebe Kayıtlarının Tutulduğu Yer	İşletme içi	33	7,0
	Muhasebe bürosu	8	,1
	İşletme içi ve muhasebe bürosu	153	8,9
Muhasebe Kayıtlarının Tutulma Nedeni	Vergisel yükümlülükler	24	2,4
	Bilgi elde etmek	170	7,6

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin %63,9'u limited şirket, %30,4'ü şahıs işletmesi ve %5,7'si ise anonim şirket statüsünde olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de limited şirketlerin kurulmasına olan talep anonim şirketlere nazaran daha fazla olmaktadır. Örneğin 2022 Temmuz ayı verilerine göre kurulan 8.467 şirketin %85,6'sı limited şirket, %12,9'u anonim şirket, %1,4'ü ise kooperatif olduğu tespit edilmiştir (www.tobb.gov.tr). İşletmelerin faaliyet gösterdikleri yıllara göre

dağılımının dikkat çeken yanı 16 yıl ve üzeri olanların oranı %10,3'tür. Bu bulgu firmaların kısa ömürlü olduklarını işaret etmektedir. Bu sonuçlara göre, şirketlerin çoğunluğunun 6 ile 15 yıl arasında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Yapılan alan çalışmasına göre ankete katılanların büyük çoğunluğu 20-49 aralığında çalışani olan işletmelerden (%56,2) oluştuğu, katılımcı gruplar arasında en az 10-20 aralıkta çalışani olan işletmelerden (%1) oluştuğu gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan firmaların çoğunluğunun (%58,8) yıllık net satış hasılatının 8-40 milyon arasında olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin %17'si muhasebe işlemlerini kendi bünyesinde yürütürken, %4,1'i işletme dışında bağımsız bir muhasebe bürosunda yürütmektedir. Şirketlerin büyük bir çoğunluğu ise (%78,9) muhasebe işlemlerinin bir kısmını işletme içinde, bir kısmını da bağımsız muhasebe bürosunda yürütmektedir. Bu durumda şirketlerin çoğunluğunun ön muhasebeyi işletme içinde kendi elemanları ile takip ettiğini, resmi defterleri ise bağımsız muhasebe bürolarında tuttuklarını söylemek mümkündür. Yöneticilerin büyük bir çoğunluğu (%87,6) işletmenin mali durumu ile ilgili her türlü bilgiyi elde etmek için muhasebe kayıtlarının tutulduğu görüşündedirler. Bu sonuca göre işletmelerin sadece yasal zorunluluktan dolayı muhasebe kayıtlarını tutmadıklarını söyleyebiliriz.

4.3. İşletmelerin Muhasebe Bilgi Sistemini Uygulama Düzeyi

Bu bölümde araştırma kapsamında incelenen işletmelerin muhasebe bilgi sistemi uygulama düzeyine ilişkin bulgular ve yorumlar yer almaktadır. İşletmelerin muhasebe bilgi sisteminin alt boyutlarının uygulama düzeylerine ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Muhasebe Bilgi Sisteminin Uygulama Düzeyi

Boyutlar	N	$\bar{X}$	S
Kayıt	194	3,56	0,78
Personel	194	3,50	0,68
Belge	194	3,71	0,64
Rapor	194	3,38	0,97
Kontrol	194	3,68	0,56

Tablo 3'te de görüldüğü gibi, muhasebe bilgi sistemi ilkelerinin alt boyutlar arasında uygulanma düzeyi en düşük olarak raporlama boyutu ($\bar{X}$ 3,38) ve en yüksek uygulama düzeyi ise belgeleme boyutu ($\bar{X}$ 3,71) olduğu tespit edilmiştir. Standart sapması en düşük olarak kontrol (S 0,56) boyutu tespit edilmiştir. Buna göre alt boyutlar arasında uygulama düzeyi açısından benzerlik gösteren ilke kontrol boyutu olarak tespit edilmiştir. Muhasebenin temel kavramlarından olan belgelendirmenin bu alan araştırmasında en yüksek düzeyde çıkmış olması önemsendiğini göstermektedir. Ancak yöneticilerin geçmiş bilgilerden elde ettikleri bilgiler ile özellikle geleceğe dönük yapılacak yatırımlar için verecekleri stratejik kararlarda kullanılması planlanan rapor boyutunun düşük olması da olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Aşağıda muhasebe bilgi sisteminin alt boyutlarına ilişkin uygulama düzeyleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Kayıt boyutu: Muhasebe Bilgi Sisteminin kayıt boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyine ilişkin dağılım Tablo 4'te verilmiştir. Kayıt boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren tabloya göre, şirketlerin özellikle 4. önerme düzeyinin düşük ($\bar{X}$ 3,45) olduğu görülmektedir. Özellikle kurumsallaşmada bürokratik süreçlerin önemsenmediğine dair bir gösterge olarak görülebilir. 3. önerme en yüksek ($\bar{X}$ 3,84) düzeyde uygulanan kayıt boyutu önermesi olmuştur. İşletme sahiplerinin mahremiyete önem verdikleri 3. önerme ile tespit edilmiştir. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 4. önerme (S 1,04) iken uygulama düzeyi açısından en farklı olanlar 1. önermedir (S 1,23).

Tablo 4. Kayıt Boyutu Önermelerinin İncelenmesi

Önermeler	N	$\bar{X}$	S
1 Muhasebede, işlemler günü gününe kayıtlara geçirilmektedir.	194	3,49	1,23
2 Muhasebede yardımcı defter kullanımına önem verilmektedir	194	3,46	1,04
3 Muhasebe defterlerine sadece sorumlu kişiler ulaşabilmektedir	194	3,84	1,17
4 Mevcut hesapların nasıl kullanılacağı ile ilgili yönergeler hazırlanmıştır	194	3,45	1,04

Personel boyutu: Muhasebe Bilgi Sisteminin personel boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren dağılım Tablo 5’de verilmiştir. Personel boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren tabloya göre personel boyutu önermeleri arasında en düşük uygulanan önerme 5. önerme ($\bar{X}$ 3,20) iken en yüksek düzeyde uygulanan 8. önermesi ($\bar{X}$ 3,76) olmuştur. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 7. önerme (S 0,85) iken, uygulama düzeyi açısından en farklı 5. önermedir (S 1,17). Bu verilere göre katılımcıların genel olarak çalışan muhasebe personeli sayısı açısından benzer bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Öte taraftan her gün yeni bir uygulamanın veya yeni bir yasal sürecin etkisine maruz kalma özelliği ile dinamik bir yapıda olan muhasebe sürecini yürüten personellerin eğitimine yeteri kadar önem verilmemesi dikkat çeken bir husus olmuştur.

Tablo 5. Personel Boyutu Önermelerinin İncelenmesi

Önermeler	N	$\bar{X}$	S
5 Muhasebede çalışanlar devamlı hizmet içi eğitim almaktadırlar	194	3,20	1,17
6 Muhasebede çalışanların hepsi yeterli mesleki yeterliliğe sahiptir	194	3,31	1,05
7 Muhasebede çalışanlar arasında kesin bir görev dağılımı mevcuttur	194	3,72	0,85
8 Muhasebede çalışan eleman sayısı yeterlidir	194	3,76	0,95

Belge boyutu: Muhasebe Bilgi Sisteminin belge boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren dağılım Tablo 6’da verilmiştir. Belge boyutu önermeleri arasında en düşük uygulanan önerme 9. önerme ($\bar{X}$ 3,46) iken, en yüksek düzeyde uygulanan 10. önermesi ($\bar{X}$ 3,84) olmuştur. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 10. önerme (S 0,72) iken, uygulama düzeyi açısından en farklı 9. önermedir (S 1,02). Bu verilere göre muhasebe süreçlerinde kontrol aracı olarak imzalama yönteminin katılımcılar tarafından en fazla uygulanan ve bununla birlikte katılımcıların davranışlarının da en fazla benzerlik gösterdiği başvuru belgelendirme aracı olduğu görülmüştür. Öte taraftan katılımcılar arasında en az benzerlik gösteren ve bununla birlikte en az uygulandığı düşünülen önerme ise belgelendirmenin yeterli yapılmadığıdır. Bu sonuç işletme sahiplerinin belgelendirmeye önem verdiklerinin diğer bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6. Belge Boyutu Önermelerinin İncelenmesi

Önermeler	N	$\bar{X}$	S
9 İşletme içi bilgi akışını sağlayan belgeler yeterlidir.	194	3,46	1,02
10 Belgeler üzerine taraflar mutlaka imza atmaktadırlar	194	3,84	0,72

11	İşlemler hemen belgelendirilmektedir	194	3,72	0,98
12	Belgelerin kimler tarafından hazırlanacağı bellidir.	194	3,77	0,84

Rapor boyutu: Muhasebe Bilgi Sisteminin rapor boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren dağılım Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre rapor boyutu önermeleri arasında en düşük uygulanan önerme 17. önerme ($\bar{X}$ 3,19) iken, en yüksek düzeyde uygulanan 13. önermesi ($\bar{X}$ 3,78) olmuştur. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 16. önerme (S 1,02) iken, uygulama düzeyi açısından en farklı 17. önermedir (S 1,27). Raporlamaya ilişkin süreçler açısından imalat firmalarında üretim raporlarına dikkat edileceği düşünülmektedir. Elde edilen bulgular da bu düşüncüyü desteklemektedir. Bunula birlikte katılımcıların satış raporlarına odaklanmadıkları özellikle pazarlama faaliyetlerini yeteri düzeyde dikkate almadıklarına dair bir işaret sunmaktadır.

Tablo 7. Rapor Boyutu Önermelerinin İncelenmesi

Önermeler	N	$\bar{X}$	S	
13	Üretim raporları düzenli olarak hazırlanmaktadır.	194	3,78	1,13
14	Satış raporları düzenli olarak hazırlanmaktadır.	194	3,36	1,24
15	Stok raporları düzenli olarak hazırlanmaktadır.	194	3,48	1,09
16	Düzenli şekilde finansal raporlar hazırlanmaktadır.	194	3,70	1,02
17	Düzenli olarak işletme bütçeleri hazırlanmaktadır.	194	3,19	1,27

Kontrol Boyutu: Kontrol boyutuna ilişkin önermelerin uygulanma düzeyini gösteren dağılım Tablo 8’de verilmiştir. Buna göre kontrol boyutu önermeleri arasında en düşük uygulanan önerme 20. önerme ($\bar{X}$ 3,57) iken, en yüksek düzeyde uygulanan 19. önermesi ($\bar{X}$ 3,75) olmuştur. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 20. önerme (S 0,91) iken, uygulama düzeyi açısından en farklı 19. önermedir (S 0,98).

Tablo 8. Kontrol Boyutu Önermelerinin İncelenmesi

Önermeler	N	$\bar{X}$	S	
18	İşletmede kayıtları tutanlarla, kontrolünü yapan kişiler farklıdır	194	3,71	0,94
19	Muhasebe işlemleri sıklıkla kontrolden geçirilmektedir.	194	3,75	0,98
20	İşletme içi belgelerde mutlaka kontrol ve kayıt ile ilgili paraf lar bulunur.	194	3,57	0,91

4.4. Yöneticilerin Muhasebe Bilgilerini Kullanım Alanları Uygulama Düzeyi

İşletme yöneticilerinin muhasebe bilgilerini kullanma alanlarına göre dağılımı Tablo 9’ da yer almaktadır. Yöneticilerin Muhasebe Bilgilerini Kullanma Alanları ölçeğinde alan çalışmasına konu olan önermeleri gösteren Tablo 9’a göre önermeler arasında en düşük uygulanan önerme 29. önerme ($\bar{X}$ 3,70) iken, en yüksek düzeyde uygulanan 19. önermesi ($\bar{X}$ 3,75) olmuştur. Şirketlerin uygulama düzeyi en fazla benzerlik ile 26. önerme (S 0,57) iken, uygulama düzeyi açısından en farklı 28. önermedir (S 0,94).

Tabloda görüldüğü gibi 29. önerme hariç bütün önermelerin ortalaması 4'ün üzerindedir. Dolayısıyla yöneticilerin muhasebe bilgilerini tabloda gösterilen bütün alanlarda kullandıkları görülmektedir. İşletme yöneticileri muhasebe bilgilerini en çok “müşteri cari hesaplarının takibinde” kullandıkları tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla, yeni bir yatırıma başlama ve fiyatlama kararları takip etmektedir. Muhasebe bilgilerini en az kullandıkları alanın ise performans ölçümü olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. İşletme Yöneticilerinin Muhasebe Bilgilerini Kullanım Alanları

Önermeler	N	$\bar{X}$	S
21 Fiyatlama Kararları	194	4,28	0,73
22 Yeni bir mamulün üretimine başlama	194	4,18	0,76
23 Yeni bir yatırıma başlama	194	4,39	0,63
24 Karlılık analizlerinin yapılması	194	4,16	0,65
25 Yeni makine-teçhizat alımı	194	4,00	0,75
26 Çalışanlara yapılacak ücret ödemesi	194	4,32	0,57
27 Müşteri cari hesaplarının takibi	194	4,50	0,61
28 Bütçe hazırlanması	194	4,03	0,94
29 Performans Ölçümü	194	3,70	0,90
30 Maliyet-Gider Kontrolü	194	4,26	0,77

4.5. Korelasyon Analizi

Çalışmanın bu aşamasında araştırma kapsamında aralarındaki ilişkinin yönü ve şiddeti ile ilgili sonuçları tespit etmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Elde edilen korelasyon katsayısı (r) ve anlamlılık değeri (p) matrisler şeklinde verilmiştir. Korelasyon analizi test sonucu Tablo 10'da verilmiştir. **Muhasebe Bilgi Sistemi** ve **İşletme Yönetim Kararları** arasındaki korelasyon analizine göre tüm boyutlar arasında anlamlı ilişki vardır ($p < 0,001$). En yüksek düzeyde korelasyon katsayısı ($r = 0,575$) **İşletme Yönetim Kararları** ile **Muhasebe Bilgi Sistemi** arasındadır. Genel olarak boyutlar arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,001$).

Tablo 10. Korelasyon Analizi

Boyutlar	Muhasebe Bilgi Sistemi	İşletme Yönetim Kararları
Muhasebe bilgi sistemi	r	1
İşletme Yönetim Kararları	r	0,575**
	p	<0,001

*0,05 düzeyinde **0,01, ***0,001 düzeyinde anlamlı ilişki

4.6. Regresyon Analizleri

Regrasyon analizinin yapılmasının temel amacı iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin matematiksel olarak bağlantısını tespit etmektir. Bu çerçevede araştırma modelinde yer alan ilişkileri gösteren hipotezlerin test edilmesinde regresyon modeli oluşturulmuştur. Basit regresyon yöntemi “**Muhasebe Bilgi Sistemi** (bağımsız) **İşletme Yönetim Kararları** (bağımlı); modelinde kullanılmıştır.

Muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetim kararları üzerindeki etkisinin incelenmesi için regrasyon analiz sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11’de görüldüğü gibi model anlamlı çıkmıştır ($p<0,000$). **Muhasebe Bilgi Sistemi** uygulanması **İşletme Yönetim Kararlarını** R^2 %57 düzeyinde açıklamaktadır.

Tablo 11. Muhasebe Bilgi Sistemi ile İşletme Yönetim Kararları Regrasyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	T	P
İşletme Yönetim Kararları	Muhasebe Bilgi Sistemi	0,57	6,84	<0,000
$R^2=0,575$				
$F_{model}=46,893, (p<0,000)$				

5.SONUÇ

Muhasebe, işletmelerin mali nitelikli olaylarının, kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenerek raporlanması ve sonuçlarının yorumlayarak analiz edilmesi süreçlerini kapsamaktadır. Muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgiler işletme yöneticileri tarafından farklı kararlarda kullanılmaktadır. Bu çalışmada, muhasebe bilgi sisteminin işletme yönetim kararları üzerindeki etkisi belirlemek amacıyla TRC3 bölgesinde bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.

Kadınların çalışma yaşamı içerisinde yer alması her geçen gün artmaktadır. TÜİK verilerine göre, Türkiye’de 15 yaş ve üstü çalışanların istihdamdaki payı toplamda %42,8’dir. Kadınların bu oran içerisindeki payı %26,3 iken erkeklerde %59,8’dir. Bununla birlikte araştırmanın yapılmış olduğu TRC3 bölgesinde 15 yaş ve üstü çalışanların toplam istihdamdaki payı %26 ile en düşük bölge olarak tespit edilmiştir. En düşük kadın istihdam oranı da %12,6 ile TRC3 bölgesinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Bu sonuçlar alan çalışmasındaki “yöneticilerin cinsiyete göre dağılımı” önermesine de yansımıştır. Yapılan alan çalışmasına katılanların %14,4’ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında %65 civarında 31-50 yaş aralığında oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların eğitim seviyelerine göre dağılımında en yüksek pay %55,2 ile lise düzeyi olmuştur. Bu orana okuma yazma bilmeyen ve ilköğretim mezunları da dahil edilmiştir. Ancak üniversite mezun oranının Türkiye’de 2020 yılı verilerine göre toplamda %38, 4 olduğu göz önünde bulundurulduğunda katılımcılardan %45,8’nin üniversite mezunu olması yetersiz olsa da olumlu olduğu söylenebilir. Ankete katılanların %60,8’i işletme sahipleri olmuştur. Bu sonuç özellikle yönetim karar alma süreçlerinde muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgilerin hangi kararlar üzerinde etkisinin olduğu konusunda araştırmaya destek sunmaktadır. Katılımcıların mesleki deneyim sürelerine bakıldığında %50,8 düzeyinde 11 yıl ve üzeri deneyime sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların %47,9’u muhasebe bilgilerini yeterli görmekte-dirler. Araştırmaya katılan firmaların %63,9’u limited şirket şeklinde faaliyet yürütmektedirler. Firmaların faaliyet

gösterdikleri yıllara göre dağılımının dikkat çeken yanı 16 yıl ve üzeri olanların %10,3 civarında olmasıdır. Bu bulgu firmaların kısa ömürlü olduklarına işaret etmektedir. KOBİ'lerin %95 düzeyinde aile şirketi olması bu sonucun ortaya çıkmasının nedeni olarak değerlendirilmektedir. Alan çalışmasının yapıldığı TRC3 bölgesinde yapılan diğer çalışmalarda bu bulguyu destekler niteliktedir (Polat ve Güneş, 2019).

Firmaların çalışan sayıları açısından %99 düzeyinde 20 ve üzeri çalışanları kapsamaktadır. Yıllık net satış hasılatı açısından ise 8 ile 40 milyon TL arasında hasılat elde edenlerin oranı %58,8 olarak tespit edilmiş olup, bu sonuç katılımcı firmaların çoğunlukla orta büyüklükte işletmeler olduğunu göstermektedir.

Şirketlerin büyük bir çoğunluğu (%78,9) muhasebe işlemlerinin bir kısmını işletme içinde, bir kısmını da bağımsız muhasebe bürosunda yürütmektedir. İşletmelerde muhasebe kayıtlarının tutulma nedeni açısından değerlendirmede %12,4 düzeyinde vergi amaçlı olduğu belirtilmiştir. Bu sonuç, Öz ve Yavuz (2015) ile örtüşmek ile birlikte kısmen farklılaşmaktadır. Araştırmamıza katılan firmalar vergisel yükümlülük açısından daha düşük düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Bununla birlikte işletmenin mali durumu hakkında bilgi elde edilmesi amacıyla kullananların oranı %87,6 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Bu veri işletmelerin muhasebe bilgi sisteminden faydalanmayı amaçladıklarını göstermektedir.

Alan çalışmasında muhasebe bilgi sistemi uygulama düzeyini tespit etmek amacıyla kayıt, personel, belge, rapor ve kontrol unsurları açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Elde edilen verilere göre unsurların uygulanmasında genel olarak orta düzeyde 3-4 puan aralığında oldukları görülmüştür. En fazla uygulanan unsur 3,71 ile belge boyutu olmuştur. Bu veri daha çok yasal süreçlere hazırlık yapıldığını işaret etmektedir. Literatürde bu sonucu destekleyen çalışmalar Ercan (2007); Bayraktaroğlu vd. (2015); Hatunoğlu vd. (2013); Demir ve Gül (2015) sıralanabilir. Tarigan vd. (2015) yaptıkları araştırmada muhasebe bilgi sisteminin etkin kullanılmasının şirket içi sorunları çözmede yardımcı olduğunu ve muhasebe raporlarının karar alma aşamasında olumlu katkılarının olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan alan araştırmasında firmaların rapor unsurunun diğer unsurlara nazaran en düşük düzeyde uyguladıkları tespit edilmiştir. Buna göre raporlamanın işletmeye sunacağı kurumsal desteğin yetersiz kullanıldığı belirtilebilir.

Muhasebe bilgi sisteminin kayıt boyutunun uygulanmasına yönelik alan çalışmasında yer verilen önermelere göre muhasebe defterlerine sadece sorumlu kişilerin ulaşması en fazla uygulama düzeyine sahip olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte en az uygulanan önerme ise hesapların uygulanmasına yönelik işletme içinde yönergelerin hazırlanması olmuştur. Öte taraftan personel boyutu önermelerinden personel eğitime daha düşük düzeyde önem verdikleri görülmektedir. Bu durum iç kontrol sisteminde kontrol ortamının yeterince iyi organize olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte genel olarak muhasebe personel sayısının yeterli olduğuna dair önerme en fazla puan alan önerme olmuştur. Belgelendirme boyutu önermeleri genel olarak uygulama düzeyi diğer unsurlara göre daha yüksek olmak ile birlikte belgelerin imzalanmasına daha fazla önem verildiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte bilgi akış süreçlerinin belgelendirilmesine yeterli önem verilmemektedir. Raporlama boyutu en az uygulama düzeyine sahip olan boyut olarak tespit edilmiştir. Özellikle bütçeleme süreçlerinin yeterince uygulanmadığı görülmüştür. Bu veri yöneticilerin stratejik karar alma süreçlerinde muhasebe bilgilerini yeterince kullanmadıklarını göstermektedir. Kontrol boyutu en fazla uygulanan ikinci unsur olmuştur. Kontrol boyutu önermelerinden muhasebe işlemlerinin tekrar kontrolden geçirilmesi önermesi en fazla uygulanan önerme olarak tespit edilmiştir.

Yöneticilerin karar alma süreçlerindeki uygulama düzeylerinin ölçülmesi amacıyla fiyatlama, yeni mamul üretimi, yeni bir yatırıma başlama, karlılık analizleri, yeni makine teçhizat alımı, ücret politikası, müşteri cari hesaplarının takibi, bütçe hazırlaması, performans ölçümü, maliyet-gider kontrolü üzere on önerme alan çalışmasına konu edilmiştir. Elde edilen sonuçlara genel olarak yöneticilerin karar alma süreçlerinde muhasebe bilgilerinden faydalandıkları tespit edilmiştir. Ancak yöneticilerin muhasebe bilgi düzeyinin düşük olması işletme başarısı üzerinde beklenen avantajları yeterince sağlamayacağını göstermektedir. Bu sonuç Ercan (2017); Bayraktaroğlu vd. (2015); Akgün ve Kılınç (2013); Demir ve Gül (2015); Dalabeeh ve Alshbiel (2012) çalışma sonuçları ile

benzeşmektedir. Muhasebe bilgi sistemi işletme yönetim kararlarında en fazla etki ettiği karar süreci “müşteri cari hesaplarının takibi” olduğu görülmüştür. En düşük etki ise performans ölçümü ile ilgilidir. Performans ölçümlerine yönelik çalışmaların olmaması bu sonucun oluşmasına etki etmiş olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma modelinin test edilmesi için regrasyon analizi yapılmıştır. Alan araştırmasından elde edilen sonuçlara göre muhasebe bilgi sistemi ile işletme yönetim kararları arasında %99 düzeyinde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Buna göre muhasebe bilgi sistemindeki uygulamalar ile %57 düzeyinde işletme yönetim kararları açıklanabilmektedir. Bu sonuca göre karar alma süreçlerinde muhasebe bilgi sistemi kullanılmaktadır. Elde edilen bu veri Ercan (2017); Bayraktaroğlu vd. (2015); Akgün ve Kılınc (2013); Demir ve Gül (2015); Dalabee ve Alshbiel (2012) ile benzeşmektedir.

Bundan sonraki yapılacak olan alan çalışmalarında vaka analizi kapsamında bir örnek uygulama üzerinden yapılmasının, mümkün ise bu sürecin tasarlanmadan önce analizinin yapılması ve sürecin tasarlanmasından daha sonra ise uygulama sonuçlarının önceki bilgilerle karşılaştırılması muhasebe bilgi sisteminin etkinliği ve verimliliğinin ortaya çıkarılması açısından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgün, A. İ. & Kılıç, S. (2013). Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletme Yönetiminin Etkinliği Üzerindeki Etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20 (2) , 21-36
- Akolaş, A. (2004). Bilişim Sistemleri ve Bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 29-43.
- Alagöz, A. & Allahverdi, M. (2011). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Muhasebe Bilgi Sistemi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 4 (3) , 47-64.
- Atmaca, M. & Akar, E. (2016). İşletmelerde Muhasebe Bilgi Sisteminin Etkinliğinin Değerlendirilmesi Üzerine Çanakkale İlinde Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 11(1), 146–164.
- Can, H. (1999). *Organizasyon ve Yönetim*. Siyasal Kitabevi.
- Daft, R. L. (1991). *Management, Orlando: The Dryden Press*, 2nd Ed.
- Dalabeeh,R. & Alshbiel, S. O. (2012).The Role of Computerized Accounting Information Systems in Reducing The Costs of Medical Services at King Abdullah University Hospital. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(6); 893-900.
- Demir, B. (2005). Muhasebe Bilgi Sistemlerinde Bilgi Güvenliği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (26), 147-156.
- Ercan, C. (2017). KOBİ’lerde Yöneticilerin Muhasebe Bilgi Düzeylerinin Araştırılması: Kilis Organize Sanayi Bölgesi Örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (2) , 309-328.
- Eren, E. (2001). *Yönetim ve Organizasyon, Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Ganyam, A. & Ayoor, I. (2019). Effect of Accounting Information System on Financial Performance of Firms: A Review of Literature. *IOSR Journal of Business and Management*. 21. 39-49.
- Hatunoğlu, Z. , Akpınar, Y. & Çelik, A. (2013). KOBİ’lerin Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sisteminin Önemi: Gaziantep ve Kahramanmaraş Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2) , 307-322 .
- Kalmış, H. & Dalgın, B. (2010). Muhasebe Bilgilerinin Karar Almada Kullanımının Önemi ve Çanakkale’de Faaliyet Gösteren Sanayi İşletmelerinde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (46) , 112-128.

- Karacaer, S. & İbrahimoglu, N. (2003). İşletme Yönetiminde Muhasebe Bilgi Sistemi, İç Kontrol, Verimlilik İlişkisi ve Önemi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 211-228.
- Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği*. (11). Arıkan Basım.
- Laudon, C. K. & Laudon J. P. (2006). *Management Information Systems 'Managing the Digital Firm'*. 10th Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Maswadeh, S. N. (2016). Interactive Effect Between Organization's Strategy Building And Accounting Information System Design: A Case Study Of Social Security Corporation (Jordan). *International Journal of Economic Perspectives*, 10 (4), 82-87.
- Mirze, S. K. (2002). *Introduction To Business*. Literatür Yayıncılık.
- Öz, Y. & Yavuz, H. (2017). Muhasebe Mesleğine Yönelimde Kişiliğin Önemi: Meslek Yüksek Okulu Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1 (1) , 36-53.
- Özer, Ö. & Ercan, C. (2021). Stratejik Yönetim Muhasebesi Araçlarının Hastane Performansına Etkisinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, 8 (19), 179-194 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/assam/issue/65159/1003665>
- Polat, E. & Güneş, R. (2019). Aile Şirketlerinin Kurumsallaşmasında İç Kontrol Sisteminin Aracı Etkisi: Trc3 Bölgesi Araştırması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (Akad)*, 11 (21), 554-576 . DOI: 10.20990/kilisiibfakademik.542146
- Sürmen, Y. & Bayraktar, Y. (2021). Türkiye'deki Muhasebe Düzenlemeleri Çerçevesinde Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamalarının Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 21 (63) , 39-60.
- Tarigan, J. D., & Kunto, Y.S. (2008). Application of Accounting Concepts in the Workplace: A Research of Management Accountant in Surabaya, *Indonesia. Journal of International Business Research*, 7(3), 89 -104.
- Tosun, K. (1992). *İşletme Yönetimi*. Savaş Yayıncılık.
- TUİK Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri (2021). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri->
- Xu, H. (2003). Factor Analysis of Critical Success Factors for Data Quality, *Proceeding Of the 19th Americas Conference on Information System*, 15-17, 1-6.
- Yeşil, S. (2010). İşletmeler Açısından İş Etiği ve Yönetimi. İ. Bakan (Ed), *İşletmecilikte Seçme Konular*, (461). Gazi Kitabevi.
- Yılmaz, B. (2014). Küresel Rekabet Ortamında Elektronik Ticaretin Muhasebe Bilgi Sistemi Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14 (1-2)
- Yılmaz, Z. (1995). *Yatırım Proje Analizi ve Yönetimi*. Uludağ Üniversitesi, Güçlendirme Vakfı, Yayın, 35, 99.
- Young, J.J. (2006). Making Up Users, Accounting. *Organizations and Society*, 31, (6), 579-600.
- Yozgat, Uğur (1994). *Yönetimde Karar Alma Teknikleri*, Beta Yayınları, İstanbul,
- Yükçü, S., *Yöneticiler İçin Muhasebe: Yönetim Muhasebesi*, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2007.

İÇEL MİLLETVEKİLLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1961-1970) *

Yafes ERDOĞAN**

Mehmet BİÇİCİ***

Geliş/Received: 20.03.2023

Kabul/Accepted: 01.04.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1268048>

ÖZ

Yeni Türk Devleti'nde, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile köklü bir rejim değişikliği olmuştur. Bu rejimde gücü milletin adına kullanacak, milletin yetkilendireceği kişilerden oluşacak bir meclise ihtiyaç vardır. Bu meclis Türkiye Büyük Millet Meclisi olmuştur. Bu süreci siyasi partiler üstlenecek, yöntem olarak seçim sistemi uygulanacaktır. Siyasal parti olarak CHF(CHP)'yi, seçim sistemi olarak İntihabı Mebusan'ın değiştirilmiş halini kullanmaya başlamıştır. 1945 yılına kadar CHP ile tek parti iktidarına dayalı olarak devam eden yönetim, bu tarihten sonra yeni siyasi partilerin kurulmasıyla devam etmiştir. 1950 seçimlerinde ülke yönetimini DP devralmıştır. 27 Mayıs 1960'da gerçekleşen darbe DP yönetimine son verirken yeni bir anayasa hazırlanmasına ve meclis yapısının da değişmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada; 1961-1970 yılları arasında TBMMXII, XIII, XIV.(MM I., MM II., MM III.) dönemleri İçel'den milletvekili seçilerek, TBMM'ye giden 15 vekilin siyasi kimlikleri ve mecliste ki çalışmaları incelenerek, genelde ülkeye yerelde de İçel'e olan katkılarına bakılmıştır. Milletvekillerinin biyografileri incelenmiş olup yaşları, meslekleri, eğitim durumları gibi kişisel bilgileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Milletvekillerinin siyasi parti tercihleri, halkın kendilerine olan teveccühleri, kaç dönem görev yaptıkları, mecliste buldukları süreç içerisinde ki siyasi faaliyetleri tek tek incelenmiş ve tasnif edilmiştir. Yapılan tasnifler sonucunda meclisteki yapmış oldukları çalışmaları, bu çalışmaların hangi konularda yoğunlaştığı ve çalışmalarının İçel'e yansımaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parlamenter Sistem, TBMM, İçel Millettekileri, Siyasi Partiler, 1961-1970 dönemi.

İçel Parliamentarians And Political Activities (1961-1970)

ABSTRACT

There was a radical regime change in the New Turkish State with the proclamation of the Republic on October 29, 1923. In this regime, a parliament consisting of people who would use power on behalf of the nation and who would be commissioned by it has required. This parliament became the Grand National Assembly of Turkey. Political parties would undertake this process, and the electoral system would implement it as a method. They used CHF (CHP) as a political party and the modified version of The first election law (intihab-ı mebusan) as the electoral system. The single-party period had continued until 1945, and with this year, new political parties began to establish in the country. By 1960, there had been a change again with the May 27 Revolution. This kind of reform led to the creation of a new constitution and a new parliamentary system.

In this study; between 1961 and 1970, TBMM XII, XIII, XIV. (MM I., MM II., MM III.) During these periods, the political identities of the people who were elected as MPs from İçel, and their work in the parliament were examined, and their contributions to İçel were generally looked at regionally. The personal equipment of the people who aspire to govern them by taking strength from the society in which they live is important. People at the point of representation of the community strive to build the future of that community. Therefore, the social and cultural positions of the MPs were examined. There had been 15 Internal MPs who worked in the Parliament during the periods mentioned. Biographies of these MPs were examined, and personal information such as their age, occupation, and educational status evaluated. The deputies whose characteristics had been examined checked in terms of how they reflected themselves and how active they were in politics. In addition, the political

* Bu makale 2019 yılında tamamlanan, *TBMM İçel Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1961-1970)* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

** Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi Bölümü Yüksek Lisans Mezunlu, mail: yafes_erd@hotmail.com, Orcid Id: 0009-0003-0545-5928

*** Doç, Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, mail: bicici@gantep.edu.tr, Orcid Id: 0000-0002-2011-1088

party preferences of the MPs, the favor of the people to them, the number of terms they served, and their political activities during their time in parliament were examined and classified one by one. As a result of the classifications, the work which MPs have done in the parliament, the subjects on which these works are concentrated and the reflections of it on İçel have been evaluated.

Keywords: Parliamentary System, TBMM, İçel legislators, Political Parties, 1961-1970 period.

GİRİŞ

Yeni Türk Devleti'nde, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile köklü bir rejim değişikliği olmuştur (Zürcher, 2010: 243) ve bu değişiklikte beraber kendi kendini yönetme dönemi başlamıştır. Bu yönetme döneminde gücü milletin adına kullanacak, milletin yetkilendireceği kişilerden oluşacak bir meclise ihtiyaç vardır. Bu meclis Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) olmuştur. Bu mecliste milleti temsil edecek kişilerin belirlenme süreci ve bir yöntemi olacaktır. Bu süreci siyasi partiler üstlenecek, yöntem olarak seçim sistemi uygulanacaktır. Siyasal parti olarak Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF), seçim sistemi olarak İttihatçı Mebusan'ın değiştirilmiş hali kullanılmıştır. 1945 yılına kadar tek partili dönem devam etmiş, bu yıllar beraber ülkede yeni siyasi partiler kurulmaya başlanmıştır (Biçici, 2020: 61).1950 yılında yeni seçim yasası kabul edilmiştir. Yasada, seçimler tek dereceli olacak, genel ve eşit oy kullanılarak yapılacak, adli denetime açık olacak, oy verme gizli, oy sayımı açık yapılacaktır, partiler sandık kurullarına temsilci koyabileceklerdir (Saygın, 2022: 232).1960 yılında 27 Mayıs Darbesi ile tekrar bir değişim olmuştur. Bu değişimle yeni bir anayasa ve yeni bir parlamenter sistem oluşturulmuştur. Bu sistemde Milletvekilleri ve Senatörlerden oluşan iki meclis oluşturulmuştur.

Çalışmamıza konu olan 1961-1970 yılları arasında TBMM; XII, XIII, XIV. dönemlerde İçel'den milletvekili seçilerek TBMM'ye giden milletvekillerinin mecliste yaptıkları faaliyetleri, konuşmaları, sözlü ve yazılı soru önermeleri incelenmiştir. Bu incelemelere ek olarak milletvekillerinin sosyal ve kültürel özellikleri analiz edilmiştir. Yapılan analizler toplumun iktidardan beklentilerinin ve ülkede meydana gelen siyasi gelişmelerin anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır (Biçici, 2017:1071).

1961 yılı genel seçimleri, Kurucu Meclisin kabul ettiği kanunlara uygun olarak yapılmıştır. Kabul edilen 298 sayılı kanun "Seçimlerin Temel Hükümleri Seçmen Kütükleri hakkındadır. Bir diğer kabul edilen 304 sayılı "Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçim Kanunu"dur. 306 sayılı kanun ise "Milletvekili Seçim Kanunu"dur(TBMM, 1982: 99-101).Bu kanunlarla amaçlanan seçme ve seçilme yaşı, seçmen çevresi, oy kullanma ve oy sayımı gibi konulara açıklık getirmektir. Bu yasanın önemli olan kısmı ilk defa "Nisbi Temsil"(partilerin oyları oranınca milletvekili çıkarmaları) uygulamasının bu seçimlerde kullanılmasıdır (Sezen, 1994:250).

Yeni yapılmış olan Anayasa'ya göre Türkiye Büyük Millet Meclisi artık Millet Meclisi(MM) ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki meclisten oluşacaktır (TÜİK, 2012 : XII).Millet Meclisini Nisbi temsil seçim sistemi uygulanarak dört yıllığına seçilen 450 milletvekili oluşturacaktır(Günel, 2005: 105).5 Ekim 1961'de genel seçimler yapılmıştır.

İçel ilinde 199.824 seçmen vardır. Kullanılan oy sayısı 169.285, geçerli oy sayısı 161.196 olmuştur. Katılım oranı %84,7'dir. İçel'in çıkaracağı vekil sayısı yedi'dir. Seçimlerde Adalet Partisi(AP) ve Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) İçel'den milletvekili çıkarabilmiştir.

Tablo 1. 1961 Yılı Seçimi İçel İl Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy oranı	Milletvekili Sayısı
AP	90.903	%55,5	4
CHP	67.483	%41,2	3
CKMP	5457	%3,3	0

Kaynak: TÜİK Milletvekilleri Genel Seçimleri, 2012:58

AP Türkiye ortalaması olan %36,7'nin çok üzerinde bir yüzdeler oy almıştır. CHP'de Türkiye ortalaması olan kendi oy oranını %34,7'yi aşmıştır. Ülke ortalaması %14 olan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) (TÜİK, 2012 :25). ise burada ciddi bir oy kaybına uğramıştır. AP ve CHP'nin oylarının artmasında Yeni Türkiye Partisi'nin(YTP) İçel'de seçimlere katılmamasının da etkisi olmuştur.

1965 yılı seçimlerinden önce Siyasal Partiler Kanunu ve Yeni Seçim Kanunu meclisten geçerek yasalaşmıştır. Yapılan seçimlerde tekrar nisbi seçim sistemi uygulanmıştır. Yöntem olarak “Seçim Sayısı”¹ yöntemi benimsenmiştir. Seçim çevrelerindeki artık oylara da “*Milli Bakiye*” sistemi uygulanmıştır (Buran, 2005: 110). Milli Bakiye sisteminde az oy alan siyasi partilerin de mecliste temsil edilebilmeleri amaçlanmıştır.² Bir diğer değişiklikte Siyasal Partiler Yasasının 29. Maddesinde TBMM'ye seçilmesi için gösterilecek adayların kendi partilerinin seçmenleri tarafından ön seçimle seçilmeleri şartıdır (Sezen, 1994: 256).Bu değişikliklerle 1965 yılı genel seçimlerine gidilmiştir.

10 Ekim 1965 seçimlerinde İçel'de 212.437 seçmen vardır. Kullanılan oy sayısı 157.296, geçerli oy sayısı 150.413 olmuştur. Katılım oranı%74,0'dır. İçel'in çıkardığı vekil sayısı 7'dir.

Tablo 2.1965 Yılı Seçimi İçel İl Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	89.569	%59,5	4
CHP	48.358	%32,2	2
MP	6265	%4,2	1
TİP	4271	%2,8	0
YTP	1950	%1,3	0

Kaynak: TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri*, 2012:58

1965 yılı seçimlerinde İçel'de birinci parti aldığı oy oranları ile açık ara önde olan AP olmuştur. CHP birinci partinin yarısından biraz fazla oy alabilmiştir. Millet Partisi(MP) ise az oy almasına rağmen Milli Bakiye sisteminden kaynaklanan hesaplama ile artık oylardan kalan bir milletvekili çıkarmıştır.

1969 tarihinde yapılacak genel seçim için seçim sisteminde değişikliğe gidilmiştir. AP'nin Meclise verdiği yasa teklifi ile “Milli Bakiye” seçim sistemi yasadan kaldırılmıştır. Bunun yerine 1961 yılı seçimlerinde uygulanan “3065 sayılı milletvekili seçimi kanunu” ve 1036 sayılı kanun resmi gazetede yayınlanarak 28.03.1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye İşçi Partisi(TİP) bu yasa iptal ettirmek amacıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur (İbrahimoglu, 2010: 44). Anayasa Mahkemesi 1036 sayılı yasa ile getirilen “Barajlı d'Hondt” sistemini Anayasa'nın “serbestlik” ilkesine zarar vereceği gerekçesiyle iptal etmiştir. Bunun yerine “Klasik d'Hondt” uygulaması hayata geçirilmiştir (Sezen, 1994: 258). Partilerin aldığı oylar sırasıyla 1, 2, 3, 4, 5'e bölünür. Elde edilen

¹ Bir seçim çevresinde kullanılan geçerli oyların toplamı, o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünerek, **seçim sayısı** adı verilen bir sayı elde edilir. Bkz. TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri*, s.XVI

²**Milli Bakiye:** tüm seçim çevrelerinde, siyasi partilerden artan geçerli oylar, milli seçim çevresinde toplanır. Elde edilen bu toplam, ilk hesapta, seçim çevrelerine bölüşürülemeyen milletvekili sayısına bölünerek, milli seçim sayısına hesaplanır. Daha sonra her siyasi partinin milli seçim çevresi içinde bulunan geçerli oy sayısının, milli seçim sayısına bölünmesi suretiyle de artan milletvekilliklerinin siyasi partilere dağıtımı yapılır. Bu işlem sonucunda da artan milletvekillikleri olursa, bu milletvekillikleri artık geçerli oyların, büyüklük sırasına göre siyasi partiler arasında paylaşılır. Son milletvekillinin dağıtımında, siyasi partilerin artık geçerli oysayıları birbirine eşit ise, en fazla geçerli oy alan siyasi parti tercih edilir. Bkz. TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri*, s.XVI

sayılar küçükten büyüğe doğru dizilir (Sezen, 1994: 251). Yukarıdan aşağıya doğru ilk bölümde olan partiler vekil çıkaracaklardır.³12 Ekim 1969'da genel seçimler yapılmıştır.

İçel seçim sonuçları İl Seçim Kurulu'nca açıklanmıştır.12 Ekim 1969 seçimlerinde kentimizde 234.177 seçmen vardır. Kullanılan oy sayısı 150.314 geçerli oy sayısı 143.798 olmuştur. Katılım oranı%64,1'dir. İl'in çıkardığı vekil sayısı 7'dir.

Tablo 3. 1969 Yılı Seçimi İçel İl Sonuçları

Siyasi Partiler	Alınan Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	69.183	%48,1	4
CHP	44.155	%30,7	3
GP	8.661	%6,0	0
MP	1.712	%1,2	0
MHP	8.893	%6,2	0
TBP	7.562	%5,3	0
TİP	2.461	%1,7	0
YTP	759	%0,5	0
BAĞIMSIZLAR	409	%0,3	0

Kaynak: TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri*, 2012: 58

1969 Seçimlerinde sadece AP ve CHP İçel'den milletvekili çıkarabilmişlerdir. Bu vekillerden dört tanesi AP'li vekil, üç tanesi de CHP'li vekildir. Diğer siyasi partiler vekil çıkaramamıştır.

1. İÇEL MİLLETVEKİLLERİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ (1961-1970)

1.1. İçel Milletvekillerinin Doğum Yerleri

Bu bölümde milletvekillerinin doğum yerleri incelenmiş ve seçim bölgeleri ile olan bağlantıları anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu inceleme neticesinde dönem içerisinde bölgeyi temsilen meclise giden milletvekillerin %80'i İçel doğumludur. Bu vekillerin ilçeler arasındaki dağılımda Tarsus ilk sırayı almaktadır,beş vekil Tarsus doğumludur. Mersin iki, Gülnar iki, Mut iki ve Anamur bir olmak üzere on iki milletvekili doğduğu bölgeyi temsil etmektedir. Diğer üç milletvekilinin doğum yerleri ise Burhan BOZDOĞAN Osmaniye, Hasan Cavit OKYAYUZ Dedeoğaç, Kemal ATAMAN Konya doğumludur.

³ Klasik d'Hont'de:Artık oyların, kendi içinde değerlendirildiği bir seçim yöntemidir. Her partinin aldığı oy sayısı o seçim bölgesinde seçilmesi gereken temsilci sayısı kadar, sırasıyla 1, 2, 3, 4, ... 'e bölünür. Elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanır. Seçilecek temsilci sayısına denk gelen sıradaki oy sayısı, seçim ölçüsünü oluşturur. Tek tek partilerin aldığı oy sayısı bu sayıya bölünerek her partinin kaç temsilci kazandığı saptanır. Bkz. TBMM, *Seçim Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, Ankara, TBMM Basımevi, 1982, s.52

Tablo 4. İçel Milletvekilleri Doğum Yerleri. (XII, XIII, XIV. Dönem TBMM Arşivi, Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM YERİ
BurhanBOZDOĞAN	OSMANİYE
Celal KILIÇ	İÇEL-GÜLNAR
İhsan ÖNAL	İÇEL-TARSUS
Mazhar ARIKAN	İÇEL-MUT
Mehmet Ali ARSLAN	İÇEL-MUT
Sadık KUTLAY	İÇEL-ANAMUR
Yahya DERMANCI	İÇEL-MERSİN
İsmail ÇATALOĞLU	İÇEL-TARSUS
Kadir ÇETİN	İÇEL-TARSUS
Kemal ATAMAN	KONYA
Celal KARGILI	İÇEL-TARSUS
Çetin YILMAZ	İÇEL- GÜLNAR
Hasan Cavit OKYAYUZ	DEDEAĞAÇ
Hilmi TÜRKMEN	İÇEL-TARSUS
Turhan ÖZGÜNER	İÇEL-MERSİN

1.2. İçel Milletvekillerinin Doğum Tarihleri Yaşları ve Milletvekili Yaş Ortalamaları

İçel milletvekillerinin yaş ortalaması 40-49 yaş aralığında bir kişi, 50-59 yaş aralığında iki kişi, 60-69 yaş aralığında dört kişi, 70-79 yaş aralığında üç kişi, 80-89 yaş aralığında dört kişi, 90-99 yaş aralığında ise bir kişi ömür sürmüştür. On beş milletvekilinin yaş ortalaması 71,66 olmuştur. İçel milletvekillerinin tamamı erkektir, kadın milletvekili yoktur.

Tablo 5. İçel Milletvekilleri Doğum Tarihleri Yaşları. (XII, XIII, XIV. Dönem TBMM Arşivi, Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	DOĞUM TARİHİ	ÖLÜM TARİHİ	CİNSİYETİ	ÖMRÜ
Burhan BOZDOĞAN	1927	2016	ERKEK	89
Celal KILIÇ	1926	1980	ERKEK	54

İhsan ÖNAL	1914	2005	ERKEK	91
Mazhar ARIKAN	1923	1978	ERKEK	55
Mehmet Ali ARSLAN	1915	1981	ERKEK	66
Sadık KUTLAY	1912	1988	ERKEK	76
Yahya DERMANCI	1913	1975	ERKEK	62
İsmail ÇATALOĞLU	1912	1988	ERKEK	76
Kadir ÇETİN	1928	2014	ERKEK	86
Kemal ATAMAN	1909	1978	ERKEK	69
Celal KARGILI	1935	1976	ERKEK	41
Çetin YILMAZ	1930	2006	ERKEK	76
Hasan Cavit OKYAYUZ	1910	1991	ERKEK	81
Hilmi TÜRKMEN	1937	2006	ERKEK	69
Turhan ÖZGÜNER	1927	2011	ERKEK	84

İçel milletvekillerinin seçilme yaş ortalamaları üç dönemde sırasıyla 42,0- 45,42- 41,85 yaş olarak görülmektedir. Aynı dönem için TBMM yaş ortalamaları üç dönem için sırasıyla 43,6- 44,7- 45,3 yaş olarak gerçekleşmiştir (Ezherli, 1998: 165).TBMM yaş ortalaması üç dönem için 44,53 yaş olmuş, İçel milletvekillerinin ise 43,09 yaş olmuştur.

Tablo 6. İçel Milletvekillerinin Yaş Ortalaması(1961-1970)(XII,XIII,XIV. Dönem TBMM Arşivi,Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

DÖNEM	YAŞ ORTALAMASI
XII. DÖNEM	42,0
XIII. DÖNEM	45,42
XIV. DÖNEM	41,85

1.3. İçel Milletvekillerinin Medeni Durum ve Çocuk Sayıları

İçel milletvekillerinin dönem içindeki çocuk sayı ortalamaları yaklaşık üç çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Milletvekillerinden sadece Celal Kargılı'nın çocuksahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. İçel Milletvekillerinin Medeni Durum ve Çocuk Sayıları.(XII,XIII,XIV. Dönem TBMM Arşivi,Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	MEDENİ DURUM	ÇOCUK SAYISI
Burhan BOZDOĞAN	Evli	3
Celal KILIÇ	Evli	3
İhsan ÖNAL	Evli	4
Mazhar ARIKAN	Evli	3
Mehmet Ali ARSLAN	Evli	4
Sadık KUTLAY	Evli	3
Yahya DERMANCI	Evli	2
İsmail ÇATALOĞLU	Evli	3
Kadir ÇETİN	Evli	3
Kemal ATAMAN	Evli	3
Celal KARGILI	Bekar	0
Çetin YILMAZ	Evli	3
Hasan Cavit OKYAYUZ	Evli	3
Hilmi TÜRKMEN	Evli	5
Turhan ÖZGÜNER	Evli	2

1.4. İçel Milletvekillerinin Bildikleri Yabancı Diller

İçel milletvekillerinin dört tanesi hiçbir yabancı dil bilmemektedir, bir milletvekili doğu dillerinden Arapça, diğer on milletvekili ise batı dillerinden İngilizce, Fransızca ve Almanca bilmektedirler, bu milletvekillerinin içinden üç tanesi ise iki dil bilmektedir. İçel milletvekillerinin yabancı dil bilme oranı %74'tür.

Tablo 8. İçel milletvekillerinin bildikleri yabancı diller. (XII,XIII,XIV. Dönem TBMM Arşivi,Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	YABANCI DİLLER	BİLDİKLERİ DİL SAYISI
Burhan BOZDOĞAN	Yok	Yok
Celal KILIÇ	Yok	Yok

İhsan ÖNAL	İngilizce-Fransızca	2
Mazhar ARIKAN	Yok	Yok
Mehmet Ali ARSLAN	Yok	Yok
Sadık KUTLAY	İngilizce-Fransızca	2
Yahya DERMANCI	Almanca	1
İsmail ÇATALOĞLU	İngilizce	1
Kadir ÇETİN	Fransızca	1
Kemal ATAMAN	Almanca	1
Celal KARGILI	İngilizce	1
Çetin YILMAZ	Fransızca	1
Hasan Cavit OKYAYUZ	İngilizce	1
Hilmi TÜRKMEN	Arapça	1
Turhan ÖZGÜNER	İngilizce-Fransızca	2

1.5. İçel Milletvekilleri Eğitim Durumları, Meslekleri ve Görevleri

İçel milletvekillerinden Hilmi TÜRKMEN ilkokul, Mehmet Ali ARSLAN ortaokul, Kadir ÇETİN ve Celal KARGILI lise mezunudur. Diğer on bir milletvekili ise üniversite mezunudur. Milletvekillerinin eğitim düzeyi yüksektir.

Dönemsel olarak ele aldığımızda 1961-1965 yılları arasında TBMM’de olan üniversite mezunu vekil oranı %75,7’dir, İçel vekillerinde ise bu oran %85,7’dir. 1965-1969 yılları arasında TBMM’de üniversite mezunu vekil oranı %78,1’dir, İçel vekillerinde ise % 85,7’dir. Bu iki dönem İçel vekilleri TBMM ortalaması üzerine çıkmışlardır. 1969-1973 döneminde TBMM’de üniversite mezunu vekil ortalaması %73,6’dır, İçel vekillerinde ise bu oran %57,17’ye düşmüştür (Arslan, 2001: 13).

İçel Milletvekilleri çeşitli meslek gruplarındandır. Milletvekillerinin içinde Hukukçular çoğunluktadır. Milletvekillerinden on bir tanesi üst düzey devlet memurluğu yapmıştır.

Tablo 9. İçel Milletvekilleri Meslekleri ve Görevleri. (XII,XIII,XIV. Dönem TBMM Arşivi,Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ		
EĞİTİM DURUMLARI	MESLEKLERİ VE GÖREVLERİ	
Burhan BOZDOĞAN	Hukuk - Avukat. İmar Bakanlığı Başmüşaviri.	

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi		
Celal KILIÇ Hukuk Fakültesi	Hukuk- Savcı ve Hâkim, Serbest Avukat, Millî Piyango İdaresi Genel Müdürü.	
İhsan ÖNAL Askeri Tıp Fakültesi	Hariciye Mütchassısı - Operatör Doktor. Gülhane Askeri Hastanesi Hariciye Mütchassısı. Adana Askeri Hastanesi Operatör Doktoru. İhsan Önal Hastanesi ve Doğum Kliniği sahibi. Tıp Tarihi Asistanı, Seyhan Verem Savaş Derneği İdare Heyeti Üyesi, Tabip Odaları İdare Heyeti Üyesi ve Delegesi. Amerikan Şirketleri Doktoru ve Sıhhi Müşaviri. Adana Genel Meclis Üyesi. Adalet Partisi Kurucu Üyesi. Mersin Rafinerisi İnşaatı Sıhhi Müşaviri.	
Mazhar ARIKAN Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi	Hukuk- Sarıkamış, Finike Cumhuriyet Savcı Yardımcısı, Ermenek Cumhuriyet Savcısı, Mersin Cumhuriyet Savcısı ve Ceza Hakimi.	
Mehmet Ali ARSLAN Ortaokul	Ziraat-Ticaret. Tüccar ve Çiftçi.	
Sadık KUTLAY İstanbul Teknik Üniversitesi	Su İşleri - İnşaat Yüksek Mühendisi. Nafia Vekaleti Samsun Su İşleri 8.Şube Mühendisi. Samsun Su İşleri Müdürü. Nafia Vekaleti Su İşleri Reis Muavini.28. Hükümet İmar ve İskan Bakanı. Müteahhit.	
Yahya DERMANCI İstanbul Üniversitesi Tıp	Tıp- Mersin Hükümet Tabibi, Serbest Doktor.	

Fakültesi		
İsmail ÇATALOĞLU Harp Okulu	Askerlik – Albay. Lüleburgaz 2. Süvari Tümen Tank Taburu Komutanlığı Subayı. Ankara Tank Okulu, Yüksek Levazım Okulu ve Harp Akademileri Tercümanı. Zırhlı Birlikler Okulu Komutanlığı Subayı. Birleşmiş Milletler Türk Tugayı Komutanlığı Subayı. Ankara 2. Zırhlı Tugay 2. Tank Alayı Subayı. Erzurum-Kandilli Zırhlı Tugayı Subayı. Genelkurmay NATO Bürosu Subayı. İzmir NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kuvvetleri Komutanı Emir Subayı. Zırhlı Birlikler Okulu Silah Grubu Başöğretmeni.	
Kadir ÇETİN Lise	Ticaret – Tüccar. Fabrikatör.	
Kemal ATAMAN Ankara Veteriner Fakültesi	Veteriner Hekim. Konya Merkez, Posof, Sarıkamış Hükümet Veterineri. Serbest Ticaret, Keresteci ve Nakliyatçı. Et ve Balık Kurumu Konya Et Kombinası Müşaviri. İzmir Merkez Veterineri ve Müdürü.	
Celal KARGILI Lise	Gazeteci- Çiftçi, Tarsus Yeni Söz Gazetesi sahibi. Çukurova Bölge Planlama Teşkilatı Turizm Uzmanı. Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Öğrenci Birliği Başkanı ve Kamu Kurul Üyesi, Ankara Üniversitesi Kamu Kurul Üyesi. Yazar.	
Çetin YILMAZ Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü	Eğitimci- Yönetici.İskenderun Sanat Enstitüsü Öğretmeni. Erzincan, Zonguldak Liseleri, Fethiye, Dikili ve İzmir Ortaokulları Müdürü. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Nakil Şubesi Müdürü.	

	Gazeteci, Yazar. Sendikacı.	
Hasan Cavit OKYAYUZ İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi.	Hukuk- İdare. Mürefte Bucak Müdürü. Trakya Genel Müfettişliği Evrak Müdürü. Vize, Kalan, Bayramiç, Çumra ve Bafra Kaymakamı. Siirt, İçel ve Samsun Valisi. Denizli Hukuk İşleri Müdürü. Kuzey Atlantik Asamblesi Türk Grubu Üyesi. TC Merkez Bankası Müdürler Kurulu Üyesi.	
Hilmi TÜRKMEN İlkokul	Dini Bilgiler –Vaiz. Müftü. İskenderun, İçel ve Tokat Merkez Vaizi.	
Turhan ÖZGÜNER İstanbul Üniv. Hukuk Fakültesi	Hukuk. Serbest Avukat.	

1.6. İçel Milletvekillerinin Milletvekili Olduğu Tarihler.

Milletvekillerinin içinden tekrar seçilenler olmuştur. Mazhar ARIKAN üç dönem boyunca İçel'i temsil etmiştir. İki dönem temsil eden Burhan BOZDOĞAN, Celal KILIÇ, Sadık KUTLAY ve Kadir ÇETİN olmuştur, diğer vekiller bir dönem mecliste görev yapmışlardır.

Tablo 10. İçel Milletvekillerinin Milletvekili Olduğu Tarihler. (XII, XIII, XIV. Dönem TBMM Arşivi, Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	MİLLETVEKİLİ OLDUĞU TARİHLER
Burhan BOZDOĞAN	1961-1965, 1965-1969

Celal KILIÇ	1961-1965, 1965-1969
İhsan ÖNAL	1961-1965
Mazhar ARIKAN	1961-1965, 1965-1969, 1969-1973
Mehmet Ali ARSLAN	1961-1965
Sadık KUTLAY	1961-1965, 1965-1969
Yahya DERMANCI	1961-1965
İsmail ÇATALOĞLU	1965-1969
Kadir ÇETİN	1965-1969, 1969-1973
Kemal ATAMAN	(1950-1954, 1961-1965Konya),1965-1969
Celal KARGILI	1969-1973
Çetin YILMAZ	1969-1973,1973-1977
Hasan Cavit OKYAYUZ	(Cumhuriyet Senatosu, İçel 1961-1968) 1969-1973
Hilmi TÜRKMEN	1969-1973
Turhan ÖZGÜNER	1969-1973

1.7. İçel Milletvekillerinin Milletvekili Olduğu Dönem Sayısı ve Dönemleri

Tablo 11. İçel Milletvekillerinin Milletvekili Olduğu Dönem Sayısı ve Dönemleri. (XII, XIII, XIV. Dönem TBMM Arşivi, Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	DÖNEM SAYISI	TBMM DÖNEMLER
Burhan BOZDOĞAN	2	XII, XIII
Celal KILIÇ	2	XII, XIII
İhsan ÖNAL	1	XII
Mazhar ARIKAN	3	XII, XIII, XIV
Mehmet Ali ARSLAN	1	XII
Sadık KUTLAY	2	XII, XIII
Yahya DERMANCI	1	XII
İsmail ÇATALOĞLU	1	XIII

Kadir ÇETİN	2	XIII, XIV
Kemal ATAMAN	3	XIII, (IX, XII, Konya)
Celal KARGILI	1	XIV
Çetin YILMAZ	2	XIV, (XV)
Hasan Cavit OKYAYUZ	1	XIV
Hilmi TÜRKMEN	1	XIV
Turhan ÖZGÜNER	1	XIV

1.8. İçel Milletvekillerinin Mecliste Temsil Ettiği Siyasi Partiler

1961 yılı genel seçimlerinde İçel’de AP dört, CHP üçmilletvekili çıkarmıştır. 1965 yılı genel seçimlerinde AP dört, CHPiki, MPbir milletvekili çıkarmıştır. 1969 yılı genel seçimlerinde APdört, CHPüç milletvekili çıkarmıştır.

Tablo 12. İçel Milletvekillerinin Mecliste Temsil Ettiği Siyasi Partiler.(XII, XIII, XIV. Dönem TBMM Arşivi, Milletvekili Hal Tercümesi Kağıdı ve TBMM Albümü 2.Cilt kaynaklarından faydalanılmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	MİLLETVEKİLİ SİYASİ PARTİSİ
Burhan BOZDOĞAN	ADALET PARTİSİ
Celal KILIÇ	ADALET PARTİSİ
İhsan ÖNAL	ADALET PARTİSİ
Mazhar ARIKAN	ADALET PARTİSİ
Mehmet Ali ARSLAN	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Sadık KUTLAY	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Yahya DERMANCI	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
İsmail ÇATALOĞLU	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Kadir ÇETİN	ADALET PARTİSİ
Kemal ATAMAN	MİLLET PARTİSİ
Celal KARGILI	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Çetin YILMAZ	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Hasan Cavit OKYAYUZ	ADALET PARTİSİ

Hilmi TÜRKMEN	ADALET PARTİSİ
Turhan ÖZGÜNER	CUMHURİYET HALK PARTİSİ

1.9. İçel Milletvekillerinin Yasama Faaliyetleri (1961-1970)

1961-1970 yılları arasında TBMM çatısı altında İçel'i temsil eden milletvekillerinin yasama faaliyetlerinin genel tablosu aşağıda görüldüğü gibi olmuştur.

Tablo 13. İçel Milletvekillerinin Yasama Faaliyetleri (1961-1970). (TBMM Açık ve Gizli Celse Zabıtları esas alınarak hazırlanmıştır.)

MİLLETVEKİLLERİ	SÖZ ALMA	ÖNERGE VERME	TOPLAM
Burhan BOZDOĞAN	1	0	1
Celal KILIÇ	3	0	3
İhsan ÖNAL	30	0	30
Mazhar ARIKAN	21	16	37
Mehmet Ali ARSLAN	5	1	6
Sadık KUTLAY	3	2	5
Yahya DERMANCI	30	4	34
İsmail ÇATALOĞLU	10	1	11
Kadir ÇETİN	0	0	0
Kemal ATAMAN	4	8	12
Celal KARGILI	11	28	39
Çetin YILMAZ	2	3	5
Hasan Cavit OKYAYUZ	9	0	9
Hilmi TÜRKMEN	0	0	0
Turhan ÖZGÜNER	33	0	33

Mecliste en çok söz alan vekillerden; İhsan ÖNAL sağlık konularında, Mazhar ARIKAN hukuk-yargı konularında ve Yahya DERMANCI bütçe konularında söz almışlardır. Bunun yanı sıra Turhan ÖZGÜNER'in de çok sayıda konuşması vardır kanun tekliflerinde söz almıştır ve Celal KARGILI'nın yüzlerce soru önergesi vardır fakat incelediğimiz dönemin dışına çıktıkları için çoğu çalışmaya dahil edilememiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada 1961–1970 yılları arasındaki TBMM XII, XIII, XIV.(MMI.-MMII.-MMIII.) Dönemlerinde İçel İli'nin temsil yetkisi verdiği milletvekillerinin siyasal partileri, sosyal ve kültürel özellikleri, ülke meselelerine olan ilgileri ve İçel İli'ne katkıları gibi bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

İncelediğimiz 1961-1965 ve 1969 seçimlerinde İçel halkı tercihini AP'den yana kullanmıştır. 1961 yılında dört AP'li, üç CHP'li vekili, 1965 yılında dört AP'li, iki CHP'li, bir MP'li vekili, 1969 yılında dört AP'li, üç CHP'li vekili İçel'den seçerek kendisini temsil etmesi için Millet Meclisi'ne göndermiştir üç dönemde toplam on beş milletvekilinin görev yapmış olduğu görülmüştür.

Milletvekillerinin içinden tekrar seçilenler olmuştur. Mazhar ARIKAN üç dönem, Burhan BOZDOĞAN, Celal KILIÇ, Sadık KUTLAY ve Kadir ÇETİN iki dönem boyunca İçel'i temsil eden milletvekilleri olmuşlardır.

On beş milletvekilinin üç tanesi İçel doğumlu değildir, Burhan BOZDOĞAN Osmaniye, Hasan Cavit OKYAYUZ Dedeoğaç ve Kemal ATAMAN Konya doğumludur. On iki milletvekili İçel doğumludur ve milletvekillerinin yerellik oranı %80'dir.

Milletvekillerinin eğitim düzeyi yüksektir. Vekillerden sadece dört tanesi üniversite mezunu değildir, Hilmi TÜRKMEN ilkokul, Mehmet Ali ARSLAN ortaokul, Kadir ÇETİN ve Celal KARGILI lise mezunudur. Yüksek okul mezunu oranı %73'tür.

Yabancı dil oranı %73'tür, dört vekil hiçbir yabancı dil bilmemektedir. Yabancı dil bilenler İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapça bilmektedirler. İki vekil hem İngilizce hem de Fransızca bilmektedir

Hukukçular çoğunluktadır. Milletvekillerinden on bir tanesi üst düzey devlet memurluğu da yapmıştır. Mesleklerine bakıldığında, avukat, doktor, çiftçi, savcı, vali, veteriner, subay, öğretmen, mühendis, din adamı ve tüccardır.

Milletvekillerinin tamamı erkektir, bayan milletvekili yoktur. Celal Kargılı hariç hepsi evlidir ve çocuk sahibidir.

Vekillerin yaş ortalamaları dönemlere göre MM I.Dönem kırk iki, II. Dönem kırk beş, III. Dönem kırk iki'dir. İçel milletvekilleri genç ve dinamik yaş grubunda ki insanlardan oluşmaktadır, TBMM yaş ortalamasının altındadırlar.

Mecliste en çok söz alan vekiller; İhsan ÖNAL, Mazhar ARIKAN ve Yahya DERMANCI'dır. Bunun yanı sıra Turhan ÖZGÜNER'in ve Celal KARGILI'nın yüzlerce soru önergesi vardır fakat incelediğimiz dönemin dışına çıktıkları için çoğu çalışmaya dahil edilememiştir. Mecliste neredeyse hiç faaliyet yapmamış olan vekillerde ikinci defa vekil seçilebilmişlerdir.

Meclis çatısı altında vekiller çoğunlukla ulusal konularda söz almışlar ve önergeler vermişlerdir. Genellikle kendi ihtisas alanları üzerine konuşmuş olan vekiller ayrıca bütçe görüşmelerinde de aktif olmuşlar ve çeşitli konularda fikirlerini beyan etmişlerdir. Vekillerin seçildikleri şehir olan İçel ile ilgili konularda faaliyet ve önerileri sınırlı olmuştur. Mecliste yaptıkları mesainin küçük bir bölümünde İçel ile ilgili sorunlara değinmişlerdir.

KAYNAKLAR

1-Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Milletvekilleri Sicil Dosya Numaraları

Mazhar ARIKAN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 191

Mehmet Ali ARSLAN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 192

Burhan BOZDOĞAN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 193

Yahya DERMANCI-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 194

Celal KILIÇ-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 195

Sadık KUTLAY-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 196

İhsan ÖNAL-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 1, Sicil 197.

Kemal ATAMAN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 2, Sicil 286

İsmail ÇATALOĞLU-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 2, Sicil 559

Kadir ÇETİN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 2, Sicil 560

Celal KARGILI-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 3, Sicil 808

Hasan Cavit OKYAYUZ-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 3, Sicil 809

Turhan ÖZGÜNER-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 3, Sicil 810

Hilmi TÜRKMEN-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 3, Sicil 811

Çetin YILMAZ-TBMM Arşivi, MM Üyesine Mahsus Hal Tercümesi Kağıdı, Dönem 3, Sicil 812

2-Kitaplar- Makaleler-Tezler

ARSLAN, A.(2001). “Cumhuriyet Dönemi (1920-1995) Türk Siyasal Elitlerinin Toplumsal Profili”. *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,S.2

BİÇİCİ, M. (2020).*Gaziantep’te Siyasal Yaşam (1923-1950)*. Gaziantep: İksad Yayınları. <https://www.researchgate.net/publication/340620014> (20.03.2021)

BİÇİCİ, M. (2017).“Antalya Şehrinde Siyasal Yaşam (1923-1950)”.*Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.16, S.4.

BURAN, H.(2005).*Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Önerisi*. Siyasal Kitapevi

EZHERLİ, İ.(1998).*Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1998) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*. Ankara: TBMM Kültür ve Sanat Kurulu Yayınları.

GÜNAL, E. (2005). *Türkiye’de Seçim Sistemlerinin Siyasal Kurumlar Üzerindeki Etkileri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İBRAHİMOĞLU, Z.H.(2010).*Seçim Sistemleri ve Siyasi Partiler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınevi.

SAYGIN, S.(2022). “Demokrat Parti Dönemi Genel Seçimleri: Gaziantep Örneği”.*Tarih Araştırmaları I*. Editörler: Yunus Emre Tansü, Semra Çerkezoğlu. Ankara: İKSAD Yayınları, ss.223-252.

SEZEN, S.(1994). *Seçim ve Demokrasi*. Ankara: Gündoğan Yayınları

TBMM Albümü TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları. (Nisan 2010). No:1, C. 2. Ankara: Gökçe Ofset Matbaacılık.

TBMM, Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar. (1982). Ankara: TBMM Basımevi.

TÜİK, Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011. (2012). Ankara: TÜİK Matbaası

ZÜRCHER, E. J. (2010).*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Çev. Yasemin Sonar Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BOYUTLARI DOĞRULTUSUNDA AFET OLGUSUNUN İNCELENMESİ*

Seçil Gül MEYDAN YILDIZ**

Merve ASLANOĞLU***

Geliş/Received: 14.03.2023

Kabul/Accepted: 31.03.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1264861>

Öz

Sürdürülebilirlik, kaynakların tüketilmeden kullanımı ve gelecek nesillere aktarımı anlamına gelmektedir. Yaşamın her alanında sağlıklı bir döngüyü ifade eden sürdürülebilirlik kavramı, sakınım kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Doğal ve yapay çevrenin bütünlük olarak korunması, bu çevrelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Yapay çevre olarak karşımıza çıkan kentsel çevreler de bu kapsama girmektedir. Kentsel çevreler geçmişin izlerini taşıyan korunması gerekli alanlardır. Tarihsel süreçte doğal ve insan kaynaklı olarak gelişen afetler sonucunda kentsel çevreler tahribata uğramış, hatta yok olmuştur. Afetlerin etkileri can ve mal kayıpları ile sınırlı değildir. Kentsel çevrede gerçekleşen afetler, geçmişin izlerinin dolayısıyla kültürel birikimin kaybı anlamına da gelmektedir. Bu nedenle korunmaları ve gelecek nesillere aktarımaları evrensel bir görev olarak kabul edilmelidir. Kentsel çevrelerin afet risklerinden korunabilmesindeki en önemli ilke ise sürdürülebilirliktir. Bu ilke, kentlerin sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik boyutları çerçevesinde korunması anlamına gelmektedir. Bu çalışmada sürdürülebilirlik ve afet kavramları arasındaki ilişki irdelenerek açıklanmaktadır. Çalışmada sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları afet yönetim süreciyle ilişkilendirilerek incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilirlik ilkeleri, sürdürülebilir koruma, afet, kentsel afetler

Investigation Of Disaster Case In Accordance With Sustainability Dimensions

Abstract

Sustainability means the use of resources without being consumed and their transfer to future generations. The concept of sustainability, which expresses a healthy cycle in all areas of life, is directly related to the concept of avoidance. The integrated protection of the natural and artificial environment is possible by ensuring the sustainability of these environments. Urban environments, which are encountered as artificial environments, are also included in this scope. Urban environments are areas that need to be protected with the traces of the past. As a result of natural and man-induced disasters in the historical process, urban environments have been destroyed or even destroyed. The effects of disasters are not limited to the loss of life and property. Disasters in the urban environment also mean the loss of cultural accumulation due to the traces of the past. Therefore, their preservation and transmission to future generations should be accepted as a universal duty. The most important principle in protecting urban environments from disaster risks is sustainability. This principle means that cities are protected within the framework of social, economic and environmental sustainability dimensions. In this study, the relationship between the concepts of sustainability and disaster is examined and explained. In this study, the social, economic and environmental dimensions of sustainability are examined in relation to the disaster management process.

Keywords: Sustainability, sustainability principles, sustainable protection, disaster, urban disasters

* Bu çalışma “Sürdürülebilir Korumanın Afet Risklerini Önlemedeki Rolü: Antakya Koruma Alanı Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir

** Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, secil.meydan@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9869-4159

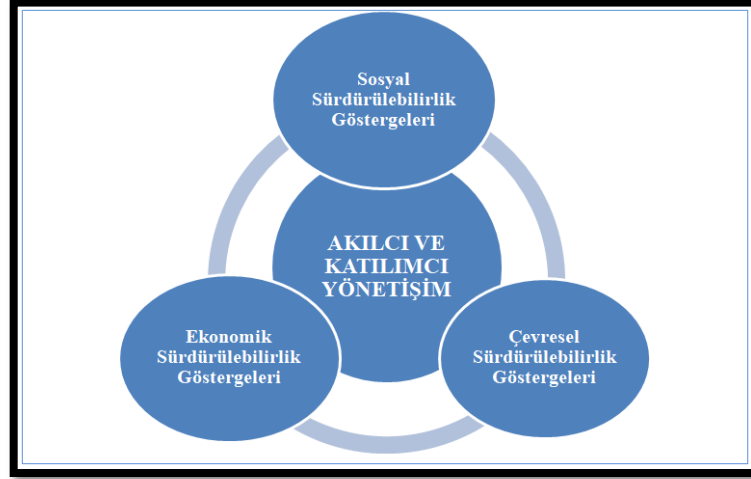
*** Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Uzmanı, mrvaslanglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1787-9835

1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde sürdürülebilirlik kavramı: “Çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü” şeklinde ifade edilmektedir (Keleş, 1998: 119). Dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramı, bugünün ihtiyaçlarını karşılama amacıyla gerçekleştirilen tüketim eyleminin, gelecek nesillerin tüketim hakkını ihlal etmeden, kaynakları zarara uğratmadan gerçekleştirildiği ve bu ideali yerine getirirken eşitlik, katılımcılık, adalet gibi ilkelerin temel kabul edildiği dünya görüşü olmaktadır. Bruntland Raporu'nun ahlak ilkesi bakımından yaptığı sürdürülebilirlik tanımı, kaynak kullanımı ilkesi ile temellenmektedir. Kaynak kullanımının kuşaklararası bir adalet arayışı temeline dayanması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, “gelecek kuşakların gereksinimlerini tüketmeden günümüz ihtiyaçlarının karşılanması” şeklinde çerçevelenmiş tanımlamalarla açıklanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan tanımlamalarda adalet arayışına odaklanıldığında bu olgunun sadece kuşaklar arası bir düzlemde kaldığı görülmektedir. Günümüz insanları arasındaki adalet arayışının göz ardı edilmesi sürdürülebilirliğin sağlanması noktasında yetersizliklere neden olacak bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle günümüz insanları arasında kaynakların kullanımını dengelemeyi göz ardı eden bir toplumun bu kaynakları geleceğe aktarmasının olanaksız bir durum olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır (Tekeli ve Ataöv, 2017:16).

Dünyada çevre hareketleri ile ortaya çıkan sürdürülebilirlik kavramı, siyasal süreç içerisinde gerçekleştirilen çalışmalar kapsamında farklı alanlarda anlam kazanmaya devam etmiş bir kavramdır. Tekeli (1999: 729), bu kapsamda sürdürülebilirlik kavramını “çevre hareketi içerisinde ortaya çıkan, oldukça yaygın olarak kabul gören ve içeriği siyasal süreç içinde, sürekli olarak yeniden belirlenmeye çalışılan bir ahlak ilkesidir” şeklinde tanımlamaktadır. 1960'larda yaşanan hızlı kentleşmeye bağlı oluşan altyapı yetersizlikleri ve konut sorunları, iklim değişikliği, nüfus yoğunluğunun artışına bağlı olarak artan yoksulluk oranları, çevresel kirliliğin artması ve ekosistemin bu sebeplerden zarar görmesi sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Sipahi ve Özsoy, 2021: 328). Sorunların tarihsel süreçte farklılaşması ve artmasına bağlı olarak kavram yeni boyutlar kazanmıştır (Sipahi, 2021: 255). Bu kapsamda sürdürülebilirlik çevresel boyutla birlikte sosyal ve ekonomik boyutta da önem kazanmaya başlamıştır. Sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi için bu boyutların bütüncül olarak ele alınması ve sorunların çözümünün bu çerçevede sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Meydan Yıldız, 2021: 331).

Sürdürülebilirlik üç boyutta karşımıza çıkmaktadır. Bu boyutlar sosyal, çevresel ve ekonomik boyut olarak ifade edilmektedir. Kaynakların gelecek nesillere aktarılması için sosyal, çevresel ve ekonomik verilerin bütüncül bir altyapıda ele alındığı planlamalar oluşturulmalıdır. Bu planlamaların akılcı kararlar doğrultusunda oluşturulması ve katılımcılık anlayışı ile uygulanması gerekmektedir. Sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik göstergelerinin yaşam alanlarında uygulanabilirliği bu sistem ile mümkün olmaktadır. Sürdürülebilir çevrelerin oluşturulması ve yaşatılması yasal ve yönetsel dayanaklar çerçevesinde, toplumun tüm paydaşlarının katılımının esas alındığı bir yönetim ve planlama anlayışı temel olmalıdır (Meydan Yıldız, 2018a: 746; Sipahi ve Abdulkasan, 2020: 105). Sürdürülebilirliği iç içe geçmiş boyutlar şeklinde gösteren şemaların yanında merkezde akılcı yönetişimin olması gerekliliği unutulmaması gereken bir faktör olmalıdır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Sürdürülebilirliğin Boyutları Arasındaki Etkileşim (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

1.1. Sürdürülebilirliğin Sosyal Boyutu

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu, herkes için adalet ve eşitlik, eğitimin üst seviyelere çıkarılması, kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere miras olarak aktarılması gibi konuları kapsamaktadır. Sosyal boyutta sürdürülebilirliğin sağlanması; toplum içinde herkes için eşitlik ve adalet, katılım, özgürlük, aidiyet bilinci, kendini geliştirme gibi faktörlerin gerçekleşmesi ile mümkündür. Bu faktörlerin toplumsal düzeyde yerine getirilmemesi beraberinde toplumsal yoksullaşmayı getirmektedir.

Sürdürülebilirliğin sosyal boyutu uluslararası standartlar ve göstergeler ile ölçülmekte ve değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) bu konuda birçok çalışma gerçekleştiren bir kuruluştur. BM Sosyal ve Ekonomik İşler Departmanı tarafından 2007 yılında hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri: Yönergeler ve Metodolojiler (Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies) isimli rapor sosyal, ekonomik ve çevresel göstergeleri bütün olarak ele almaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik tema ve göstergeleri Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. BM Sosyal Sürdürülebilirlik Göstergeleri (UN, 2007: 10-11)

<i>Sosyal Sürdürülebilirlik Göstergeleri</i>		
<i>Ana Tema</i>	<i>Alt Tema</i>	<i>Gösterge</i>
<i>Yoksulluk</i>	Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği	Ulusal ve uluslararası yoksulluk sınır altında yaşayan kişi oranı
	Sanitasyon, İçme Suyu ve Enerjiye Erişim	Su kaynaklarının temiz ve yeterli olması, elektrik ve diğer modern altyapılara sahip nüfus oranı
	Yaşam Koşulları	Gecekondularda yaşayan nüfus durumu
<i>Sağlık</i>	Ölüm Oranları	Çocuk ölümlerinin oranı
	Sağlık Hizmetlerine Erişim	Sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilen nüfus oranı

<i>Yönetim</i>	Yoksulluk ve suç oranları	100.000 kişilik nüfus içerisinde suç oranı ve yönetimde rüşvet oranı
<i>Eğitim</i>	Eğitim seviyesi ve okur-yazar oranı	Okur-yazar ve yükseköğretime sahip bireylerin oranı
<i>Demografi</i>	Nüfus verileri	Nüfus artış hızının düzeyi

Yoksulluk faktörü kentlerin sürdürülebilirliğinin ölçülmesi açısından önem taşımaktadır. Yoksulluğun giderilmesi ve gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılması kentlerdeki sosyal düzeni sağlamaktadır. BM söz konusu raporunda yoksulluk ölçütü, ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayan birey sayısının azaltılması olarak belirlenmiştir (Bkz. Tablo 1). Yoksulluk oranının artması bir bakımdan kontrolsüzce artan nüfusa dayanmaktadır. Kentlere yaşanan kapasite fazlası göçler sonucu iş imkanlarının yetersiz kalması sorunlara neden olmaktadır. Kentlerde konut, altyapı, gecekondulaşma, sosyal ayrışma, güvenlik gibi konularda yetersizlikler ve sorunlar oluşmaktadır. Sosyal boyutta meydana gelen bu sorunlar insanın yaşam koşullarının düşmesine neden olmaktadır (Kandyba vd., 2021: 306).

Güvenli kentlerin oluşturulması, suç oranlarının azaltılması ile mümkün olmaktadır. Yaşam alanlarında güvenliğin sağlanması sürdürülebilirliğin sosyal boyutu kapsamında incelenmektedir. Kentlerdeki suçlar karşısında adalet sisteminin gelişmiş olması sosyal anlamda düzene katkı sağlamaktadır. Yasalar ile yaptırımların gerçekleştirilmesi suç oranlarını düşürücü etkiye sahip olmaktadır. Kentlerdeki suç oranları birçok faktöre dayalı olarak artabilmektedir. Kontrolsüz veya zorunlu göçler, eğitim seviyesinin düşük olması ve göçle gelen nüfusu kalkındırabilecek yeterli iş imkanlarının bulunmaması bu faktörlerden bazıları olmaktadır (Kandyba vd., 2021: 307).

Kentsel ve kırsal yerleşimlerde eğitim seviyesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar sürdürülebilir gelişmenin göstergelerinden biri olmaktadır. Kaliteli ve yeterli eğitim sistemi bilinçli bireyleri oluşturmakta ve bu durum sorumlu tüketimi de beraberinde getirmektedir. Kentsel çevrelerin oluşturucusu ve kullanıcısı olan insanın eğitim seviyesinin yeterliliği, doğru planlama kararları ile yaşanabilir çevrelerin oluşmasına katkı sunmaktadır.

Eğitim sorunları sağlık sitemine de yansımaktadır. Bilgisizlik ve yoksulluk faktörleri çocuk ölüm oranlarının yüksek oluşu ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı kaldığı yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilen nüfus oranının artırılması ve 0-5 yaş arası çocuk ölüm oranlarının azaltılması, sürdürülebilir kentleşmede sosyal göstergeler arasında sayılmaktadır. Sosyal anlamda dengeli ve düzenli gelişimini sağlayabilen yaşam alanlarının bir diğer özelliği ise yönetimdeki etkin katılım olmaktadır. Toplumu oluşturan; yönetim organları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör işletmeleri, üniversiteler ve halk gibi her bir paydaşın gelişim süreçlerine dahil olması toplumsal bilincin ve sosyal anlamda sürdürülebilir çevrelerin oluşmasını sağlamaktadır (Baffoe ve Mutisya, 2015: 246). Sosyal sürdürülebilirliğin ana etkeni olarak yaşam kalitesinin her alanda artırılması gösterilmektedir. Yaşam kalitesinin artırılması toplum içerisindeki insanların temel ihtiyaçlara ulaşımının sağlanması ile gerçekleşmektedir. Barınma, yeme-içme, temiz su ve temiz hava gibi ihtiyaçların gerekli düzeyde ve kaynaklara zarar vermeden karşılanmasını ifade etmektedir.

1.2. Sürdürülebilirliğin Ekonomik Boyutu

Ekonomik boyutta sürdürülebilirlik günümüz toplumlarının, refahını sağlayacak şekilde ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz ardı etmeden yaşamını sürdürmesini ifade etmektedir. Refah seviyesinin ön planda tutulmasına karşın ekonomik olarak kaynakların tüketilmeden gelecek nesillere aktarımı önemli bir konudur. Kıt olan kaynaklarının tüketiminin rasyonel bir altyapıda sağlanması sürdürülebilir ekonomiler için ön koşul olmaktadır. “*Ekonomik sistemlerin sürdürülebilir olması, çevre ve ekonomi arasında kurulacak sağlıklı denge ile sağlanabilir*” (Kılıç, 2012: 204). Bu nedenle sürdürülebilir ekonomik büyümenin temeli, çevrenin, doğal kaynakların ve sosyal yapının verimli bir şekilde kullanılması ve korunması olmaktadır (Hak vd., 2016: 566).

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutunda finansal yatırımlar, ekonomik kalkınmayı sağlarken çevreye zarar vermeme politikası içerisinde olmalıdır. Çevreye zarar veren bir ekonomik kalkınma hareketi, tarihsel süreçte doğanın zarar görmesine ve yaşanamayacak çevresel mekanların oluşmasına neden olacaktır. Yaşamın sağlanmadığı bir doğada ne ekonomik ne de sosyal faktörlerden söz edilemeyecektir. Bu nedenle sürdürülebilirliğin bütün boyutlarının bir arada düşünülerek, rasyonel politikaların uygulanması sürdürülebilir bir gelecek için ön koşul olmaktadır.

Toplumlar, günümüzde ekonomik büyüme odaklı politikalar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, üretim kapasitelerinin artırılması ve buna bağlı olarak tüketimin artması demektir. Kaynak kullanımının artmasına neden olan bu üretim-tüketim döngüsü, çevresel değerlere zarar vermektedir. Buradaki sorun, refah seviyesinin yükseltilmesi için uygulanan politikaların, çevresel değerleri ve kuşak-içi ekonomik seviye farklılıklarını göz ardı ederek sürdürülemez ekonomik sistemlerin oluşması olmaktadır. Tekeli ve Ataöv (2017: 26) bu durumu, “*Daha fazla üretim için daha fazla kaynak kullanımı gerçekleştiğinde, doğal çevre, geleceğin yeni kuşaklarını yoksun bırakacak düzeyde tüketilmiş olacaktır*” şeklinde ifade etmektedir.

Ekonomik sistemlerin kurulmasında kuşaklararası olduğu kadar kuşak-içi bireyler arasındaki hakların da gözetilmesi gerekmektedir. Kapitalist sistemde yoksulluğun arttığı ve zenginin daha çok zenginleştiği bir düzen içerisinde ekonomik kalkınmadan ve buna bağlı olarak sosyal refahtan söz edilememektedir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma; doğadaki bütün canlıların yaşam haklarının güvence altına alınması, kaynakların kullanımında salt tüketim odağı yerine geri dönüşümün benimsenmesi, refah seviyesinin kuşak-içi ve kuşaklararası düzlemde artırılması temelleri üzerine gerçekleşmektedir. Ayrıca ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması noktasında; gelir-gider dengesinin kurulduğu politikalar, enerji sistemlerinin düzenli kullanımı ve dışa bağımlılığın azaltılması, kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın (GSMH) artırılması, işsizlik oranının azalması, ticaret ve turizmin gelişmesi gibi göstergelerin de sağlanması gerekmektedir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. BM Ekonomik Sürdürülebilirlik Göstergeleri (UN, 2007: 13-14)

<i>Ekonomik Sürdürülebilirlik Göstergeleri</i>		
<i>Ana Tema</i>	<i>Alt Tema</i>	<i>Gösterge</i>
<i>Ekonomik Gelişim</i>	Makro-Ekonomik Verim	Kişi başına düşen GSYİH ve enflasyon oranı
	İş	İstihdamın sağlanmasında çalışan nüfus oranı
	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	100 kişi başına düşen teknoloji kullanım oranı
	Turizm	Turizmin GSYİH’ye katkısı
	Araştırma ve Erişim	AR-Ge’ye yapılan gayri safi yurtiçi harcama
<i>Tüketim ve Üretim Kalıpları</i>	Malzeme Tüketimi	Ekonomide tüketilen malzemenin nüfus içerisindeki dağılımı
	Enerji Kullanımı	Yıllık enerji tüketiminde yenilenebilir enerjilerin payı
	Atık Üretimi ve Yönetimi	Atıkların ve tehlikeli atıkların üretimi ve artması

<i>Küresel ve Ekonomik Ortaklık</i>	Ticaret ve Dış Finansman	Gelişmekte olan ülkelerde yapılan ithalat payı ve cari açık durumu
-------------------------------------	--------------------------	--

Kentlerde çevresel kirliliğin azaltılması, atık işleme sistemlerinin oluşturulması ve geri dönüşümünün sağlanması ekosistemi korumakla beraber ekonomik sürekliliğin sağlanmasına da yardımcı olmaktadır. Geri dönüşümsel ekonomik sistemler kentlerde, geri dönüşümün süreklilik temeliyle gerçekleştirilmesi durumunda verimli olmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması için gerçekleştirilen geri dönüşüm sistemi; kullan-dönüştür-kullan-at sistemi yerine, kullan-dönüştür-kullan-dönüştür... şeklinde süreklilik içeren bir döngüye sahip olması gerekmektedir.

İnsanların geçimlerini sağlama nedeniyle ihtiyacı olan iş imkanlarının sunulması ekonomik sistemlerin devamlılığı için önem taşımaktadır. İstihdamın sağlanması ve enflasyonun düşürülmesi ekonomik refahı sağlamaktadır. Ekonomik sistemlerdeki enerji harcamaları, tüketim düzeyi ve atık yönetimi gibi konular ekonomi döngüsünün sağlanmasının yanında çevresel kirlilikleri de azaltmaktadır. Yukarıda bahsedilen geri dönüşümsel ekonomik sistemler bu nedenle önem taşımaktadır. Ekonomik ve çevresel boyut etkileşimi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Her zaman ifade edildiği gibi sürdürülebilirliğin boyutları az ya da çok bir şekilde birbiri ile ilişki içerisindedir ve bu ilişkilerin doğru planlamalar ile kurulması insan refahını arttırmaktadır.

1.3. Sürdürülebilirliğin Çevresel Boyutu

Çevresel sürdürülebilirlik var olan ekosistemlere zarar vermeden ve doğanın kaynaklarını tahribata uğratmadan bu kaynakların gelecek nesillere aktarımını ifade etmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik, “doğal kaynakların ve ekosistemin korunmasına yönelik stratejiler bütünü” şeklinde ifade edilmektedir (Alpaslan vd., 2018: 34).

Aynı ekosistemi paylaşan canlılar için sağlıklı yaşam, bozulmamış ve tahribata uğramamış bir çevre ile mümkün olmaktadır. Doğal kaynakların sınırsız kullanılabilmesi düşüncesi, sanayileşme ile oluşan üretim atıklarının çevreye bırakılması, plastik atıkların üretiminin ve tüketiminin artması, ulaşım ağlarının CO₂ gazının artmasına sağladığı katkı, dünyada yap-sat anlayışı ile ilerleyen sektörlerin atmosfere verdiği zararlar gibi birçok etken çevrenin tahribata uğramasına neden olmaktadır.

İçerisinde bulunduğumuz yaşam alanları hava, su, güneş, toprak gibi doğal kaynaklar ile çevrelenmiştir. Doğal kaynaklara verilen zararlar uzun vadede tüm dünya toplumlarını etkilemektedir. Bu etki yaşamın ana kaynaklarının zarara uğraması demektir. Yaşamın devamlılığının ve bu kapsamda çevrenin sürdürülebilirliğinin sağlanması için küresel çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda 1996 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Konferansı'nda (UNCSD) sürdürülebilirliğin göstergeleri belirlenmiştir. Bu göstergeler 2007 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri: Yönergeler ve Metodolojiler isimli rapor ile revize edilmiştir. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik göstergeler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. BM, Çevresel Sürdürülebilirlik Göstergeleri (UN, 2007: 12-13)

<i>Çevresel Sürdürülebilirlik Göstergeleri</i>		
<i>Ana Tema</i>	<i>Alt Tema</i>	<i>Gösterge</i>
<i>Doğal Tehlikeler</i>	Doğal Tehlikeler Karşı Güvenlik Açığı	Afet tehlikesi olan bölgelerde yaşayan nüfus oranı
	Afetlere Hazırlık ve Tepki	Afetler nedeniyle yaşanan insani ve ekonomik kayıplar
	İklim Değişikliği	Karbon ayak izi verileri

<i>Atmosfer</i>	Ozon Tabakası Delinmesi	Ozon tabakasına zarar veren maddelerin tüketim oranı (plastik vb.)
	Hava Kirliliği	Kentsel alanlarda hava kirliliğine neden olan etkenlerin bulunması (Yenilenemeyen enerji kaynakları)
<i>Kara</i>	Arazi Kullanımı ve Durumu	Arazi kullanımındaki değişikliklerin etkisi
	Çölleşme	Çölleşmeden etkilenen arazi oranı
	Tarım	Organik tarım, gübre kullanımı, ekili ve ekilebilir tarım alanlarının durumu
	Ormanlar	Ormanların zarar görme oranı
<i>Okyanuslar, Denizler ve Kıyılar</i>	Kıyı Bölgesi	Kıyı bölgelerinin temizliği ve kullanımı
	Balıkçılık Verileri	Balık çeşitliliğinin ve stoklarının korunması
	Deniz Ortamı	Korunan deniz alanının oranı
<i>Temiz Su</i>	Su Miktarı	Kullanılan toplam su miktarı ve ekonomik faaliyetlerde kullanılan su miktarı
	Su Kalitesi	Tatlı su oranının yeterliliği
<i>Biyçeşitlilik</i>	Ekosistem ve Türler	Ekosistem içerisinde bulunana tür çeşitliliğinin korunması

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi öncelikle fiziki koşulların çevresel altyapıda iyileştirilmesi ile mümkün olmaktadır. Kentlerde hava kirliliğinin önlenmesi için toplu taşıma sistemlerinin öneminin kavranması gerekmektedir. Yeterli bir toplu taşıma sistemi şehir içi trafiğin ve hava kirliliğinin azalmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanında kentlerde yaşayan insanların yeşil alan ihtiyaçlarının giderilmesi, yürüyüş ve bisiklet rotalarının oluşturulması kentsel hareketliliği sağlayacak etkenler olmaktadır. Burada en önemli rol ise yönetim birimlerine düşmektedir. Şehir merkezlerinde, insan vücudunun sınırlarını aşan ve psikolojik olarak kendini küçük hissettiren asfalt döşenmiş yollar yerine, yeşili, sanatsallığı ve dokusu ile yürüyüş imkanı sunan ve insanı rahatlatan fiziki çevrelerin oluşturulması, insan psikolojisinin ve atmosferin korunmasını sağlamaktadır. Son yıllarda gerçekleştirilen kentsel mobilite planlamaları ve ulaşım sistemlerinde gerçekleştirilmeye çalışılan iyileştirmeler konunun önemini ortaya koymaktadır. Kentsel hareketliliklerin arttığı bölgelerde sağlıklı yaşam standartları da artmaktadır. Ölüm oranlarının azalması, sağlık hizmetlerine yapılan harcamaların azalmasını sağlayarak sosyal ve ekonomik boyutta pozitif yönde geri dönüşlere neden olmaktadır. Sonuç olarak, çevresel boyut olan atmosferin, ekosistemin, suyun korunması gibi niteliklerin yerine getirilmesi sosyal ve ekonomik boyutlarda da pozitif yönde bir etki oluşturmaktadır. Kentlerde güneş enerji sistemlerinin kurulması, su kaynaklarının korunması, atık işleme döngülerinin oluşturulması ve çevresel ulaşım sistemlerinin oluşturulması gibi faaliyetler karbon ayak izinin azalmasına, iklim değişikliğinin önüne geçilmesine bu sayede çevresel değerlerin sürekliliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Kandyba vd., 2021: 307).

2. Afet Kavramı ve Türleri

Afetler doğal ya da insan kaynaklı gelişerek kentsel alanlarda yaşamın devamlılığını durduran ya da sekteye uğratan, sosyal, ekonomik, toplumsal ve fiziksel zararlara neden olan olaylardır

(Meydan Yıldız, 2018b: 112-113). Afet türlerinin bazıları doğa olaylarının gerçekleşmesiyle kayıpların yaşanması sonucu kavramsal nitelik kazanmaktadır. İnsan faktörünün olmadığı ve canlı yaşamının etkilenmediği doğa olayları afet olmamaktadır. Dolayısıyla gerçekleşen doğa olaylarının, insan, flora ve fauna üzerinde zarar verecek etkiye sahip olmaması bu olayın sadece “doğa olayı” olarak nitelendirilebileceğini göstermektedir. Afet niteliğinde gerçekleşen doğa olayları can ve mal kayıplarına neden olabilecek etkide olmaktadır. Bu kayıpların yanında doğal çevrede, mevcut konut yapılanmalarında, iletişim ve ulaşım gibi ağlarda zarara neden olmaktadır (Düger ve Yaman, 2017: 3). Doğal afetlerin yanında insan ya da teknoloji kaynaklı afetler de bulunmaktadır. Afet türleri literatürde doğal, insan kaynaklı ya da teknolojik kaynaklı afetler olarak gruplandırılmaktadır. Doğal afetler: deprem, sel ve taşkın, orman yangını, toprak kayması, kaya düşmesi, çığ, iklim değişikliği vb., insan kaynaklı ya da teknolojik afetler: nükleer kazalar, kimyasal ve endüstriyel kazalar, savaş, zorunlu göç hareketleri, orman yangınları gibi afetler olmaktadır (Düger ve Yaman, 2017: 4-5).

Geray’ın ifadesine göre, “...*en büyük afet geri kalmışlıktır*” (Geray, 2018: VII). Bu nedenle afetlerin sosyal, ekonomik ve çevresel zararlarının azaltılması için bilinç düzeyinin artırılması gerekmektedir. Halk afetler konusunda bilinçlendirilmeli ve afet planlama süreçlerine katılımları sağlanmalıdır. Toplumların afet risklerine karşı koruma pratiklerini geliştirebilmesi, bilinç düzeyinin artırılması ve aktif katılım ile sağlanmaktadır. Toplum bilincinin afetler üzerindeki etkisine dikkat çeken Meydan Yıldız (2018b: 111), “...*toplumun afet bilincini ve pratiğini*” kazanabilmesi için “...*kaderci toplum*” anlayışının çürütülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Afetler yerel, bölgesel ya da ülke düzeyinde gerçekleşebilmektedir. Hangi düzeyde gerçekleşirse gerçekleşsin toplumun tamamı üzerinde etkisi olmaktadır. Afetlerin zararlarını azaltmada en önemli faktör ise planlama olmaktadır. Afet planlamaları genel olarak: 1) afet öncesi için gerçekleştirilecek sakınım ve risk azaltma planlamaları, 2) afet anında gerçekleştirilecek acil durum planlamaları, 3) afet sonrası gerçekleştirilecek iyileştirme planlamaları aşamalarından oluşmaktadır.

Afet planlamaları içerisinde en önemli aşama afetlerden risklerine karşı önlemleri içeren sakınım ve risk azaltma planlamaları olmaktadır. Afet planlamalarında afet risklerini azaltmaya yönelik politikaların artırılması afet sırası ve sonrasında yaşanacak kayıpların da önüne geçmektedir (Şengün, 2020: 50). Bunu sağlamanın yolu ise sürdürülebilir çevreler oluşturmaktan geçmektedir. Afetler kentsel çevrede sosyal, ekonomik ve çevresel yönleriyle maddi ve manevi zararlara neden olan olaylardır. Afet türü ne olursa olsun yapay çevredeki zararlarının ve yaşanacak kayıpların en aza indirilmesi öncelik teşkil etmektedir.

2.1. Afetlerin Sosyal Yapı Üzerindeki Etkileri

Afetlerin etkileri bazı durumlarda ani gelişim göstermektedir. Bunun yanında yavaş gelişim gösteren ve etkileri uzun süre devam eden afetler de bulunmaktadır. Ekonomik kayıplar, doğal ve yapay çevrede yaşanan kayıplar ile birlikte afetler, sosyal yaşamda da kayıplara neden olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2018: 197). 20. yüzyılın en büyük felaketi olarak adlandırılan Çernobil faciası sonucunda bölgede yaşayan halkın tamamı bölgeyi terk etme zorunda kalmıştır. Bu durum insan yaşamının seyrini sekteye uğratmakta ve çeşitli sorunlar yaratmaktadır. Radyoaktif maddeye maruz kalan insanlarda görülen sağlık sorunları da bu afetin en büyük etkilerden biri olmaktadır (Tercan, 2018: 174).

Dünyada meydana afetler sonucu yaşanan kayıpların büyük çoğunluğu ise yoksul bölgelerde gerçekleşmektedir. Yoksulluk, az gelişmişlik ve kentlerin yeterli altyapıya sahip afet etkilerini arttırmaktadır. Gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde yetersiz eğitim faktörü, kişilerde afet bilincinin oluşmamasına neden olmaktadır (Kalaycıoğlu, 2018: 198). Savaş, nükleer kaza gibi durumlarda gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinin toplumda sosyal anlamda etkileri olmaktadır. Bu etkilerin yoğunluğu, ekonomik durum, kültürel farklılıklar, nüfus yoğunluğundaki değişimler, göç edilen bölgenin kapasitesi gibi etkenler ile değişmektedir. Kent, kentsel yaşam ve kentliyi çok yönlü olarak ilgilendiren afetlerin etkileri sürdürülebilir kentlerin oluşturulması kapsamında ele alınmaktadır. Afetlerin sosyal yaşama etkileri genel olarak; sosyal yaşamdaki aksamalar, nüfus yoğunluğunun kapasitenin üzerinde olması nedeniyle afet kontrolünün zorlaşması, afetler konusunda yetersiz bilinç düzeyi, yoksul kentlerde afetlerden korunma pratiğinin gelişmemesi, barınma, eğitim ve sağlık

hizmetlerindeki yetersizlikler, zorunlu göç hareketlerinin oluşması, güvenlik sorunlarının oluşması, afet sonucu yaşamların yitirilmesi, tarihi çevrelerin zarar görmesi sonucu kent kimliğinin ve değerlerinin yitirilmesi vb. şekilde sıralanabilmektedir.

2.2. Afetlerin Ekonomik Yapı Üzerindeki Etkileri

Devletler, afetler sonucu meydana gelen ekonomik zararların karşılanması için “afet fonları” oluşturmakta ya da bireysel sigorta ağı kurmaktadır. Fakat afetlerin nadiren gerçekleşmesi rahatlığı ile bu fonlardaki birikimler başka ihtiyaçlar çerçevesinde kullanılabilir (Taylan, 2016: 215). Türkiye’de 7269 sayılı afet kanununa göre devlet, uzun yıllar boyunca afet kayıplarını karşılama sorumluluğuna sahip olmaktadır. 1968 yılında oluşturulan afet fonu sistemi ekonomik kayıpları karşılama noktasında yetersiz kaldığı için 1992 yılında sonlandırılmıştır. 1999 Marmara Depremleri’nde 20 trilyon dolar ekonomik kayıp söz konusu olmuştur. Bu kayıp karşısında kamu kaynakları yetersiz kalmış ve uluslararası kuruluşlardan borç alınarak kayıplar giderilmeye çalışılmıştır (Taylan, 2016: 215). Yaşanan kayıplar sonucu ülkemizde Dünya Bankası desteğiyle Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur (Taylan, 2016: 216). Afetlerin ekonomik etkilerini arttıran bir başka faktör ise planlamada yaşanan sorunlardır. Afetleri önleme kapsamında planlamaların yetersiz olması ekonomik kayıpların artmasına neden olmaktadır. Afet sonrası için iyileştirme çalışmalarına harcanan tutarlar ülke ekonomilerinde büyük kayıplara neden olmaktadır. Özetle afet sonrası iyileştirme çalışmaları için kullanılacak ekonomik kaynakların, sağlıklı ve dirençli kentler kurmak için kullanılması can ve mal kayıplarını önleyici etki yaratmakta ve kalkınmayı sağlamaktadır.

2.3. Afetlerin Fiziksel Çevre Üzerindeki Etkileri

Kentlerde fiziksel çevre yapılaşmış olan, bina grupları, tarihi çevre alanları, ulaşım sistemleri, altyapı ağı, enerji ve sanayi tesisleri gibi alanlar ile doğal çevreyi oluşturan topografya, toprak, doğal sistemler gibi alanları kapsamaktadır (Tezer, 2016: 222). Afetler bu alanların zarar görmesine neden olmaktadır. Afetler fiziksel çevrede maddi kayıplara neden olan olaylardır. Bu kayıplar, insanların barınma ihtiyaçlarını karşıladıkları yapay çevrenin tahribata uğraması ve yok olması sonucu gerçekleşmektedir. Afet öncesi sağlama çalışmalarını hem bu afetlerin ekonomik kayıplarını azaltmakta hem de yaşamın devamlılığını güvence altına almaktadır.

Planlamada sanayi, nükleer enerji ve elektrik tesislerinin yer seçimlerinin yanlış kararlar doğrultusunda alınması kayıpların düzeyini arttırmaktadır. Ulaşım ve altyapı sistemlerindeki yetersizlikler, toplanma alanlarının yetersiz olması, yapı kontrollerinin planlara uygun yapılmaması gibi sorunlar, kentlerin afet dirençliliğini düşürmektedir. Bu durum fiziki çevre üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Bu etkilerden bazıları ise; yapı ve yapı gruplarında gerçekleşen yıkım veya tahribat, altyapı sistemlerinde meydana gelen sorunlar, ulaşım ve haberleşme ağlarının zarar görmesi, tarihi çevrelerin zarar görmesi, yangınlar sonucunda orman alanlarının yok olması, baraj, santral gibi enerji tesislerinin yıkılması veya zarar görmesi, şeklinde verilebilmektedir.

3. Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisi

Afetler kentsel çevrelerin tahribatına ya da yok olmasına neden olan olaylardır. Kentsel çevrenin tahribatı kent kültürünün, kimliğinin, doğal ve tarihi değerlerin yok olması anlamı taşımaktadır. Tarihi çevrelerde yaşanan tahribat, bölgedeki değerlerin zarar görmesi nedeniyle tüm insanlığı etkilemektedir. Bu varsayım UNESCO’nun, kültürel mirasın tüm insanlığın ürünü olduğu ve korunması gerekliliği yönündeki düşüncesi ile desteklenmektedir.

Sürdürülebilir koruma ve afet ilişkisinin açıklanmasında yoksulluk, güvenlik, bilinç düzeyi, planlama gibi birçok etken dikkate alınmalıdır. Bu etkenlerin doğru bir şekilde yönetilmesi için disiplinler arası çalışma gerekmektedir. Planlama yaklaşımlarındaki eksiklikler ve uygulamada yaşanan sorunlar tarihi çevrelerde afetlerin etkilerini arttırmaktadır. Bu sorunlar:

- Tarihi çevrede yoksulluk ve eşitsizliklerin olması,
- Hızlı ve plansız kentleşme sonucu oluşan gecekondulaşma,
- Ekonomik sistemlerin oluşturulması ve kullanımındaki yanlış politikalar,

- Eğitim ve bilinç düzeyinin yeterli olmaması,
- Koruma planlamalarına halk katılımının sağlanamaması
- İmar ve koruma planlamalarının rant odaklı kullanımı,
- Korumada yapı denetiminin yetersizliği,
- Onarımı yapılmayan yapı veya yapı gruplarının fazla olması,
- Zayıf ve erişilemeyen sağlık hizmetleri,
- Hava, su ve toprak kirlilikleri ve yetersiz altyapı,
- Toplanma alanlarının yetersiz olması,
- Ulaşım ağlarının düzensiz ve yetersiz olması şeklinde sıralanabilmektedir.

Göç hareketleri nüfus yoğunluğunu arttırmaktadır. Nüfus yoğunluğundaki artışlar afetler ile mücadelede engel teşkil etmektedir. Alt yapı yetersizlikleri, eğitim ve sağlık alanında yaşanan yetersizlikler, yer seçimlerinin yanlış politikalar kapsamında belirlenmesi, kent güvenliği sorunları, ulaşım ve haberleşme ağındaki sorunlar, toplumsal bilincin yetersiz olması, rant odaklı politikaların geliştirilmesi gibi sorunlar olası afetlerin felaket ile sonuçlanmasına neden olmaktadır. Sosyal, ekonomik, çevresel olarak kentlerde kayıplara neden olan bu durum, tarihi çevrelerin korunması ve aktarımı kapsamında da engel teşkil etmektedir. Düzensiz göç hareketleri ve nüfus yoğunluğu ile tahribata uğrayan tarihi çevreler afet etkileri ile kendini koruyamayacak bir yapıya gelmektedir.

Yoksulluk; sağlıksızlık, kültürel bilinçsizlik gibi farklı konularda kendini göstermekte ve güvenlik eksikliği gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Yoksulluk ile mücadele sürdürülebilirlik hedefi olarak tüm dünyada önem kazanmaktadır. Yaşam standartlarının yükseltilmesi için yaşam çevrelerinin standartlara uygun hale getirilmesi önemli olmaktadır. Tarihi çevreler de bu kapsama girmektedir. Çünkü eski kent dokuları korunamadığında yıpranmakta ve ekonomik amaçlı tercih edilen alanlara dönüşmektedir. Tahrip olan alanlar, afet risklerine karşı korunmasız ve tehlikelere açık duruma gelmektedir. Güvenlik sorunlarının oluşması bu tehlikelerden biri olmaktadır. Bu nedenle tarihi çevrenin korunması yoksullukla ilgili bir sorun haline gelebilmektedir. Sürdürülebilir korumanın sağlanabilmesi ve afet risklerinden korunabilmesi için uzun vadede yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacını taşıyan planlamaların yapılması gerekmektedir (SİDA, 2005: 12).

Kentsel çevrelerin korunması konusunu ele alırken, kentlere ve insanlara büyük ölçüde zarar veren ve insan kaynaklı olarak gelişen "savaşları" incelemek gerekmektedir. Savaşlar, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda tahribat yaratan, can ve mal kayıplarına neden olan afetlerdir. Kentlerde zorunlu göçlere neden olmakta ve göç eden insanların sosyal yaşamlarında tahribat oluşturmaktadır. Bu tahribat sadece göç eden insanların hayatı için geçerli olmamakla birlikte, göç edilen bölgelerde de etkisini göstermektedir. Aidiyet duygusunun oluşmaması, bölge ya da ülke ölçeğinde değişen kültürel değerlerdeki farklılıklar, eğitim düzeyi farklılıkları gibi etkenler göçün gerçekleştirildiği bölgelerde güvenlik sorunlarının oluşmasına neden olmaktadır. Göç eden halk ya da göç edilen bölge olması durumu fark etmeksizin, her iki taraf içinde ekonomik kayıplar söz konusu olmaktadır. Savaşlar insanların yaşamlarını tehdit eden afetler olmakla birlikte ekonomik refahı ve yaşam kalitesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Savaşların bir başka etkisi ise kentler üzerinde olmaktadır. Kentler, savaş sonucu tahrip olmaktadır. Kentlerin tarihini, kimliğini, kültürel değerlerini, yansıtan ve geleceğe miras olarak bırakılması gereken değerler de yok olma tehlikesi yaşamaktadır. Bu değerlerin yok olması ise tüm insanlığın kaybı olmaktadır.

II. Dünya Savaşının ardından kentlerdeki yıkım kültürel mirasın da yıkımı olmuştur. Önceki dönemlerde, savaş halindeki devletlerin kültürel mirasa karşı tutumları ve savaş hukuku ile ilgili anlaşmalar yapılmış olsa dahi anlaşmaların yetersizliği ve savaşlarda kullanılan yeni teknolojik ürünler nedeniyle bu yıkımın önüne geçilememiştir (Şengün ve Meydan Yıldız, 2017: 188-189). 1907 Lahey Sözleşmesi'nin 27. maddesinde geçen, savaş durumunda kültürel mirasın "mümkün olduğu kadar" korunmaya çalışılması, askeri hareketlerin, miras değerlerinden öncelikli olduğunu göstermektedir (Çokişler, 2019: 62). Bu nedenlerden dolayı savaş halinde kültürel varlıkların korunması bir gereklilik olarak görülmüştür. 1954 yılında imzalanan Lahey Sözleşmesi bu kapsamda önemli bir adım olmaktadır, fakat askeri önceliklerin, kültürel mirasın korunmasının üstünde tutulması durumu burada da karşımıza çıkmaktadır. "Kültürel Varlıklarına Saygı" başlığı altında verilen 4. Maddenin 2. fıkrasında geçen, "...ancak askeri bir zaruretin hükmü altında ihlal olunabilir" açıklaması bu durumu

göstermektedir. 87 ülkenin katıldığı UNESCO toplantısında alınan kararlar 14 Mayıs 1954 tarihinde, “Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi, Lahey Sözleşmesi” adıyla kabul edilmiştir. Sözleşmede kültürel varlıklar, taşınır veya taşınmaz her türlü değer göz önüne alınarak tanımlanmıştır. Ayrıca taşınır kültürel varlıkların bulunduğu ve sergilendiği, müze, kütüphane gibi yapılar da korunması gerekli yapılar olarak nitelendirilmiştir. Sözleşmede kültürel varlıklar:

- Dini veya laik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları,
- Arkeolojik değerdeki yerler,
- Bütünü itibariyle tarihi ya da sanatsal bir düzene sahip yapı toplulukları,
- Sanat eserleri, el yazmaları, kitap,
- Tarihi, sanatsal, arkeolojik değer taşıyan eşyalar,
- Yukarıda belirtilen kültürel varlıkların koruma sergilenmesinden sorumlu müze, büyük kitaplık, arşiv deposu ve kültürel varlıkların korunması için ayrılan sığınaklar şeklinde sınıflandırılmaktadır (UNESCO, 1954: 1).

Kentsel çevrede bulunan yapıların onarımlarının düzenli olarak ve doğru planlama kararları ile yapılması işlemi de afetlerin zararlarının azaltılması için önem taşımaktadır. Öte yandan tersi durumlarda yapıların yıkılması, can ve mal kayıplarının yaşanması gibi durumlar meydana gelecektir. Yıkım ise sadece yapıların kaybı ile sınırlı kalmayarak, “kültürün” yok olması ve “kenti simgeleyen değerlerin” yitirilmesi ile sonuçlanabilmektedir. Kültür, bir kentin geçmiş yaşanmışlıklarının izlerini yansıtan ve miras niteliği taşıyan değerlerin tümü olmaktadır. Bu nedenle, taşınır ve taşınmaz söz konusu olan değer ne olursa olsun, tarihi anlama ve aktarma noktasında korunması gereklidir. Kentsel çevreler taşıdıkları tarih birikimi nedeniyle geçmişin aynası olmaktadır. Dolayısıyla yansıttıkları dönemin teknolojisi ve malzemeleri kullanılarak insan gereksinimlerine göre şekillendiği göz önünde bulundurularak kentsel dönüşüm ya da yenileme uygulamaları yapılmalıdır. Tüm bu süreçler imar kanunu, yapı denetimi ve kentsel dönüşüm kapsamındaki mevzuata uygun gerçekleştirilmelidir.

Ülkemizde park ve bahçe alanları, afet planlamalarında toplanma alanı olarak işlev göstermektedir. Afet sırasında toplanma, afet sonrasında ise yeme-içme, barınma gibi ihtiyaçların karşılandığı alanlardır. Deprem kuşağında yer alan bir ülkede bu alanların kapasite ve konumlarının yeterli olması yaşanacak kayıpları azaltmaktadır. Tarihi çevre, yapısal olarak dar ve çıkmaz sokakların bulunduğu bir alan olabilmektedir. Bu kapsamda mevcut açık alanların korunması, bu alanlarda yapılaşmalara izin verilmemesi gerekmektedir. Koruma ile bölgede yaşamını sürdüren halkın günlük kullanımına yönelik sosyal aktivite alanları olarak kullanılabilmesinin yanında afet anında ve sonrasında hayat kurtarma ve ihtiyaçların giderilmesi için işlev gösteren alanlar olmaktadır.

Sürdürülebilir koruma ve afet politikalarının oluşturulmasında yerel ve merkezi yönetimler büyük önem taşımaktadır. Halkın koruma ve afet bilinci kazanmasına yönelik program ve eğitimlerin gerçekleştirilmesi, teşviklerin sağlanması için çalışmaların yürütülmesi gibi sorumlulukları olmaktadır. Planlama çalışmalarının disiplinler arası ve kurumlararası işbirliği ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Daha da önemlisi yapılan çalışmaların her aşamasında halk katılımının sağlanması, afetler ile mücadele edebilme kapasitesini arttırmaktadır.

Kültürel mirası korumanın öneminin artması ile birlikte bu mirası etkileyen ve kaybına neden olan afetler ile mücadele edilmesi, koruma yaklaşımları için bir zorunluluk haline gelmektedir. Bu kapsamda tarihi çevrelerin korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili yapılan uluslararası çalışmalar önemli olmaktadır. İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansının (SİDA) “Tarihi Çevrenin Korunması” isimli çalışması, çalışması sürdürülebilir kalkınma ve kültürel miras ile tarihi çevrenin korunmasında risk faktörü olan afetlerin önemini ortaya koymaktadır (SİDA, 2005: 9-16). Çalışmada yoksulluğun afetler üzerindeki etkileri ve gelişmişliğin pozitif etkisi ön plandadır. Ayrıca herhangi bir kültüre ait zanaatların bölgenin korunması kapsamında ekonomik kaynak olarak kullanılması kültürün devamlılığını sağlamaktadır.

3.1. Sosyal Göstergeler

Yoksulluk: kentsel çevrenin korunması, bölgede yaşayan halkın refahı ve imkanları ile ilişkilidir. Yoksulluğun olmadığı bölgelerde gerçekleşen afetler insani ve ekonomik kayıpların az olduğu bölgeler olmaktadır. Yoksul kentler, yeme-içme, barınma gibi birincil ihtiyaçların daha önemli olmasından dolayı afetler karşısında, kendilerini ve kenti koruma becerisini geliştirememektedir. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması kentleri afet risklerinden korumaktadır. Yoksulluk göstergesi, belirli bir bölgede yaşayan halkın ulusal ve uluslararası yoksulluk sınırı altında yaşan nüfus oranı olmaktadır.

Eğitim Yeterliliği: Eğitim nitelik ve niceliksel olarak yeterli olması durumu bilinçli halkları oluşturmaktadır. Eğitim yapılarının yeterli olması durumu nicelik bakımından sürdürülebilirliğin bir şartı olmaktadır. Fakat bu tek başına yeterli bir faktör değildir. Halkın tarihi çevre koruma ve afet konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bilinçli toplumlar afetler ile mücadele yeteneği gelişmiş toplumlar olmaktadır.

Sağlık Hizmetlerinin Yeterliliği: Sağlık alanlarının yeterliliği afetler karşısında hayat kurtaran bir durum olmaktadır. Yaralıların tedavi edilebileceği alanların önceden belirlenmesi ve bu alanların korunaklı olması gerekmektedir. Ayrıca sağlık tesislerinin her türlü afete dayanabilecek durumda olması için düzenli bir şekilde bakım ve onarımları yapılmalıdır.

Kent Kimliğinin Korunması: Kent kimliğini yansıtan önemli yapı ve yapı guruplarının koruma altına alınması gerekmektedir. Bu değerlerin yok olması durumu tüm insanlığın kaybı olacağından düzenli bakım ve onarımları sağlanmalıdır.

Güvenli Çevre: Savaşlar ve terör eylemleri en büyük kayıplara neden olan afetler olmaktadır. Terör eylemleri güvenlik açığının bulunduğu bölgelerde risk durumu taşımaktadır. Bu durum tarihi çevreler için de geçerlidir. Tarihi yok etme isteğiyle gerçekleştirilen terör eylemleri günümüzde artış göstermektedir. Güvenli olmayan tarihi çevreler buna zemin hazırlayacak konumda olmaktadır. Suç oranlarının ve yoksulluğun yoğun olduğu bölgelerde cüzi ücretler karşılığında tarihe zarar verilebilmektedir. Bu durum insan sağlığına da tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle tarihi çevrenin güvenliğinin sağlanması ön koşul olarak düşünülmesi gereken bir gösterge olmalıdır.

Nüfus Yoğunluğu: Nüfusun yoğun olduğu alanlar sosyal hayatta birçok soruna neden olmaktadır. Bunlar, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma, güvenlik açığı, ulaşım sorunu, sosyal yaşamdaki aksaklıklar gibi sorunlar olmaktadır. Afet sırası ve sonrasında kayıpların artmasına neden olan etkenlerden biri de bölgenin kapasite fazlası yoğunluğa sahip olmasıdır. Afet toplanma alanları, ulaşım ve altyapı hizmetleri bu yoğunluk karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu durumun düzenli kentleşme ile kontrol altına alınması gerekmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda sürdürülebilir koruma ve afet ilişkisini ortaya koyan sosyal göstergeler sistematik olarak düzenlenmiştir. Bu göstergeler Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4. Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Sosyal Göstergeler (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır)

	<i>Sürdürülebilir Koruma Faktörü</i>	<i>Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Gösterge</i>
<i>Sosyal Boyut</i>	Yoksulluk Durumu	Koruma alanlarında, Uluslararası ve ulusal yoksulluk sınırı altında yaşayan nüfus oranı
	Eğitim Yeterliliği	Bilinçli halklar, koruma afet planlamalarında katılımı sağlamaktadır.
	Sağlık Hizmetlerinin Yeterliliği	Afet sonrası zararları azaltmak sağlık hizmetlerinin erişebilirliği ile ilgili olmaktadır.
	Güvenli Tarihi Çevre	Güvenlik sorunları yaşanana tarihi çevreler, terör eylemi olabilecek afetlere karşı açık

		konuma gelmektedir.
	Kent Kimliğinin Korunması	Olası afet sırasında kaybedilebilecek kimlik öğelerinin sağlamlık durumu
	Nüfus Yoğunluğu	Nüfus yoğunluğunun düzenli dağılımı ile kayıpların minimum düzeyde tutulması durumu

3.2. Ekonomik Göstergeler

Gelir düzeyi: Gelir düzeyi yüksek alanlar afetlere karşı dirençli alanlar olma noktasından daha başarılı olmaktadır. Yoksulluğun azaltılması için tarihi çevrede yaşayan halkın gelir düzeyinin yükseltilmesi ve iş imkanlarının oluşturulması gerekmektedir.

Rant Odaklı Koruma Projeleri: Rant odaklı geliştirilen koruma projelerinin sadece belirli yapıların korunması veya makyajlama ile turizm geliri elde etme gibi amaçlar doğrultusunda gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu durum tarihi çevrenin korunamaması ve tehlikelere açık konuma gelmesi anlamını taşımaktadır. Gerçekleşebilecek afetlere karşı bütünlük koruma yaklaşımı sürdürülebilir bir korumayı ve afetlerden korunmayı sağlamaktadır.

Ekonomik Kaynak Kullanımı: Koruma için yapılan finansal yarımalar afet sonrası iyileştirme için yapılacak yatırımlar karşısında ekonomik üstünlük göstermektedir. Tarihi çevrelerin afetlerden korunması için kaynakların kullanımı esnasında 1 birim ekonomik gider karşısında korunamayan çevrelerde afet sonrasında 3 birim gider ile karşılaşılmaktadır. Yaşanan kültürel miras ve can kayıpları da bu acının boyutunu büyütülmektedir. Hiçbir önlem iyileştirmeden iyi olmamaktadır. Bu öngörü ile hazırlanan kaynak kullanım planı afet zararlarının önüne geçmektedir.

Yerel Ekonomi: Yerel ekonomim canlı tutulması halk refahının sağlanması için gerekli olmaktadır. Yerel ekonomi içerisinde bulunan kültürel iş değerlerinin korunması ve yaşatılması gerekmektedir.

Geri Dönüşüm Sistemleri: Geri dönüşüm sistemleri yavaş gelişen afetlere karşı alınması gereken en önemli önlemlerden bir tanesi olmaktadır. İklim değişikliği ile mücadele konusunda son yıllarda ön plana çıkan bu anlayış tarihi çevreler dahil her bölgede uygulanması gerekmektedir. Geri dönüşüm sistemlerinin kurulması ve gelirinin tarihi çevrelere aktarılarak koruma faaliyetlerinde kullanılması, afeti önlemede etkili olmaktadır. Aynı zamanda bu durum ekonomik kalkınmanın sağlanmasına da katkı sağlamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda sürdürülebilir koruma ve afet ilişkisini ortaya koyan ekonomik göstergeler sistematik olarak düzenlenmiştir. Bu göstergeler Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 5. Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Ekonomik Göstergeler (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır)

	<i>Sürdürülebilir Koruma Faktörü</i>	<i>Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Gösterge</i>
<i>Ekonomik Boyut</i>	Gelir Düzeyi	Ekonomik düzeyde gelişmiş bölgelerin afetlerden etkilenme oranının az olması durumu
	Rant Odaklı Koruma Projeleri	Gerçekleştirilen projelerin rant odaklı olmasının afet sonucu kayıpları arttırması durumu

	Ekonomik Kaynak Kullanımı	Korumaya kullanılmayan kaynakların, iyileştirme çalışmaları için yetersiz kalması durumu
	Yerel Ekonomi	Yerel ekonomi ile halk gelirinin artırılması
	Geri Dönüşüm Sistemleri	Yavaş gelişen afetlere karşı koruma ve ekonomik kalkınmanın sağlanması

3.3. Çevresel Göstergeler

Ulaşım ağı ve kapasitesinin yeterliliği: Ulaşım ağlarında yeterli toplu taşıma sistemi iklim değişikliği ile mücadele de pozitif bir etkidir. Bu ulaşım ağlarının kullanımı konusundaki bilinç düzeyinin artırılması gerekmektedir. Ulaşımdaki afet etkisini gösteren diğer faktör ise yollar olmaktadır. Afet sonrasında afetzedelere erişimi sağlayabilecek ulaşım sistemlerinin yeterli olması gerekmektedir. Çıkamaz sokaklar ile dolu bir tarihi çevrede ulaşım sistemlerinin kullanım durumunun gözden geçirilmesi ve planlamanın bu doğrultuda yapılması yaşanacak maddi ve manevi kayıpları azaltmaktadır.

Açık ve yeşil alan kapasitesinin yeterliliği: Açık ve yeşil alanlar afet sonrası insanların toplandığı alanlar olmaktadır. Bu alanların toplanma alanı olarak ilan edilmesi ve afet sonrası barınma, yeme-içme gibi gerekli ihtiyaçları karşılayabilecek durumda olması gerekmektedir.

Koruma Faaliyetlerinin Yeterliliği: Bütünleşik altyapıda korunan çevreler afetlere karşı dirençli tarihi yapılar ile çevrenmektedir. Tarihi çevrede bulunan yapıların onarımlarının ve sağlamlaştırılmalarının düzenli yapılması afet tehlikelerine karşı korunmayı sağlamaktadır. Ayrıca bu onarımların imar ve koruma planlarına uygun bir çerçevede, yapı denetim şartları çerçevesinde yapılmalıdır.

Altyapı ve Haberleşme Ağlarının Yeterliliği: Alt yapı sistemlerinin yeterli olması sürdürülebilir çevreler yaratmaktadır. Bu durum insan yaşamını kolaylaştıracak etkiler yaratmaktadır. Aynı zamanda afet sonrası haberleşme sistemlerinin çökmemesi, alt yapının yeterli olması afetzedelere ulaşım için gerekli bir göstergedir.

Gecekondulaşma: Çevresi gecekondulaşma ile yapılaşmış tarihi çevreler afet risklerine karşı kırılabilir bir konuma gelmektedir. Planlamadan ve denetimden yoksun olarak, bilinçsizce oluşturulmuş bu alanların tarihi çevre etrafına konumlanması yaşanacak kaybın düzeyinin artırmaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda sürdürülebilir koruma ve afet ilişkisini ortaya koyan çevresel göstergeler sistematik olarak düzenlenmiştir. Bu göstergeler Tablo 6' da verilmektedir.

Tablo 6. Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Çevresel Göstergeler (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır)

Fiziksel-Çevresel Boyut	<i>Sürdürülebilir Koruma Faktörü</i>	<i>Sürdürülebilir Koruma ve Afet İlişkisini Ortaya Koyan Gösterge</i>
	Ulaşım Ağı ve Kapasitesinin Yeterliliği	Afet sonrası yaşanacak hareketliliği kaldırabilecek ulaşım ağı, hayat kurtarmaktadır.
	Yeşil Alan Kapasitesinin Yeterliliği	Yeşil alanlar afetlerde toplanma ve barınma ihtiyaçlarını karşılayabilecek oranda olmalıdır
	Koruma Faaliyetlerinin Yeterliliği	Bütünleşik altyapıda korunan çevreler afetlere karşı dirençli tarihi yapılar ile çevrenmektedir. Tarihi çevrede koruma ve onarım faaliyetleri gerçekleştirilen yapıların oranı

	Altyapı ve Haberleşme Ağlarının Yeterliliği	Afet sonrası ihtiyaçlar için bölgenin altyapısının hazırlık durumu
	Gecekondulaşma	Gecekondu bölgelerinin sağlıksız yapılaşma faktörü barındırması durumu

SONUÇ

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen 7.7 büyüklüğündeki Kahramanmaraş ve 7.6 büyüklüğündeki Elbistan depremleri ile 20 Şubat 2023 tarihinde olan 6.4 büyüklüğündeki Yayladağ depremi son 100 yılın en büyük depremleri olarak nitelendirilmektedir. Bu depremler sadece fiziksel değil, sosyal, psikolojik, kültürel, çevresel, tarihsel ve ekonomik yıkımlara yol açmıştır. Bu durum ülkemizin hem doğal afetlerden hem de kentsel afetlerden korunma güdüsünü, bilgisini ve pratiğini geliştirmesini gerekli kılmaktadır. Ülkemiz afetlerle yaşamasını öğrenmek, afetleri en az zararlar karşılama kültürünü geliştirmek zorunda olan bir ülkedir. Gereken önlemleri almaksızın kendini dış koşulların rastlantılarına terk eden bir kaderci toplum olmaktan kurtulup, karşı karşıya olduğumuz riskleri kavrayan, bunların gerektirdiği biçimde davranma yeteneğini geliştiren dirençli bir toplum olabilmenin ilk adımı sürdürülebilir kalkınma ilkelerini benimsemek ve uygulanmasını sağlamaktır.

Sürdürülebilirlik kavramı en genel ifadeyle süreklilik ve devamlılık demektir. Sosyal, ekonomik ve çevresel olarak tanımlanan ve birbiri üzerinde herhangi bir üstünlüğü bulunmayan üç boyutu bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik boyutlarının hayata aktarılabilmesinin yolu bu üç boyut arasında denge kurabilecek bir koordinasyon sisteminin oluşturulmasıdır. Yaşamın her alanında karşımıza çıkan sürdürülebilirlik kavramı kentsel çevrelerin korunmasını da kapsamaktadır. Bu nedenle kentsel yaşamın sürekliliği ve devamlılığı sürdürülebilir afet planlaması yaklaşımıyla gerçekleştirilebilir.

Kentler sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda planlandığında ve yönetildiğinde afetlere karşı dirençlilik kazanmaktadır. Bu durum sürdürülebilir kalkınma ve afet ilişkisini ortaya koymaktadır. Yoksulluk kentlerdeki afet risklerini arttıran bir sorundur. Sürdürülebilir korumanın tüm göstergeleri afetlerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olduğundan sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda planlanan kentsel çevreler de afetlere karşı dirençlilik kazanmaktadır. Ulaşım ağının yeterli olduğu alanlar afet sonrası yaşanacak hareketli kaldırabilecek kapasitede olmaktadır. Böylelikle afet anı ve sonrasında ulaşım kaynaklı sorunların oluşmasını engelleyerek hayat kurtarmaktadır. Yeşil ve açık alanlar afet toplanma alanları olarak kullanılmalıdır. Toplanma alanları mevcut nüfusu karşılayabilecek kapasitede ve mekânsal dağılımında olmalıdır. Kentlilik ve afet bilinci gelişmiş toplum, afetlere karşı dirençlilik kazanmaktadır. Teknik altyapı yeterlilikleri de afet türlerini önlemede etkilidir.

Sürdürülebilirliğin boyutları doğrultusunda gerçekleştirilen planlama süreci ve uygulamaları kentsel çevrelerde afet risklerine karşı güçlü bir direnç oluşturur. Afetlerin neden olabileceği zararların azaltılması birçok bileşenli içeren sürdürülebilir koruma planları ile mümkündür. Sürdürülebilir koruma sürecine kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversite ve halk üzere toplumun bütün aktörleri katkı göstermelidir. Nihayetinde sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi ve afet risklerinin önlenmesi için gerekli olan göstergeler başlıca: a) eğitim, sağlık, ulaşım gibi sistemler Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği standartlarına uygun olmalıdır, b) hava, su, ısınma gibi ihtiyaçların kalite ve miktarı yeterli olmalıdır, c) kent kimliği ve değerlerini yansıtan öğeler korunmalıdır, ç) kentsel güvenlik tesis edilmelidir, d) kentlilik bilinci oluşturulmalıdır, e) yoksulluk ile mücadele edilerek bölgeye özgü ekonomik kaynaklar oluşturulmalıdır, f) yapıların onarım, bakım vb. sağlama faaliyetleri süreklilik içermelidir, g) yeni yapılaşmalar geleneksel konut dokusuna ve yapı mevzuatına uygun olmalıdır, h) bölgedeki açık ve yeşil alanlar hem günlük kullanım için hem de afetler sonrası toplanma alanı olarak kullanım için yeterli olmalıdır, ı) teknik altyapı yeterliliği sağlanmalı ve ulaşım ağı, kapasitesi afet öncesi, afet anı ve afet sonrası için yeterli düzeyde olmalıdır, i) bölgeye ulaştırılan kamusal hizmetler yeterli düzeyde olmalıdır şeklinde sıralanabilir.

KAYNAKLAR

- Alpaslan, B., Kaya, A., Şen, H. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 29(107), 1-47.
- Baffoe, G., Mutisya, E. (2015). Social Sustainability: A Review of Indicators and Empirical Application, *Journal of Makrothink Institute*, 4(2), 242-262.
- Çokişler, E. (2019). Silahlı Çatışmalar Sırasında Kültürel Malların Korunması Rejimi: Tarihsel Gelişimin Analizi, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi*, 16(61), 55-74.
- Düger, Y., Yaman, M. (2017). Afet Yönetimde Kavramsal Çerçeve ve Türkiye’de Afet Yönetiminin Genel Tarihsel Gelişimi, *Afet Yönetimi*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Geray, C. (2018). Sunuş, *Türkiye’nin Afet Yönetimi: Sosyal, Siyasal ve Yönetim Boyutuyla* (VII) (Ed.), Şengün, H, Meydan Yıldız, S. G. ve Tercan, B., Ankara: Palme Yayınevi.
- Hák, T., Janousková, S., Moldan, B. (2016). Sustainable Development Goals: A Need for Relevant Indicators, *Journal of Elsevier*, 60, 565-573.
- Kalaycıoğlu, S. (2018). Afet Sosyolojisi, Sosyal Riskler ve Sosyal Kırılganlıklar, *Türkiye’nin Afet Yönetimi Sosyal, Siyasal ve Yönetim Boyutuyla*, (s. 197-218), (Ed.), Şengün, H, Meydan Yıldız, S. G. ve Tercan, B., Ankara: Palme Yayınevi.
- Kandyba, Y., Niemets, K., Kravchenko, K., Kobylın, P., Morar, C. (2021). World cities in terms of the sustainable development concept, *Journal of Elsevier*, 2(4), 304-311.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi.
- Meydan Yıldız, S. G. (2021). Sürdürülebilirliğin Kentleşme Üzerindeki Etkisi, *Karmaşık Sorunlar ve Kent*, (s. 325-338), (Ed.) Ersavaş Kavanoz, S., Uzun, A., Şengün, H., Ankara: Astana Yayınları.
- Meydan Yıldız, S.G. (2018a). Sürdürülebilir Kent, *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*, (s. 745-752), (Ed.) Işık Mamur, Y, Alacadağlı, E., Ankara: Astana Yayınları.
- Meydan Yıldız, S. G. (2018b). Afete Duyarlı Kent Planlaması, *Türkiye’nin Afet Yönetimi Sosyal, Siyasal ve Yönetim Boyutuyla*, (s. 111-132), (Ed.), Şengün, H, Meydan Yıldız, S. G. ve Tercan, B., Ankara: Palme Yayınevi.
- SİDA, (2005). “Caring fort the Historic Environment”, <https://cdn.sida.se/publications/files/sida4072en-caring-for-historical-environment.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.03.2023).
- Sipahi, E. B. (2021). Çevrecilik, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, (s. 247 -267), (Ed.) Sayın, Y., Ankara: Nobel Yayınları.
- Sipahi, E. B. ve Abdulkasan, M. (2020). Afet Yönetimi ve Çevre, *Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi*, (s. 105-118), (Ed.), Yaman, M, Çakır, E., Ankara: Nobel Yayınları.
- Sipahi, E. B. ve Özsoy B. (2021). Uluslararası Çevre Politikalarının Gelişiminde BM Çevre Programı ve Avrupa Çevre Ajansının Rolü, *Uluslararası Kamu Politikaları-Kavram, Teori, Aktörler, Uygulamalar*, (s. 321 -342), (Ed.) Kutlu, Ö., Sayın, Y., Usta, S., Ankara: Nobel Yayınları.
- Şengün, H. (2020). Afet Yönetiminin Hukuksal Boyutları, *Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi*, (s. 45-60), (Ed.), Yaman, M, Çakır, E., Ankara: Nobel Yayınları.
- Şengün, H. ve Meydan Yıldız, S. G. (2017). Birleşmiş Milletler Öncülüğünde Afet Risk Azaltma Çalışmaları, *Disiplinlerarası Afet Yönetimi Araştırmaları*, (s.181-196), (Ed.) Karaman, Z.T, Sancakdar, O., Kaya, S. İ., İzmir: Birleşik Matbaa Yayınları.
- Taylan, A. (2016). Kentsel Afetler ve Risk Paylaşımı, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, (s. 214-217), (Der.) Ersoy, M., İstanbul: Ninova Yayınları.

- Tekeli, İ. (1999). Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdemeler, *Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Tekeli, İ., Ataöv, A. (2017). *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tercan, B. (2018). Afetler ve Yerleşim Yeri Değişiklikleri, *Türkiye'nin Afet Yönetimi: Sosyal, Siyasal ve Yönetim Boyutuyla*, (s. 161-196), (Ed.), Şengün, H, Meydan Yıldız, S. G. ve Tercan, B., Ankara: Palme Yayınevi.
- Tezer, A. (2016). Kentsel Dirençlilik-Dayanıklılık, *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, (s. 221-222), (Der.) Ersoy, M., İstanbul: Ninova Yayınları.
- UN, (2007). “*Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies*”, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/guidelines.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.03.2023).
- UNESCO, (1954). “*Lahey Sözleşmesi*”, https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf, (Erişim Tarihi: 15.03.2023).

E-DEVLET ALANINDA HAZIRLANAN TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2003-2022

Gamze Sinem ÖZER*

Geliş/Received: 12.03.2023

Kabul/Accepted: 01.04.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1264007>

Öz

Bu çalışmanın amacı, 2003-2022 yılları arasında e-devlet konusuna ilişkin üretilen tezlerin genel hatlarıyla kapsamlı bir şekilde sınıflandırılması ve daha bütüncül bir açıdan incelenmesidir. Bu bağlamda çalışmada, sistematik derleme metodu tercih edilmiştir. Ulusal Tez Merkezi web tabanında 'E-devlet' kavramı anahtar kelime olarak kullanılarak tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda Türkiye'de 2003-2022 yıllarında hazırlanmış, toplam 214 adet yüksek lisans ve doktora tezine ulaşılmıştır. Ulaşılan bu tezlerin tamamı araştırma kapsamına alınmış ve içerik analizi yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Veriler; yayın yılı, üniversite, enstitü, anabilim dalı, yazım dili, danışman unvanı, araştırma yöntemi, araştırma türüne göre incelenmiş ve elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Araştırma sonuçları ele alındığında, en çok çalışma yapılan yılın 2019 yılı olduğu, yüksek lisans tezlerinde konunun daha çok çalışıldığı, nitel araştırma yönteminin daha çok tercih edildiği, yazım dili olarak çoğunlukla Türkçe'nin kullanıldığı saptanmıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, e-devleti konu alan makaleler üzerinde de bir sistematik derleme çalışmasının gerçekleştirilmesi, yeni oluşturulacak tezlerde nicel yöntem kullanımının daha avantajlı olacağı, doktora tezlerinin ilgili konuyla alakalı az kaldığı ve bu alanda çalışmaların yapılması gerektiği, ayrıca sosyal bilimler dışında ki farklı bilim alanlarının da konuyla ilgili çalışma yapabileceği önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: E-devlet, Türkiye'de E-devlet Çalışmaları, Sistematik Derleme

Systematic Review Of Theses Prepared In The Field Of E-Government: 2003-2022

Abstract

The aim of this study is to analyse the distribution of the theses produced between 2003-2022 regarding the subject of an e-platform, e-devlet (e-government) in a comprehensive manner and to examine a more holistic content as a result. In this context, the actuation method is preferred. In the web standards of the National Thesis Centre, the concept of 'e-devlet' was used as a key term and a search was carried out. As a result of the scanning, a total of 214 master's and doctoral theses were reached for the years between 2003-2022 in Turkey. These reached theses were included in the scope of the whole research and their dimensions were obtained by content analysis method. The data collected are presented in tables that have been examined and obtained according to the year of publication, university, institute, department, written language, advisor's guide, research method, and research type. Considering the results of the research, it is found out that 2019 was the year in which studies were conducted at the highest level, studies were mostly carried out as master's theses, qualitative research method was preferred more, and Turkish, which was used as the writing language, was used. Obtaining these results, carrying out an operation on the articles on e-government, using the quantitative method, in newly created theses will be more convenient, the evaluation of the relevant part of doctoral theses is limited and should be carried out in this field, as well as different sciences other than social sciences. Also, suggestions were made regarding the conduct of the research.

Keywords: E-government, Turkey's E-government Studies, Systematic Review

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Antalya/Türkiye, E-posta: gamze.s.ozel@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1073-1707

GİRİŞ

E-devlet, 21. yüzyılın en kabul görmüş kavramlarından bir tanesidir. Bu geniş ölçekli kabul görüşü, kavramın farklı disiplinler tarafından çalışılmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da literatürde e- devlet kavramına yönelik çeşitli çalışmalar ortaya çıkmıştır. Sadece Web of Science veri tabanında bile ‘E-government*’ başlıklı 4.546 çalışma bulunmaktadır.

Literatürde e-devlet kavramına yönelik incelenmiş olan çalışmalarda (Layne ve Lee, 2001; Ho, 2002; Moon, 2002; West, 2004; Welch vd., 2005 ; Carter ve Bélanger, 2005; Yıldız, 2007; Bertot vd., 2010) araştırmacıların e-devlet kavramının farklı yönlerine yöneldikleri gözlemlenmektedir. Layne ve Lee'nin (2001), e-devlet kavramının gelişim sürecini dört farklı aşama üzerinden açıklamaya çalışmalarının ardından, Ho (2002), e-devlet dönüşümünün önündeki sosyo-ekonomik ve örgütsel engelleri analiz etmeye çalıştığı araştırması ile hükümet liderlerinin bu engellerin üstesinden gelmeleri için bir çözüm önerisi sunmaya çalışmıştır. Moon (2002) ise, e-devlet girişiminin belediye düzeyinde etkili bir şekilde nasıl tanıtıldığı ve uygulandığına dair bir ampirik çalışma gerçekleştirerek e-devlet ile yerel yönetimlerin ilişkisine dikkat çekmiştir. West (2004), çalışmasında e-devletin vatandaşların hükümet hakkındaki görüşlerini ve hizmet sunumunun etkinliğine olan güvenlerini hangi doğrultuda etkilediğini incelemesinin ardından Welch ve arkadaşları 2005 yılında yaptıkları çalışmada, internet kullanımı, vatandaşların e-devletten memnuniyeti ve vatandaşların devlete güveninin birbiriyle olan ilişkisini araştırmışlardır. Böylelikle vatandaşların e-devleti benimsemelerini etkileyen temel faktörlerin neler olduğunu belirlemeye çalışarak (Carter ve Bélanger, 2005) e-devlet kavramının vatandaş ile ilgili olan yönünü vurgulamışlardır. Yıldız (2007) ise, e-devlet yapısının tanımsal belirsizliği, e-devlet geliştirme süreçlerini çevreleyen karmaşık siyasi ve kurumsal ortamların yeterince vurgulanmaması ile süreç eksikliği gibi konuların tartışılması gerektiğine dikkat çekerek e-devletin literatürde ki sınırlamalarını açıklamaya çalışmıştır. Bertot vd., (2010) çalışmalarında, e-devlet ve sosyal medyanın şeffaflıkla ilgili kültürel tutumlar üzerindeki etkilerini inceleyerek e-devlet kavramının farklı bir yönünü ifade etmişlerdir. Literatürde bu çalışmalar gibi e-devletin farklı yönlerini araştıran ve ortaya çıkaran araştırmalar oldukça fazladır. Bundan dolayı da e-devlet çalışmaları birçok alanla özdeşleşmiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

E-devlet çalışmalarının dizinleri üzerinden durum analizi gerçekleştirmek ve konuyla ilgili Türkiye’de ki genel tabloyu görmek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada sistematik derleme yöntemi tercih edilmiştir. Sistematik derleme yöntemi, bir konu hakkındaki bilgi birikimine yönelik eğilimin yönünü tespit etmek ve bunun belirli zaman aralıklarında seyrinin nasıl değiştiğini göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Türkiye’de e-devlet konusunda yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezleri bu yöntemle incelenmiş ve elde edilen bulgular tablolaraştırılarak sunulmuştur. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda çıkarımlarda bulunularak konu ile ilgili yazına katkı sunulmaya çalışılmıştır.

2. E-DEVLET KAVRAMI

Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmeler ve internet uygulamalarının yaygınlaşması, bilginin yeni bir “üretim faktörü” olmasına sebep olmuştur. Bu yeni “üretim faktörü” birçok alanda değişim ve dönüşüm yaşanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu alanlardan bir tanesi de devlet yönetimidir. Devlet yönetiminde ki değişimler ve dönüşümler ilk olarak kamu harcamaları içerisindeki cari harcamalarda yaşanmaya başlamıştır. Çünkü cari harcamaların içerisinde yer alan personel harcamaları giderek artmaya başlamış bu durumda devlet yönetiminde değişim ve dönüşüm yaşanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunlara bireylerin artan kamu hizmet talepleri de eklenince devletin her alanda ileri teknolojiyi ve bilgisayar imkânlarını kullanması kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucunda ise, devlet yönetiminde ileri teknoloji ve bilgisayar kullanımı giderek artmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Böylece e-devlet kavramı kendiliğinden ortaya çıkmış ve devlet yönetiminde yeni bir sürece girilmiştir (Enes, 2006: 7; Uğur ve Çütçü, 2009: 2).

E-devlet kavramının ortaya çıkışını 1960'lı yıllara kadar götüren görüşler çoğunluktadır. Bu yıllara kadar manuel yöntemlerle yürütülen işlemler, bu tarihlerde Amerikan Ordusu'nun veri toplama amacıyla geliştirdiği internet uygulamasıyla otomatik yöntemlerle yapılmaya başlanmıştır. Geliştirilen bu internet uygulaması, zamanla organizasyon içindeki bilgi ve temel kaynakların paylaşımını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte artık eyaletler arasında da bilgi alışverişi oluşturulan bu sistemle, ağ üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Ulusoy ve Karakurt, 2002:134). Bu küçük gelişmeler e-devlet fikrinin gelişimi için önemli bulunmaktadır. Bu küçük gelişmelerden sonra e-devlet fikrine yönelik ilk büyük adımın, 80'li yıllarda şahsi bilgisayarların yaygınlaşması ile birlikte atıldığını söylemek mümkündür. Bu gelişmeye ek olarak yine bu yıllarda interneti ve kurumsal ağları da içine alan karar destek sistemleri ortaya çıkmış ve bu durum kamu yöneticilerinin bilgisayar kullanımının artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu yıllarda, kamu kuruluşlarında bilgi yönetim etkinliklerinin yerinden sağlanmaya başlandığı da görülmektedir. Yaşanan bu gelişmelere 1990'lı yıllarda ise, internetin büyük bir hızla yaygınlaşması, bilginin sürekli olarak üretilmesi ve dağıtılmasında yaşanan artış eklenmektedir. Bu artışlarla birlikte yönetim bilgi sistemleri (management information systems) kavramı ortaya çıkmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler, e-devlet süreci için önemli adımların atılmasını tetiklemiş (Çarıkçı, 2010:98) ve bu adımlar 1993'te ki "Gore Raporu" ile 1996'da İngiltere'de yayınlanan "Kamu Hizmetlerinin Elektronik Sunumu İçin Yeşil Kitap" adlı çalışmalarla desteklenmiştir (Güngör, 2007:129).

Bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler hızını, 1990'lı yılların sonuna doğru daha da arttırmaya başlamıştır. Bilgisayarlaşma oranı oldukça hızlanmış ve bunun neticesinde de sürekli yenilenen bilgilere erişim artmıştır. Bilgiye erişimde yaşanan bu artışla birlikte maliyet ve zamandan da tasarruf sağlanmaya başlanmıştır. Ayrıca vatandaşların eğitim seviyesindeki artış ve değişen yaşam tarzları da vatandaşların toplumsal alışkanlıklarını ve beklentilerini de etkilemiştir. Bu durum da devlet yönetimleri ile vatandaşlar arasında paylaşım ve işbirliği kültürünün gelişmesine ve devlet yönetimlerinin vatandaşın beklentilerine daha ileri bir düzeyde tepki verebilmesine neden olmuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler beraberinde kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunulup sunulamayacağı konusunu gündeme getirmiştir (Emini ve Kocaoğlu, 2011:184-185; Yeşilorman ve Koç, 2012:771). Bunun sonucunda da geleneksel devlet kalıplarından farklı olarak devletlerin, vatandaşa ve iş dünyasına artık elektronik bilgi ve hizmet sunduğu yeni elektronik devlet projeleri geliştirilmeye başlanılmıştır.

'Elektronik Devlet Sistemi' ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde ortaya çıkmıştır (Akcagündüz, 2013:128). ABD'de ilk olarak kamu gelirleri tahsilatı, kamu satın alımları gibi hizmetlerin sunumu internet ağı üzerinden gerçekleştirilmeye başlanılmış ve bu durum hizmet maliyetlerinde ciddi azalmalar yaşanmasına neden olmuştur. Hizmetlerin internet ağı üzerinden sunulması, kamu hizmetleri sunumuna böylece farklı bir boyut getirmiştir. Böylelikle kamu kurumlarının birbirleriyle olan ilişkilerinde ve ayrıca devletin, işverenler ve vatandaşlar ile olan ilişkilerinde yepyeni açılımların oluşmasının önü açılmıştır (Baştan ve Gökbunar, 2004:74). E-devletin ilk uygulamasının bu denli başarılı olması, onun başka ülkelerce hızla benimsenmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Bu hızlı benimseme ve gelişmenin öncelikle batı toplumlarında gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bunun nedeni olarakta bu toplumlarda, güven esasına dayalı devlet ve vatandaş ilişkileri gösterilmektedir. Ayrıca e-devlet uygulamalarının ilk olarak yerel yönetimlerce uygulanmaya başlandığı bilinmektedir (Arifoğlu vd., 2002:37).

Türkiye'de e-Devlet gelişimi ise, 2003 yılında Avrupa Birliği (AB)'nin bilgi toplumu olmak için geliştirdiği "e-Dönüşüm Türkiye" projesi, AB'nin belirlediği amaçlara uygun olarak başlamıştır. Bu proje ile birlikte birçok kamu hizmetinin artık elektronik ortamda gerçekleştirilmesi önerilmiştir (Çelen vd., 2011:2). Bu proje "58. Hükümet Acil Eylem Planı" (3.01.2003) ve "59. Hükümet Programı'nda" (19.03.2003) yer almış ve "Bilgi Toplumu Stratejisi" (2006-2010)'nin Resmi Gazete'de (28. 07. 2006) yayınlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Projenin faaliyete geçirileceği zaman ise, 60. Hükümet Programı'nda duyurulmuştur. 18 Aralık 2008 tarihi itibarıyla de E-Devlet kapısı projesi, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin mesuliyetinde ve TÜRKSAT işbirliğiyle hizmete açılmıştır (Metin, 2012:99) .

E-devlet kavramının dünya literatüründeki yaygın kullanımı, “Electronic Government”, “E-Government”, “Digital Government”, “Online Government”, “Wired Government”, “Virtual Government” gibi kavramlar şeklindedir. Ülkemizdeyse kavram genellikle, “E-Devlet”, “Elektronik Devlet”, “Dijital Devlet” olarak kullanılmaktadır (Karagülmez, 2010:455-456). İlk e-devlet kavramı kullanımının ise, 1993 yılında ABD’deki “Ulusal Performans Araştırması”nda (Misra, 2007: 23; Maraş, 2011: 122) yer aldığı ve ‘Elektronik Devlet’ kavramının kısaltması olarak kullanıldığı bilinmektedir (Demirel, 2006:84).

E-devlet kavramının kendine has olan tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun en önemli nedeni olarakta konunun disiplinler arası olması görülmektedir. Bundan dolayı e-devlet konusu çeşitli disiplinler tarafından çalışılmış ve bu çeşitlilikte birçok e-devlet tanımının geliştirilmesine neden olmuştur.

Avrupa Birliği tarafından e-devlet, “kamu hizmetlerini ve demokratik süreci geliştirmek için organizasyonel değişimleri ve yeni yetenekleri birleştirerek kamu yönetimlerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması” olarak tanımlanmaktadır (Fadhıl vd., 2014:22). Dünya Bankası (www.worldbank.org, 2023) ise e-devleti; vatandaşlar, ticari faaliyette bulunanlar ve devletin diğer kurumları ile ilişkilerde bilgi teknolojilerinin devlete ait birimler tarafından kullanılması olarak ifade etmektedir.

Elektronik devlet, Birleşmiş Milletler ile Amerikan Kamu Yönetimi Topluluğu’nun müşterek programı olan “Küresel E-Devlet Çalışması (The Global Study of E-Government)”nda da tanımlanmaktadır. Bu çalışmada e-devlet, kamunun günlük aktivitelerinin hızını arttırmak için faks makinelerinden tüm kablosuz araçlara kadar, mevcut olan tüm bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanmak olarak belirtilmektedir (Çakır, 2015: 38; UN ve ASPA, 2001: 1). Gartner Grup’ta e-devlet kavramını, “kamu hizmetlerinin sunumunun sürekli optimizasyonu, vatandaşların kamuya katılımı, teknoloji, internet ve yeni medya araçları aracılığıyla içsel ve dışsal ilişkilerin dönüşümünün sağlanarak yönetim olgusunun tesis edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Gartner Group, 2000; Güngör, 2007:127). E-devletle ilgili diğer bir tanım da Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2003:23) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tanıma göre e-devlet, “daha iyi bir yönetim amacıyla başta internet olmak üzere bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı” olarak açıklanmaktadır. Ülkemizin e-Devlet Kapısı (www.turkiye.gov.tr, 2023)’nda ise kavram, “devlet hizmetlerinin vatandaşa en kolay ve en etkin yoldan, kaliteli, hızlı, kesintisiz ve güvenli bir şekilde ulaştırılması hedefiyle, vatandaşlara devlet tarafından verilen hizmetlerin elektronik ortamda sunulması” olarak belirtilmektedir.

E-devlet kavramı örneklerden de anlaşılacağı gibi birçok ulusal veya uluslararası kurum/kuruluş tarafından tanımlanmaya çalışılmaktadır. Kurum ve kuruluş tanımları dışında, e-devlet kavramı ile ilgili birçok araştırmacı tarafından da farklı tanımlamalar geliştirilmiştir. Bazı araştırmacılar e-devleti, “[hükümet] bilgi ve hizmetlerinin internet veya diğer dijital araçlar aracılığıyla çevrimiçi olarak sunulması ve çevrimiçi siyasi katılım fırsatlarını içeren, tek bir çözüm olarak önerilen” kavram olarak tanımlamaktadırlar (Brown ve Brudney, 2001: 1; Çelen vd., 2011: 2; McClure, 2001; Tataroğlu ve Coşkun, 2011: 166; Tolbert ve Mossberger, 2006: 354). Bazıları ise e-devleti, devlet kuruluşları ile bu kuruluşların bilgi ve hizmet üreticileri ile bilgi ve hizmet tüketicileri arasında, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla oluşturulan ve sürdürülen ilişkiler olarak adlandırmaktadır. Ayrıca tanımında bilgi ve hizmet üreticileri ve tüketicileri olarak bahsedilenlerin, diğer devlet kurumları, özel şirketler ve vatandaşlar olduğu ifade edilmektedir (Baştan ve Gökbunar, 2004: 72; Çelik, 2003: 152; Fang, 2002: 3; Yıldız, 2003a: 306).

Bazı araştırmacılar ise e-devlet kavramını daha teknik açıdan tanımlamaya yönelmişlerdir. Bu araştırmacılara göre e-devlet, sadece devlet hizmetlerinin elektronik olarak sunulmasından ibaret değildir. E-devlet onlara göre, “paralel ve birbiriyle koordineli çalışabilen bir dizi bilgi ağları ve bu ağlar üzerinde işlem yapabilen interaktif devlet hizmetleridir” (Odabaş, 2009: 9; Jaeger, 2003: 323). Hernon (Yıldız, 2003a:306) ise e-devleti, haftanın yedi günü ve yirmi dört saati bilgi teknolojileri aracılığıyla kamusal hizmetleri vatandaşlarına ya da müşterilerine ileten devlet olarak ifade

etmektedir. Bu teknik tanımların tamamı diğer bir ifadeyle e-devleti, “stratejik olarak bilişim teknolojilerinin kullanımıyla bilgi toplumunun ihtiyaçlarına yanıt verebilecek, vatandaş ve kurumları ile elektronik ortamda iletişimde bulunarak verimliliği, şeffaflığı, hesap verebilirliği ve kalkınmayı sağlayacak olan bir yeniden yapılanma modeli” olarak tanımlanmaktadır (Delibaş ve Akgül, 2010: 105; Fadhıl vd., 2014: 22; Kuran, 2005: 12; Metin, 2012: 98; Uğur ve Çütçü, 2009: 2-3).

E-devlet kavramının ayrıca, vatandaşların ‘müşteri’, kamu yönetimi faaliyetlerinin de ‘hizmet’ olarak algılandığı tanımları da mevcuttur. Bu tanımlamalara göre e-devlet, “kamu hizmetlerinin daha uygun, müşteri odaklı, düşük maliyetli, farklı ve daha iyi bir yöntemle sunulması için teknolojinin özellikle de internetin kullanımı” olarak ifade edilmektedir (Holmes, 2001:2). Yani e-devlet, performans yönetimi bağlamında en az maliyetle en kaliteli hizmetin sağlanmasını amaçlayan bir verimlilik yönetimi sistemi olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2006: 85; Doğan ve Ustakara, 2013: 5; Fountain, 2001: 4; Uçkan, 2003: 44-47).

Literatürde, “kamusal işlem ve hizmetlerin bilgisayar ve internet aracılığıyla sürdürüldüğü ve bu ortam içinde yapılan işlemlerin ve sunulan hizmetlerin kanunlar ve mahkemeler tarafından korunduğu yeni bir yönetim” şekli olarak görülen e-devlet tanımları da bulunmaktadır (Galindo 2002: 123; Yamaç, 2011: 219-220). Dolayısıyla e-devlet, “devletin tüm bürokratik, ekonomik ve hukuksal işlemlerini bilgisayar aracılığıyla iletişim ağları üzerinden direkt olarak yapabilmelerini sağlayan”, vatandaşların oy kullanma, vergi verme gibi devlete karşı olan görevlerini elektronik ortamda güvenle gerçekleştirebildikleri ve istedikleri hizmetlerden faydalandıkları, mekan ve zaman kavramlarını ortadan kaldıran, vatandaşların her alanda demokratik süreçlere katılımı için uygun ortamı sağlayan elektronik bir yapıdır (Efendioğlu ve Sezgin, 2007: 220; Çakır, 2015: 38; Çelikkol, 2008: 23; Kösecik ve Karkin, 2004: 120; Saruç, 2007: 192-193).

3. YÖNTEM, ÖRNEKLEM VE VERİ ANALİZİ

3.1. Yöntem

Çalışmada, e-devlet konusunda ulusal düzeyde yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezlerini incelemek, araştırmayı amacına uygun olarak sistemli ve kontrollü bir şekilde yürütebilmek için bütüncül bir inceleme olanağı sunan sistematik derleme modeli kullanılmıştır. Sistematik derleme metodu, “genel olarak belli bir araştırma sorusuna cevap verebilmek amacıyla, araştırma sorusu ile ilgili yayınların önceden belirlenmiş ölçütler çerçevesinde bir araya getirilerek sentezlenmesi” (Taysi ve Gürsoy, 2022: 1283; Karaçam, 2013: 27; Yılmaz, 2021: 1461) olarak tanımlanmaktadır. Sistematik derleme çalışmaları, bir konu hakkındaki bilgi birikimine yönelik eğilimin yönünü tespit etmek ve bunun belirli zaman aralıklarında seyrinin nasıl değiştiğini göstermesi açısından faydalı görülmektedir.

3.2. Örneklem

Nitel araştırmalarda verilere, sadece gözlem ve görüşme yaparak değil belge inceleme metodu ile de ulaşılabilmektedir. Doküman incelemesi olarak adlandırılan bu metod, “araştırma kapsamında incelenen konuyla ilgili olgu ve olaylarla ilgili bilgileri içeren belgelerin analiz edilmesiyle veri elde edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Taysi ve Gürsoy, 2022:1285). Bu bağlamda çalışmada, verilerin elde edilmesi için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi için Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı’nın Ulusal Tez Merkezi veri tabanı taranmıştır. ‘E-devlet’ anahtar kelimesi kullanılarak gerçekleştirilen taramada, tez başlığında bahsi geçen anahtar sözcüğünün yer aldığı 214 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bu doğrultuda amaçlı örnekleme yöntemlerinden birisi olan ölçüt örnekleme temelli bir değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda araştırmanın evreninin tamamının ulaşılabilir olduğu saptanmış ve 214 tezin tamamı araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın örneklemini ilk tezin kayıtlı olduğu 2003 yılından son tezin kayıtlı olduğu 2022 yılına kadar ilgili konuyla yazılmış olan yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır.

3.3. Veri Analizi

Araştırmada niteliksel olarak toplanan 214 çalışma; yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, yazım dili, danışman unvanı, araştırma yöntemi, araştırma türüne göre incelenerek içerik analizi yöntemine tabi tutulmuştur. Elde edilen bu nitel bulgular daha sonra sayısal kodlar aracılığı ile niceliksel forma dönüştürülerek tanımlayıcı istatistik kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışmada grafiklerle sunuş yapmaktan öteye gidilmemiştir. Elde edilen bu veriler daha sonra, çalışmanın amacı doğrultusunda sınıflandırılarak açıklanmış ve yorumlanmıştır. Çalışma derleme türünde olduğu için etik kurul izni alınmamıştır.

4. AMPİRİK BULGULAR

Bu başlık altında araştırmanın sorunsallarını yanıtlamaya yönelik analiz bulguları yorumlanmıştır.

Tablo 1: E-devlet Konusunda Hazırlanmış Tezlerin Yıl Bazında Dağılımı

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	TOPLAM
Tez Sayısı	8	8	10	14	11	7	13	10	10	6	11	17	8	7	17	12	20	10	7	8	214

Tablo 1 incelendiğinde, e-devlet konusunda gerçekleştirilen ilk çalışmaların 2003 yılında yapıldığı görülmektedir. Yüksek Öğretim Kurumu kayıtlarına göre e-devlet konusuyla ilgili ilk doktora tezi yine 2003 yılında yazılmıştır. Bu verilere göre e-devlet konusunun literatüre 2003 yılında giriş yaptığını söylemek mümkündür. Araştırmacıların e-devlet konusunu araştırma eğilimleri 2003 ile 2022 yılları arasında inişli çıkışlı seyretmiştir. Konu ile ilgili araştırma eğilimin en fazla olduğu yıl 20 adet tez çalışması ile 2020 yılı olmuştur. 2017 yılı 17 adet tez çalışması ile ikinci sırada yer alırken 2006 yılı da 30 adet tez çalışması ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2012 yılı ise konuyla ilgili en az tez çalışmasının yapıldığı yıl olmuştur.

Tablo 2: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Abant İzzet Baysal Üniversitesi	2	İstanbul Okan Üniversitesi	1
Adnan Menderes Üniversitesi	2	İstanbul Teknik Üniversitesi	2
Akdeniz Üniversitesi	2	İstanbul Üniversitesi	3
Altınbaş Üniversitesi	1	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	1
Anadolu Üniversitesi	1	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	2
Ankara Üniversitesi	10	Karabük Üniversitesi	2
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	3	Karadeniz Teknik Üniversitesi	3
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	Kastamonu Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	6	Kırıkkale Üniversitesi	4
Atılım Üniversitesi	9	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1
Bayburt Üniversitesi	1	Kocaeli Üniversitesi	6
Beykent Üniversitesi	1	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi	1
Bingöl Üniversitesi	1	Maltepe Üniversitesi	1

Boğaziçi Üniversitesi	1	Marmara Üniversitesi	12
Celal Bayar Üniversitesi	3	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	1
Cumhuriyet Üniversitesi	2	Muğla Üniversitesi	1
Çağ Üniversitesi	1	Mustafa Kemal Üniversitesi	1
Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi	3	Necmettin Erbakan Üniversitesi	2
Çankaya Üniversitesi	8	Niğde Üniversitesi	1
Dicle Üniversitesi	1	Okan Üniversitesi	2
Dokuz Eylül Üniversitesi	3	Ordu Üniversitesi	1
Dumlupınar Üniversitesi	2	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	5
Erciyes Üniversitesi	3	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	1
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2	Pamukkale Üniversitesi	3
Fırat Üniversitesi	1	Sakarya Üniversitesi	6
Gazi Üniversitesi	19	Selçuk Üniversitesi	7
Gaziantep Üniversitesi	4	Süleyman Demirel Üniversitesi	7
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi	1
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	2	Trakya Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	12	Türk Hava Kurumu Üniversitesi	2
Haliç Üniversitesi	2	Ufuk Üniversitesi	1
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	2	Uludağ Üniversitesi	2
Işık Üniversitesi	1	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	1
İnönü Üniversitesi	2	Yeditepe Üniversitesi	2
İstanbul Arel Üniversitesi	2	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1
İstanbul Aydın Üniversitesi	1	Yıldız Teknik Üniversitesi	4
İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi	1	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	1
Toplam			214

Tablo 2’de E-devlet konusunda çalışılmış olan tezlerin üniversiteler ölçeğinde dağılımlarına yer verilmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere en fazla tez çalışması, 19 adet tez ile Gazi Üniversitesi’nde gerçekleştirilmiştir. Bunu 12 adet tez çalışmaları ile Marmara Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi izlemiştir. Sıralamayı Ankara Üniversitesi (10 adet), Atılım Üniversitesi (9 adet), Çankaya Üniversitesi (8 adet), Selçuk Üniversitesi (7 adet), Süleyman Demirel Üniversitesi (7 adet), Kocaeli Üniversitesi (6 adet), Sakarya Üniversitesi (6 adet), Atatürk Üniversitesi (6 adet), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (5 adet), Gaziantep Üniversitesi (4 adet), Yıldız Teknik Üniversitesi (4 adet), Kırıkkale Üniversitesi (4 adet), Erciyes Üniversitesi (3 adet), Pamukkale Üniversitesi (3 adet), Celal Bayar Üniversitesi (3adet), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi (3 adet), Karadeniz Teknik Üniversitesi (3 adet), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (3 adet), İstanbul Üniversitesi (3 adet) izlemektedir. Diğer üniversitelerde ise tez yazımı ikiyeşer ya da birer adetle sınırlı kalmıştır.

Tablo 3: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Bilişim Enstitüsü	3
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	5

Enformatik Enstitüsü	3
Fen Bilimleri Enstitüsü	42
İşletme Enstitüsü	2
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	9
Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü	1
Sosyal Bilimler Enstitüsü	146
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü	2
Yurtdışı Enstitü	1
Toplam	214

E-devlet alanında gerçekleştirilen tez çalışmalarının enstitü bazındaki sayısal dağılımları Tablo 3'de gösterilmiştir. En fazla çalışma Sosyal Bilimler Enstitüsünde (146 adet) hazırlanmıştır. Bu rakamı sırasıyla Fen Bilimler Enstitüsü (42 adet), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (9 adet), Eğitim Bilimleri Enstitüsü (5 adet), Enformatik Enstitüsü (3 adet) ve Bilişim Enstitüsü (3 adet) izlemiştir. Konuyla ilgili İşletme Enstitüsünde ve Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde iki adet, Yurtdışı Enstitüsünde ve Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsünde ise birer adet tez çalışması bulunmaktadır.

Tablo 4: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Amme İdaresi Anabilim Dalı	2	İşletme Mühendisliği Anabilim Dalı	1
Bilgi Teknolojileri Anabilim Dalı	1	Jeodezi ve Fotogrametri Anabilim Dalı	1
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı	4	Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Ana Bilim Dalı	2
Bilgisayar Bilimleri Anabilim Dalı	2	Kamu Hukuku Anabilim Dalı	3
Bilgisayar Mühendisliği Anabilim Dalı	11	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	34
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı	1	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı	4
Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı	3	Maliye Anabilim Dalı	11
Bilişim Sistemleri Mühendisliği Anabilim Dalı	1	Matematik Anabilim Dalı	1
Bilişim Teknolojileri Anabilim Dalı	1	Matematik Bilgisayar Anabilim Dalı	1
Büro Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı	1	Matematik ve Bilgisayar Bilimleri Anabilim Dalı	3
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı	1	Muhasebe Denetim Anabilim Dalı	1
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı	2	Mühendislik Sistemlerinin Modellenmesi ve Tasarımı Anabilim Dalı	1
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı	1	Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı	2
Elektrik ve Bilgisayar Mühendisliği Ana Bilim Dalı	2	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	32
Elektrik-Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalı	2	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2
Elektronik-Bilgisayar	1	Sosyoloji Anabilim Dalı	2

Eğitimi Anabilim Dalı			
Elektronik Mühendisliği Anabilim Dalı	1	Strateji Bilimi Anabilim Dalı	1
Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı	3	Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	2
Enformatik Anabilim Dalı	2	Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Anabilim Dalı	1
Gazetecilik Anabilim Dalı	2	Uluslararası Bilgisayar Anabilim Dalı	1
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı	2	Yazılım Mühendisliği Anabilim Dalı	2
Harita Mühendisliği Anabilim Dalı	1	Yerel Yönetimler Anabilim Dalı	1
İktisat Ana Bilim Dalı	6	Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı	2
İletişim Bilimleri Anabilim Dalı	2	Yönetim Bilişim Sistemleri Anabilim Dalı	9
İşletme Anabilim Dalı	27	Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı	2
İşletme Eğitimi Anabilim Dalı	1	Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı	2
		Anabilim Dalı Olmayan Tez Sayısı	7
Toplam			214

Tablo 4'te E-devlet alanında yazılan tezlerin buldukları anabilim dallarına göre dağılımları verilmiştir. E-devlet alanında yapılan 7 adet tez çalışmasının anabilim dalı bilgisine erişilememiştir. E-devlet alanında en çok tez çalışması Kamu Yönetimi Anabilim Dalında (34 adet) hazırlanmıştır. Bunu sırasıyla Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (32 adet) ve İşletme Anabilim Dalı (27 adet) takip etmektedir. Bu bağlamda konunun daha çok İktisadi ve İdari Bilimler bünyesinde bulunan anabilim dalları tarafından ilgi gördüğünü ve çalışıldığını söylemek mümkündür.

Tablo 5: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	171
İngilizce	42
Fransızca	1
Toplam	214

Çalışmada yer alan tezlerin 171'inin Türkçe, 42'sinin İngilizce, 1 tanesinin de Fransızca olarak yazılmış olduğu Tablo 5'te görülmektedir. Yabancı dilde tez yazım eğiliminin az olması, ülkemizde e-devlet konusunda gerçekleştirilen tez çalışmalarının uluslararası kaynaklar arasında yer almalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 6: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	81
Doç. Dr.	50
Yrd. Doç. / Dr. Öğr. Üyesi /Asist. Prof.	75
Dr.	1
Öğr. Gör.	1
Birden Fazla Danışmanı Olan Tezlerin Unvan Dağılımı	Tez Sayısı
Prof. Dr. , Yrd. Doç. / Dr. Öğr. Üyesi	2
Prof. Dr. , Prof. Dr.	3

Prof. Dr. , Doç. Dr. , Doç. Dr.	1
Toplam	214

Tablo 6’da E-devlet alanında hazırlanmış olan tezlerin danışman unvanları bazında dağılımları verilmiştir. En fazla tez danışmanlıklarını seksen bir adetle profesör doktor unvanına sahip öğretim üyeleri yapmıştır. Bu sayıyı yetmiş beş adet tez ile doktor öğretim üyeleri takip etmiştir. Sonrasın da ise elli adet teze danışmanlık yapan doçent doktorlar yer almıştır. Konuyla ilgili yapılmış olan tezlerin 6 tanesinin birden fazla danışmanı olması nedeniyle bu tezler Tablo 6’da ayrı olarak belirtilmiştir.

Tablo 7: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nicel	78
Nitel	103
Nicel + Nitel	20
Yöntem Kısımına Ulaşamayan	13
Toplam	214

E-devlet alanında hazırlanmış olan tezlerde kullanılan araştırma yöntemine yönelik dağılımlar Tablo 7’de gösterilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda, araştırmaya dahil edilen tezlerin büyük bir çoğunluğunun nitel araştırma yöntemi (103 adet) ile gerçekleştirildiği ve ardından ise nicel araştırma yönteminin (78 adet) daha çok kullanıldığı belirlenmiştir. İlgili çalışmalarda hem nicel hem de nitel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntem tez sayısı ise 20 adettir. Yöntem kısmına ulaşamayan tez sayısı ise on üç adet olarak belirlenmiştir.

Tablo 8: E-devlet Alanında Hazırlanmış Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisan	184
Doktora	30
Toplam	214

E-devlet alanında yapılan iki yüz on dört tezin 30 tanesi doktora tezi olarak yazılmışken, büyük çoğunluğuyse (184 adet) yüksek lisansta yazılmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de 2003 yılında “e-Dönüşüm Türkiye” projesi ile gelişmeye başlayan e-devlet, aynı yıl içerisinde başta siyaset bilimi ve kamu yönetimi ile birlikte işletme, bilgisayar mühendisliği, şehir ve bölge planlama, jeodezi ve fotogrametri, bilişim teknolojileri, eğitim bilimleri gibi farklı bilim dalları tarafından araştırılmaya başlanılmıştır. Yine bu yıl ile birlikte e-devlet konusu artık yüksek lisans ve doktora tezlerinde çok boyutlu olarak incelenmeye ve çalışılmaya başlanılmıştır. Popülerliğini günümüzde de koruyan konu ile ilgili çalışmalar hala devam etmektedir. Bu durum, konuyla ilgili literatürün oldukça geniş olmasına neden olmuştur. Bundan dolayı bu araştırma, Türkiye’de E-devlet konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde bulunan 214 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma, yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ve tez türü ölçütleri temel alınarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda çalışma, doküman analizine ve sistematik derleme temelli, betimsel amaçlı nitel bir araştırmadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde Türkiye’de E-devlet konusunda hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin ilk olarak 2003 yılında yazıldığı ve 2022 yılına kadar da bu çalışmalara konu olduğu saptanmıştır. Bu durum yıllar bazında sayı olarak farklılık gösterse de bize konunun hala güncel olduğunu ve araştırmaya değer yönlerinin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu süreçte e-devlet konusuyla ilgili en fazla tez 2019 yılında yazılmıştır. Bu durumun en temel sebebi ise, bu yılda e-devlet üzerinden sunulan hizmetlerin sayısında yaşanan artışlar ve gelişmelerdir. Bu artış ve gelişmeler araştırmacılar için birer veri kaynağı ve yeni konu alanı olarak görülmesine ve yeni araştırmaların yapılmasına neden olmuştur. Üniversite dağılımında ise en fazla tez yazımının 19 adetle Gazi Üniversitesinde ve 12 adetle Marmara ile Hacettepe Üniversitelerinde yazıldığı

saptanmıştır. Enstitüler bazında incelendiğinde ise sayısal istatistikler arasındaki farkın çok fazla olduğu görülmektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde 146 adet tez mevcut iken Fen Bilimleri Enstitüsünde 42 adet, Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde 9 adet, Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 5 adet tez yazılmış olup diğer enstitüler mevcut olan tez sayısı üç ile bir arasında değişmektedir. Bu bağlamda e-devlet konusunun daha çok sosyal bilimleri ilgilendiren bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Tezlerin ilgili oldukları anabilim dalları değerlendirildiğinde ise, en fazla tezin (34 adet) Kamu Yönetimi anabilim dalında çalışıldığı görülmektedir. Çünkü e-devlet konusu ile ilgili teoriden, pratiğe kadar gerçekleştirilen her şey kamu yönetimi ve kamu yönetimi elemanları ile ilgilidir. Bunlara en basit olarak e-devlet politikaları, e-devlet uygulamaları ve uygulayıcıları ile e-devlet kullanıcıları örnek gösterilebilir. Tüm bu örnekler göz önünde bulundurulduğunda e-devlet konusunun en çok Kamu Yönetimi anabilim dalı tarafından çalışılması zaten kaçınılmazdır. Ayrıca e-devlet konusunun çok çeşitli anabilim dalı tarafından çalışılmış olması ilgili konunun disiplinler arası bir konuma sahip olduğunu da göstermektedir. Tezlerin çoğunluğuna profesör ve doktor öğretim üyesi unvanlı öğretim üyelerinin danışmanlık yaptığı saptanmıştır. Çalışmaların büyük çoğunluğunda araştırma yöntemlerinden nitel yöntemin daha çok tercih edildiğini, bundan dolayı da e-devlet konusunun nitel araştırmalara daha uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmalar da nicel yöntem olarak ise genelde anket çalışması tercih edilmiş olup diğer nicel yöntemler çok kullanılmamıştır. Ayrıca sayısal bakımdan yüksek lisans tezleri ile Türkçe'nin kullanıldığı tezlerin sayı bakımından çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak söz konusu çalışma ile E-devlet konusunda 2003 yılından 2022 yılına kadar ki yapılan tez çalışmalarına ilişkin bir sistematik derleme yapılmıştır. Bu yöntemle birlikte ilgili alanda yapılan çalışmaların, yaklaşık olarak on dokuz yılının genel bir analizi yapılarak konuyla ilgili genel bir eğilim tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda çalışmadan elde edilen sonuçların, e-devlet konusunda gerçekleştirilen tez çalışmalarının kapsamlı olarak değerlendirilmesi bakımından literatüre katkı sunması ve bu yöndeki eksikliği gidermesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu çalışma daha başlangıç seviyesinde olup, aynı alanda daha sonra gerçekleştirilecek olan diğer çalışmalara fikir ve alt yapı oluşturması bakımından önemli bir niteliktedir. Bu bağlamda e-devlet konusuyla ilgili çalışma gerçekleştirecek olan araştırmacılar için şu önerilerde bulunulmuştur;

- E-devlet çalışmalarında güncelliği sağlayabilmek için uluslararası literatürden daha fazla yararlanılması gerektiği,
- E-devleti konu alan makaleler üzerinde de bir sistematik derleme çalışmasının gerçekleştirilmesi ancak bunun sadece ulusal literatür ile sınırlı tutulmaması,
- Yeni oluşturulacak tezlerde nicel araştırma yöntemlerinin kullanımına eğilimin artmasının avantaj oluşturacağı,
- E-devlet konusunun genellikle teorik olarak çalışıldığı fakat uygulama kısmının çok çalışılmamasından dolayı yeni oluşturulacak tezlerde bu kısma ağırlık verilmesi,
- Tezlerde yazım dili olarak İngilizce, Fransızca gibi dillerin kullanılmasının farklılık yaratacağı,
- E-devlet konusunun uluslararası ilişkiler, hukuk, maliye, bilgi ve iletişim teknolojileri gibi farklı disiplinler ile ilişkisinin de incelenmesi gerektiği,
- E-devlet konusuyla ilgili doktora tezlerinin fazla bulunmamasından dolayı doktora öğrencilerinin bu alana daha fazla yönelmeleri,
- Sosyal bilimler dışında ki farklı bilim alanlarının da e-devlet konusuyla ilgili çalışmalar gerçekleştirmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akcagündüz, E. (2013). Türkiye’de e-devlet sistemine farklı bir bakış: E-devlet ve Tasarruf ilişkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(2), 127-140.
- Arifoğlu, A., Körnes, A., Yazıcı, A., Akgül, K. ve Ayvalı, A. (2002). E-devlet yolunda Türkiye. İstanbul: Türkiye Bilişim Derneği.
- Baştan, S. ve Gökbunar, R. (2004). Kamu hizmetlerinin sunumunda e-devletle ilgili yeni gelişmeler: Tümüleşik e-devlet sistemlerine doğru. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 71-89.
- Bertot, J. C., Jaeger, P. T. & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27(3), 264–271. doi:10.1016/j.giq.2010.03.001
- Brown, M. M. & Brudney, J. L. (2001). Achieving advanced electronic government services: An examination of obstacles and implications from an international perspective. Paper presented at the National Public Management Research Conference, Bloomington, IN, October 2001.
- Carter, L. & Bélanger, F. (2005). The utilization of e-government services: citizen trust, innovation and acceptance factors. *Information Systems Journal*, 15(1), 5–25. doi:10.1111/j.1365-2575.2005.00183.x
- Çakır, C. (2015). E-devlet uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 4 (7) , 37-48. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumusgjebs/issue/7495/98756>
- Çarıkcı, O. (2010). Türkiye’de e-devlet uygulamaları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12) , 95-122. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/23190/247699>
- Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). Türkiye’deki e-devlet uygulamalarının değerlendirilmesi. M. Akgül, E. Derman, A. Özgüt, U. Çağlayan, M. Ertürkler ve M. Karakaplan (Ed.), *Akademik Bilişim’11 - XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri içinde* (63-72. ss.). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Çelik, K. (2003). E-devlet ve yeniden yapılanma. *İçişleri Bakanlığı*, 149.
- Çelikkol, Ö. (2008). Kamu yönetiminde e-devlet yapılanması ve Türkiye için e-devlet model önerisi. Isparta, Tür: Yüksek Lisans Tezi.
- Delibaş, K. ve Akgül, A. E. (2010). Dünyada ve Türkiye’de e-devlet uygulamaları: Türkiye’de e-demokrasi ve e-katılım potansiyellerinin harekete geçirilmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 100-144. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sosars/issue/11403/136144>
- Demirel, D. (2006). E-devlet ve dünya örnekleri. *Sayıştay Dergisi*, (61), 83-118.
- Doğan, K. C. ve Ustakara, F. (2013). Kamuda bir yapılanma dönüşümü olarak e-devlet ve e-yönetişim ilişkisi üzerine. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 2(3), 1-11. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumusgjebs/issue/7489/98694>
- Dünya Bankası. 9 Şubat 2003 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/topic/digitaldevelopment/brief/e-government> adresinden erişildi.

- E-Devlet Kapısı. 12 Şubat 2023 tarihinde <https://www.turkiye.gov.tr/bilgilendirme?konu=sikcaSorulanlar#s01> adresinden erişildi.
- Efendioğlu, Ö. G. A. ve Sezgin, Ö. G. E. (2007). E-devlet uygulamalarında bilgi ve paylaşım güvenliği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), 219-236. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4377/59982>
- Emini, F. T. ve Kocaoğlu, M. (2011). Bilişim teknolojileri kullanımının hizmet sunumuna etkileri: Konya İl Özel İdaresi örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 179– 200.
- Welch. W. E., Hinnant. C. C. ve Moon. M. J. (2005). Linking citizen satisfaction with e-government and trust in government. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(3), 371–391. doi: 10.1093/jopart/mui021
- Fadhıl, W. M., Sökmen, A. ve Ekmekçioğlu, E. B. (2014). Geleneksel devlet anlayışından e-devlete: Türkiye ve Irak e-devlet algısı karşılaştırması. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 7 (3) , 21-32. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd/issue/6632/88039>
- Fang, Z. (2002). E-government in digital era: concept, practice and development, *international journal of computers. The Internet and Management*, 10(2), 1 -22.
- Fountain, J. E. (2001). *Building the virtual state: Information technology and institutional change*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Galindo, F. (2002). E-Government trust providers, A. Grönlund (Ed.), *Electronic Government: Design, Application and Management içinde* (121-150). Hershey: Idea group Publishing.
- Gartner Group. (2000). Key issues in e-government strategy and management research notes. Erişim adresi <https://www.gartner.com/en/documents/306621>
- Güngör, S. (2007). Kamu hizmetlerinin sunumunda yeni bir olgu: E-devlet. *Türk İdare Dergisi*, 457, 125-140.
- Ho, A. T. (2002). Reinventing local governments and the e-government initiative. *Public Administration Review*, 62(4), 434–444. doi:10.1111/0033-3352.00197
- Holmes, D. (2001). *E-Gov: E-business strategies for government*. London: Nicholas Brcaley Publishers.
- Jaeger, P. T. (2003). The endless wire: E-government as global phenomenon. *Government Information Quarterly*, (20), Pergamon.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Karagülmez, A. (2010). Elektronik devlet kavramı. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi(TAAD)*, 2, 455-468.
- Kösecik, M. ve Karkın, N. (2004). E-devlet: Amaçlar, Sorunlar ve Uygulamalar, A. Yılmaz ve M. Ökmen (Ed.), *Kamu Yönetimi içinde*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kuran, N. H. (2005). Türkiye için e-devlet modeli. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Layne, K. & Lee, J. (2001). Developing fully functional E-government: A four stage model. *Government Information Quarterly*, 18(2), 122-136. doi:10.1016/s0740-624x(01)00066-1

- Maraş, G. (2011). Kamu yönetimlerinde e-devlet ve e-demokrasi ilişkisi. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (37), 121-144.
- McClure, D. (2001). Electronic government: Challenges must be addressed with effective leadership and management. General Accounting Office. GAO-01-959T.
- Metin, A. (2012). Türkiye’de e-devlet uygulaması ve e-devletin bürokrasiye etkisi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (7), 97-108.
- Mısra, D.C. (2007). Select Aspects of Conceptual Foundations of E- Government: Clearing the Fog for a Better Vision. 5th International Conference on E-Governance: Foundations of E-Government içinde (21-33. ss.). Hydebarad: ICEG.
- Moon, M. J. (2002). The evolution of e-government among municipalities: Rhetoric or reality?. Public Administration Review, 62(4), 424–433. doi:10.1111/0033-3352.00196
- Odabaş, H. (2009). E-devlet sürecinde elektronik belge yönetimi. İstanbul: Hiperlink Yayınları, Birinci Baskı.
- Olgun, M. E. (2006). Yönetim açısından e-devlet uygulamaları ve İstanbul ilçe belediyesi üzerine bir araştırma. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2003) . The e-government imperative, OECD e-government studies. Erişim adresi https://read.oecd-ilibrary.org/governance/the-e-government-imperative_9789264101197-en#page1
- Saruç, T. N. (2007). E-devlet hizmetlerinden yararlanma derecesi ve algılanan hizmet kalitesi: Ampirik bir çalışma. Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 9(1).
- Tataroğlu, M. ve Çoşkun, B. (2011). Bilgi iletişim teknolojileri ve e-devlet’ in etik açıdan irdelenmesi, Erişim adresi www.etikturkiye.com/etik/kyonetim/Tataroglu.pdf
- Taysi, V. & Gürsoy, G. (2022). Fen eğitiminde teknoloji kullanımına ilişkin yapılan tezlerin sistematik derlemesi, 6th International Education and Innovative Sciences Congress içinde. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Tolbert, C. J. & Mossberger, K. (2006). The effects of e-government on trust and confidence in government. Public Administration Review, 66(3), 354–369. doi:10.1111/j.1540-6210.2006.00594.x
- Uçkan, Ö. (2003). E-demokrasi ve Türkiye, kamu yönetiminin yeniden yapılanması için strateji ve politikalar-I. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Uğur, A. A. & Çütücü, İ. (2009). E-devlet ve tasarruf etkisi kapsamında VEDOP projesi. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(2), 1-20. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11348/135609>
- Ulusoy, A. ve Karakurt B. (2002). Türkiye’nin e-devlete geçiş zorunluluğu, I. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğleri Bildiriler Kitabı içinde. İzmit: Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F Yayını.
- United Nations and American Society for Public Administration. (2001). Global survey of E-government. Erişim adresi <http://www.unpan.org/egovernment2.asp>.
- Yamaç, N. (2011). Dünyada e-devlet uygulamaları ve Türkiye değerlendirmesi: Kurumlar, sorunlar ve öneriler. Türk İdare Dergisi, 471-472.

- Yeşilorman, M. & Koç, F. (2012). Yerel yönetimlerde e-devlet uygulamaları ve yerel demokrasiye katkıları. Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II içinde (769-783. ss.). Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Yıldız, M. (2003a). Elektronik (E)- Devlet kuramı ve uygulamasına genel bir bakış ve değerlendirme. M. Acar ve H. Özgür (Ed.), Çağdaş Kamu Yönetimi-I içinde, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2007). E-government research: Reviewing the literature, limitations, and ways forward. *Government Information Quarterly*, 24(3), 646–665. doi:10.1016/j.giq.2007.01.002
- Yılmaz, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490.
- West, D. M. (2004). E-Government and the transformation of service delivery and citizen attitudes. *Public Administration Review*, 64(1), 15–27. doi:10.1111/j.1540-6210.2004.00343.x

KAYSERİ GESİ KORUMA BÖLGESİ'NİN TURİZM POTANSİYELİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLKELERİ DOĞRULTUSUNDA İRDELENMESİ*

Seçil Gül MEYDAN YILDIZ**

Mehmet TOPAL***

Geliş/Received: 10.03.2023

Kabul/Accepted: 28.03.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1262951>

Öz

Tarihsel süreç içerisinde insanoğlu yaşamış olduğu fiziksel çevreyi ihtiyaçları çerçevesinde şekillendirirken ortaya çıkardığı kültürü, sonraki gelecek nesillere aktarmakta, böylece günbegün çeşitlenen ve zenginleşen bir kültürel birikim oluşturmaktadır. Bu birikim, insanların geçmişini bilmesini sağlayan somut belgedir. Kültürel değerlerin dünya mirası olduğu, korunmasının ve ölümsüzleştirilmesinin insanlığın sorumluluğunda olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Tarihi çevreyi var eden örneklerin sorunları arasında, ekonomik ve sosyal şartlar sebebiyle eserlerin kendine özgü kullanımlarının devam edememesi yer alır. Turizm faaliyetlerinin sağlamış olduğu kullanım olanakları, kültürel ve doğal değerlerin korunarak yaşatılmasında önemli bir role sahiptir. Turizmin devamlılığı için kültürel mirasın tanınması, doğal kaynakların korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Turizm, doğru yönlendirildiği zaman gerekli mali desteği yaratması ve ev sahibi toplumlara koruma konusunda bir motivasyon sağlaması açısından da önemlidir. Ancak turizmin ekonomideki olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz etkileri de vardır. Plansız bir turizm, çevresel, tarihsel ve kültürel değerlerin özgün niteliklerinin değişmesine, bozulmasına hatta yok olmasına yol açabilmektedir. Bu tehditlerin gerçekleşme ihtimali, sürdürülebilir turizm yaklaşımının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu çalışmada örneklem alan olarak seçilen Kayseri Gesi Koruma Bölgesi'nin (KGKB) sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda korunması amaçlanmaktadır. Çalışmada karma yöntem kullanılarak nitel ve nicel araştırmalar yapılmıştır. Gesi Koruma Bölgesi (GKB), Kayseri kentinin merkez ilçelerinden olan Melikgazi ilçesine bağlı Kuzey Mahallesi, Güney Mahallesi ve Bahçeli Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. GKB özgün arazi yapısı ile farklı medeniyetlerin izlerini günümüze kadar taşıyabilen bir kültür merkezi olması nedeniyle seçilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden GKB'nin sürdürülebilir turizm potansiyeline sahip olduğu; ancak, turistik potansiyelinin artırılması gerektiği, bunun için de sürdürülebilir koruma politikalarının sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik boyutta oluşturularak uygulanabilirliğinin sağlanmasının zaruri olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Kayseri Gesi Koruma Bölgesi

Examining the Tourism Potential of Kayseri Gesi Protection Zone in line with Sustainability Principles

ABSTRACT

In the historical process, while shaping the physical environment in which human beings live within the framework of their needs, they transfer the culture they have created to the next future generations, thus creating a cultural accumulation that diversifies and enriches day by day. This

** Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, secil.meydan@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9869-4159

*** Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Uzmanı, topuzmehmet91@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9509-8001

accumulation is the concrete document that allows people to know their past. It is a fact that cultural values are world heritage and that their protection and immortalization are the responsibility of humanity. Among the problems of the examples that bring the historical environment into existence is the inability to continue the specific uses of the works due to economic and social conditions. The usage opportunities provided by tourism activities have an important role in preserving and maintaining cultural and natural values. Tourism is also important in terms of creating the necessary financial support when directed correctly and providing a motivation for conservation to host communities. However, tourism has negative effects as well as positive effects on the economy. Unplanned tourism can lead to the change, deterioration or even disappearance of the original qualities of environmental, historical and cultural values. The possibility of realization of these threats has led to the emergence of a sustainable tourism approach. In this study, it is aimed to protect the Kayseri Gesi Protection Zone (KGKB), which was selected as a sample area, in line with the principles of sustainable tourism. In the study, qualitative and quantitative researches were carried out using mixed method. Gesi Protection Zone (GKB) is located within the borders of Kuzey Quarter, Güney Quarter and Bahçeli Quarter of Melikgazi district, which is one of the central districts of Kayseri city. GKB was chosen because it is a cultural center that can carry the traces of different civilizations to the present day with its unique land structure. From the data obtained as a result of the research, it is stated that GKB has sustainable tourism potential; However, it was concluded that the touristic potential should be increased and for this reason, it is essential to ensure the feasibility of sustainable protection policies by establishing them in socio-cultural, environmental and economic dimensions.

Keywords: Sustainability, Tourism, Sustainable Tourism, Kayseri Gesi Conservation Zone

1. Sürdürülebilirlik ve Turizm Arasındaki İlişki

Sürdürülebilirliğin temelinde koruma, ekonomik kalkınma ve çevrecilik bulunmaktadır. 1970'lerde sürdürülebilir turizm, çevresel bozulma ve kültürel değerlerin olumsuzluklara karşı korunmasında çözüm olmuştur (Bramwell & Lane, 2012: 1). Kültürel ve sosyal değerleriyle turizm, doğal alanların korunması ve geliştirilmesi, sektörün varlığı ve ekonomik yararın devamı için önemlidir. (Mathieson & Wall, 1982: 97). Toplumların otantik ve sosyo-kültürel değerlerine saygılı olmalı, geleneklerin yaşatılmasına destek olmalı ve kültürler arası hoşgörü arttırmalıdır. Yoksulluk azaltılmalı ve halktan gelen gelirlerden işgücü ve işveren olarak faydalanılarak fırsat oluşturulmalıdır. Turizm sektöründe sürdürülebilirliğin sağlanması başarının ön koşuludur. Ayrıca sürdürülebilir turizmin gelişmesini sağlamak sürekli bir süreçtir. Gelen turistlerin beğenilerini yükseltmek en önemli husustur (Wearing & Neil, 2009: 10). Turizmin cazip bir sektör olmasının sebebi, yenilenebilir olanları kullanması, yenilenemeyenleri ise koruması ve böylece geleneksel değerleri her zaman canlı tutmasıdır. Çevresel, ekonomik, kültürel ve toplumsal sürdürülebilirlik ilkelerinin bu düşüncede uygulanması gerekmektedir (Meydan Yıldız ve Seçkin, 2019: 1299).

1.1. Ekonomik Sürdürülebilirlik ve Turizm

Ekonomik sürdürülebilirlik, etkin bir mali harcama ile kaynakların gelecek kuşaklar arası dönemin uzun zaman diliminde tatmin edici, yüksek bir yaşam kalitesini sağlama amacını hedeflemektedir (Yenice, 2011: 48-54). Ekonomik sürdürülebilirlik ayrıca çevresel yarar ile ekonomik kriterler arasındaki dengeyi ifade etmektedir. Denge sağlanabilmesi için ekonomik çalışmalar devam ederken doğal olanların korunmasına ve yenilenebilenlerin korunması gereklidir (Hasandemir, 2013: 6-47). Turizmin geleneksel, sosyal, kültürel yaşama ve ekonomiye saygı duyan endüstrisi, turistler ve karar vericiler tarafından kabul edilmelidir (Meydan Yıldız ve Şengün, 2019: 80-82). Ekonomik olarak büyüme sağlanırken iş alanının daha fazla olması teşvik edilmeli ve insanların yaşayacakları alanların kalitesi artırılmalıdır. Ekonomik fayda en üst düzeye çıkarılmalı ve ekonomik getirinin devamlılığı sağlanmalıdır (Erdoğan, 2003: 317). Tarihi alanlardaki turistik yerler de ekonomiye katkı sağlayabilmektedir. Aynı zamanda tarihi çevrelerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük etken olmaktadır (Durak, 2014: 25-71).

1.2. Çevresel Sürdürülebilirlik ve Turizm

Çevresel sürdürülebilirlik, doğal alanların korunmasını, çevreye ve hayvanlara zarar verilmesinin azaltılmasını ilke edinmektedir. Biyolojik ve çevresel çeşitliliğin korunmasını, doğal kaynakların aşırı tüketiminin önüne geçilmesini içermektedir. Turizm etkinliklerinin doğal kaynaklarla uyum içinde olması gerektiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda turistlerin çevreye olumsuz bir şey yapmasını en aza indirebilmek için bilgilendirme yapmalı ve gerek duyulduğunda ziyaretçi gruplarına eğitim vermelidir (Erdoğan, 2005: 36-47; Yücel, 1996: 67-89).

1.3. Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik ve Turizm

İş, eğitim, kültürel değerler, eğlence alanları, insanların birbirleriyle olan iletişimi, sağlıklı yaşam, güvenilirlik gibi tarihsel ve kültürel mirasın korunması, doğal çevrenin gelecek nesillere devredilmesi, insanların kültürel değerler ile uyumlu olabilmesi için kültürel gelişme sağlanmalıdır. Kent kimliğinin güçlendirilmesi gibi başlıklar sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kavramı içerisinde barınmaktadır (Yenice, 2011: 48-54). Sürdürülebilir turizmin her bir bileşeni sosyal dengenin bozulmasına fırsat vermeden gelecek nesillere aktarmayı içermektedir (Hasandemir, 2013: 6-47). Sürdürülebilir turizm çevreye zararı dokunacak etkenler içermediğinden gelenek ve göreneklerimizle sahip çıkan, ülkelerarası eşitsizlikleri azaltan ve halkın yaşamının daha rahat olmasında büyük ölçüde destekte bulunan bir yaklaşımı hedeflemektedir. Sürdürülebilir turizmin varlığı için tüm bileşenlerin birlikte değerlendirilmesi gereklidir. Bu sayede, ürün çeşitlerinin artırılması, malî gereksinimlerin sağlanması, bitki ve hayvan varlığının korunması, toplumun değerlerinin korunması, yeni nesle aktarılması ve toplumsal açıdan bu bölgede yaşayan halkın gereksinimlerinin doğru belirlenmesi sağlanabilmektedir.

2. Koruma Alanlarında Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik olgusunun dünya gündemine yerleşmesi, 1983 yılında Norveç başbakanı Brundtland başkanlığında kurulan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun, 1987 yılında BM Genel Kurulu'na sunduğu Ortak Geleceğimiz Raporu'nda, sürdürülebilir kalkınma kavramının hem çevre ve ekonomi arasındaki ilişkiye vurgu yapan hem de toplumsal, siyasal ve kültürel pek çok boyutu olan bir kavram olarak ilk kez ortaya atılmasıyla gerçekleşmiştir (Bahçeci ve Görmez, 2019: 2310-2311). Tekeli'ye (2009) göre bu rapor, barış sağlayan bir rapor olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilirlik 1992 yılında Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı'yla uluslararası camiada kabul edilen bir ilke olmuştur (Tekeli, 2009: 132-185).

Turizmde sürdürülebilir olma kaygısı, kültürel öğelerin turizm için pazarlanarak ve bu pazarlamadan gelen faydalarla gelişen ekonomik, çevresel, sosyal ve kültürel bedellerin arasında çıkan çelişki ile daha da büyümüştür. Bu durumun yok olması için koruma ile turizm arasında denge kurulması gerekmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) tanımına göre sürdürülebilir turizm; "turistlerin ve halkın ihtiyaçlarını gelecek için olanakları koruyarak ve geliştirerek karşılayan, kültür bütünlüğünü, zorunlu çevreyle ilgili süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemini korurken, ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçları karşılayan turizm" dir (WTO, 2022: 21). Sürdürülebilir turizm halkın turizmle ilgili yapılara istekli olarak katılıp buna yönelik koruma ve yenileme çalışmaları için uğraştıkları konuları içermektedir (Çalık, 2015: 14-17).

Koruma alanları, kentsel, bölgesel ya da mimari ile sanat tarihi açısından sahip oldukları kendilerine özgü özellikler sonucu ortaya çıkan çevreler olarak ilgili dönemin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını ve yaşam şeklini barındırdıklarından doku bütünlüğü bulunan alanlardır. Korumanın kültürle olan ilişkisi onun, kültürel mirasın korunabilmesi ve geçmişten geleceğe aktarılabilmesi noktasında da temel bir rol üstlenmesine neden olmaktadır (Bahçeci Başarmak, 2022: 340). Koruma alanlarının gelecek nesillere özgün halleriyle ulaştırılabilmesinde önemli olan sürdürülebilirlik ilkelerinin, turizm potansiyeli olan alanlarda uygulanması ve bu doğrultuda sürdürülebilir turizm planının yapılması gereklidir. Sürdürülebilir turizm, koruma alanlarında turistik faaliyetlerin gelişmesini ve turizmin ortaya çıkarabileceği olumsuz etkilerin önceden kestirilerek önlenmesini sağlamaktadır. Sürdürülebilir turizm ilkelerini koruyan turizm sayesinde, tarihsel ve kültürel değerlerin ölümsüzleştirilerek gelecek nesillere aktarılması, halkın daha kaliteli bir yaşam sürebilmesi ve ziyaretçilerin memnuniyetlerinin artırılması sağlanmaktadır. Sürdürülebilirlik ilkeleri,

turizm kalkınmasının çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik bileşenleriyle ilgilidir ve uzun dönemli bir sürdürülebilirlik için bu üç bileşen arasında denge kurulmalıdır (Bora, 2018: 15-25).

Sürdürülebilir turizm çevresel bileşeni, koruma alanlarında ev sahiplerinin veya ziyaretçilerin genel anlamda ihtiyaçları karşılanırken çevreye verilecek olan zararların en aza indirilmesi, çevresel kaynakların dengeli kullanımı sağlanarak biyolojik çeşitliliğin ve doğal kaynakların korunmasına yardımcı olunması, insan faaliyetleri ile çevrenin bozulmasının önlenmesi, bozulan çevrenin eski haline getirilmesi ve çevrenin geliştirilmesi için faaliyetlerin sınırlandırılması ya da engellenmesi gibi hedefleri içermelidir. Sürdürülebilir turizm sosyo-kültürel bileşeni, yerel toplumun sosyal yapısını bozmayacak ve kültürel özelliklerini koruyarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacak hedefler içermelidir (Acuner, 2015: 62-93).

Sürdürülebilir turizm planlanırken dikkate alınması gereken ilkeler arza göre belirlenmelidir. Bu ilkeler; önceliğin halk olması, turizmin bir yıl boyunca sürekli işleyebilmesi, toplu taşımanın sağlanması, yenilenebilir enerjinin kullanılması, var olan yapıya yeni işlevler kazandırılması, kültürel değerlerin ve sosyal benliğin korunması, turizm yatırımlarının gelişmesi şeklindedir (Durak, 2014: 71).

2003 yılında hazırlanan sürdürülebilirlik ilkeleri Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından şu şekilde sıralanmıştır (ICOMUS, 2003):

- Turistik bir karakteri olan çevre, önemli bir değerdir. Bu nedenle kısa zamanlı planlamalar ile yeni nesillere aktarılması gereken alanlar tahrip edilmemelidir.

- Turizm ziyaretçiler için yararlı olabilecek bir faaliyet alanıdır. Nitekim kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması için bir aracı olarak kabul edilmelidir.

- Turizmin, kaynakları tahrip edilmesi ve kullanılamaz halde olmasının önüne geçilmelidir. Bu yüzden turizm ve çevrenin arasındaki beraberliğin sürdürülebilir turizm ilkeleri ile hükmedilmelidir.

- Turizm etkinlikleri alanın doğasına uygun olmalıdır.

- Bütün hedeflerde ziyaretçilerin ve mülk sahiplerinin ihtiyaçları arasında beraberlik olmalıdır.

- Zamanla değişikliğe uyumlu olacağı için sürdürülebilirlikten vazgeçilmemelidir.

- İlkelerin gerçekleşmesi için turizm sektöründe olan tüm kuruluşlar ilkelere alakalı olarak birlikte çalışmalıdır.

ÇEKÜL Vakfı ve Tarihi Kentler Birliği tarafından 2012 yılında "Sürdürülebilir Kültür Turizmi için Kamu-Yerel-Sivil-Özel İş Birliği" isimli kılavuzda da sürdürülebilir kültür turizmi için belirlediği ilkeler şu şekilde özetlenebilir:

- Yöneticilerin, tarihi mirasın bilincinde olup ve bu değerleri turizmin ekonomik getirisinden önde tutmalıdır.

- Kültür turizmi uygulamalarında; kültürlere ve inançlara saygı gösterilmeli, özgünlüğe önem verilmelidir.

- Kültür turizmi miras öğelerini muhafaza etmeli, amacına uygun hizmet etmelidir.

- Kültür turizmi insanların isteklerine ilgili olmalı ve ziyaretçiler bilgilendirilmeli, etkinlikler toplum tarafından onaylanmalıdır.

- Belediyeler, topluluklar ve işyerleri kültür turizminin gelişme sürecinde yer almalıdır.

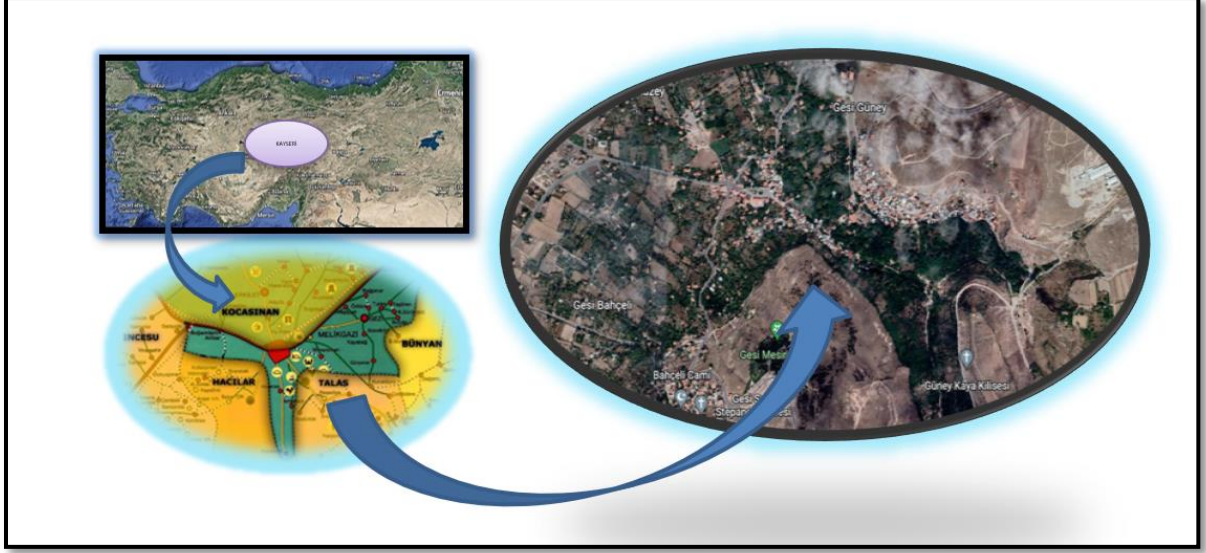
- Kültür turizmi topluma özgü yararlar sağlamalıdır.

- Kültür turizmi ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamalı ve kaliteli bir zaman geçirmelerini sağlamalı ve sürdürülebilir olmalıdır.

- Yönetilmesi ve büyümesi değişken olmalıdır (ÇEKÜL, 2022).

3. Gesi Koruma Bölgesi'nin Genel Özellikleri

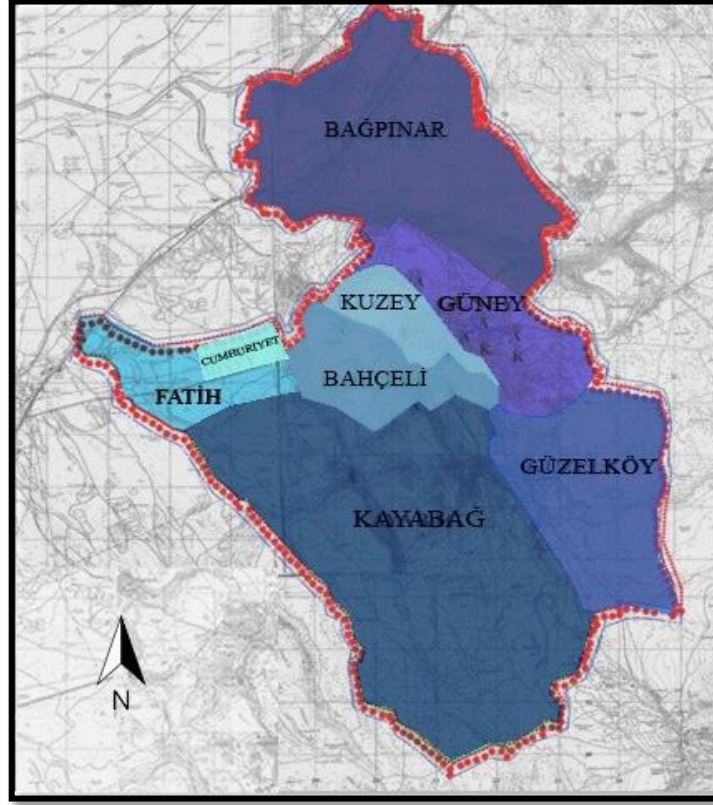
Kayseri il sınırları içerisinde yer alan Gesi, 2008 yılına kadar Melikgazi ilçesine bağlı belde belediyesiyken 22 Mart 2008 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 5747 sayılı kanunun 2. maddesi gereğince Melikgazi ilçesine bağlı mahalle olmuştur. Yerleşmenin ihtiyaç duyduğu sosyal ve kentsel hizmetleri karşılayan Kayseri aynı zamanda ekonomik açıdan da yerleşme için önemli bir merkezdir. Gesi, Sivas’a 183 km, Kahramanmaraş’a 268 km, Nevşehir’e 103 km, Yozgat’a 189 km ve Ankara’ya 336 km uzaklıktadır.

Şekil 1: Coğrafi Konumu (Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022)

Kayseri kentinin kuzeydoğusunda yer alan Gesi, Kayseri-Sivas Karayolu güney yönünün 9. kilometresinde yer almaktadır. Gesi Koruma Bölgesi, Kayseri kent merkezinden 18 km uzaklıktadır. Ulaşım, özel araçlarla ve belediyeye ait otobüslerle sağlanmaktadır.

Gesi Koruma Bölgesi sahip olduğu doğal güzellikleri nedeniyle kentin ve yakın yerleşmelerin günübirlik tatilleri için cazibe noktasıdır. Melikgazi ilçesine bağlı Gesi yerleşim alanında toplamda sekiz mahalle bulunmaktadır (bkz. Şekil 2).

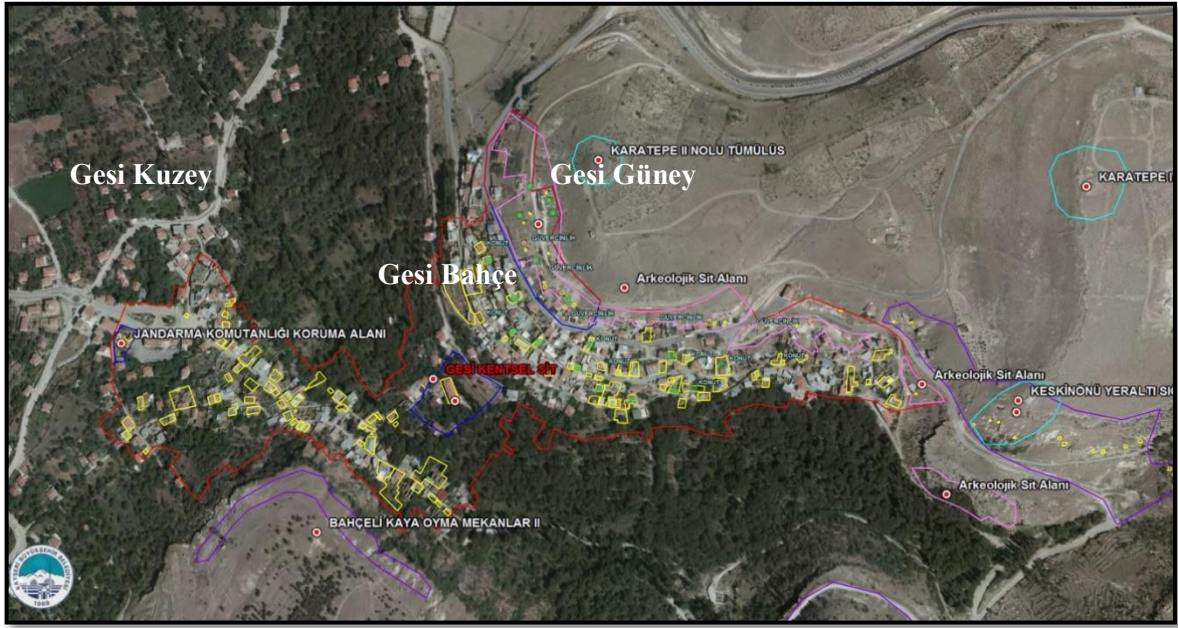
Şekil 2 Mahalle Sınırları (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 2’de Gese yerleşim alanında bulunan toplam sekiz mahallenin isimleri ve yerleri belirtilmiş olup mahalleler yüzölçümü büyüklüklerine göre koyudan açığa doğru renklendirilmiştir. Yüzölçümü 2808,1 km² olan Kayabağ Mahallesi en geniş alana sahip mahallesi olup 2021 yılı nüfusu 352 kişidir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Mahallelerin ve Gese Koruma Bölgesi’nin yüzölçümleri, 2021 yılı toplam nüfus ve yoğunluk dağılımları (TUİK, 2022)

Mahalle İsmi	Yüzölçümü (ha)	2021 Yılı Nüfusu (kişi)	Yoğunluk (kişi/ ha)
Kayabağ Mahallesi	28,081	352	12,5
Bağpınar Mahallesi	17,405	270	15,5
Güzelköy Mahallesi	9,005	192	21
Güney Mahallesi	6,254	632	101
Bahçeli Mahallesi	4,591	758	168
Fatih Mahallesi	3,145	31558	10034
Kuzey Mahallesi	2,641	349	134
Cumhuriyet Mahallesi	1,348	24467	18818
Gese Yerleşim Alanı	72,47	58578	808
Gese Koruma Bölgesi	13,486	1739	129

Gesi Koruma Bölgesi; Bahçeli, Güney ve Kuzey Mahalleleri olmak üzere üç mahalleden oluşmaktadır. Gesi Koruma Bölgesi toplam 13,486 hektar alana sahip olup bu alan içinde tarihsel-kentsel sit alanları bulunmaktadır. Gesi yerleşim alanı sınırları içinde toplam 25,6 hektar sit alanı bulunmaktadır. Sit alanının kuzey doğusundaki bölgede yeraltı şehrinin bulunduğu I. Arkeolojik Sit Alanı yer almaktadır. Ayrıca Kentsel Sit Alanı'nın güneyinde yer alan Kayabağ Mahallesi sınırları içerisinde özel mülke ait yerleşimde yeraltı şehri tespit edilmiş olup bu bölge de II. Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir (Melikgazi Belediyesi, 2021).

Şekil 3. Gesi Koruma Bölgesi tescil gösterimleri (KKVKM, 2022)

3.1. Demografik Yapısı

Gesi yerleşim alanı için en eski XVI. yüzyıla ait nüfus verileri olduğu bilinmekte olup bu dönemde Gesi'de %73 (35 hane) gayrimüslim, %27 (13 hane) Müslim olmak üzere toplam 48 hane bulunmaktadır. XVII. yüzyılın başlarında ise toplam nüfusu 6901 kişidir. Bunun %71'i gayrimüslim, %29'u Müslümanlardan oluşmaktadır. 1831'deki nüfus sayımına göre %79'u Müslüman ve %21'i Hristiyan olmak üzere toplam 193 hane bulunmakta olup nüfusu 965 kişidir (İmamoğlu, 2010: 8-134).

Gesi'de 1935 nüfus sayımında 1218 kişi, 1965 nüfus sayımında ise 1560 kişi yaşamaktadır. Gesi'nin 1970 yılındaki nüfusu 2030 kişi ve 1990 yılındaki nüfusu 2180 kişidir. Gesi'nin bu yılları arasındaki nüfusuna bakıldığında durgun bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir (Yücel, 1996: 67-89). 2000'li yıllarda Kayseri'nin gelişmesinde artış sağlamıştır. 2007'de yapılan nüfus sayımında toplam nüfusu 26.749 kişi olmuştur. 2008 yılına kadar durağan bir nüfus artışı gösteren Gesi yerleşim alanının, 2008 yılında Melikgazi ilçesine bağlanmasıyla birlikte nüfusu da hızla artmaya başlamıştır. Bu durumun temel nedeni yeni eklenen ve kentsel yatırımların yoğun bir şekilde yer aldığı Fatih ve Cumhuriyet Mahallesi'nin Gesi yerleşimine bağlanmasıdır.

3.2. Ekonomik Yapısı

Gesi yerleşim alanı eski çağlardan beri taş yapı ustalığının önemli merkezlerinden biri olmuştur. Taş, yerleşim alanında bulunan önemli bir doğal kaynaktır (İmamoğlu, 2010:8-134). Ayrıca zamanında iplikçilik ve kumaş dokumacılığının da yapıldığı bilinmektedir. Gesi yerleşimindeki insanların ikinci olarak yaşamlarını sürdürdükleri alan tarım ve hayvancılıktır. Kayseri kentiyle markalaşan pastırma ve sucuk üretimi Gesi'de de yapılmaktadır. Ancak Melikgazi'ye bağlanması ve yerleşim alanının hızla kentleşmesi nedeniyle besicilik oranı gün geçtikçe daha da azalmaktadır. Eski su değirmenleri, bezirhaneler, demir atölyeleri ve dökümhaneler günümüze ulaşamamıştır (Yücel,

1996: 67-89). Halkın geçim kaynakları bağ ve bahçelerden elde edilen meyve, sebze gibi ürünlerdir. Yıllar geçtikçe Gesi’de inşaat gibi kaliteli boyalarla yapılan kök boya ve akdiken üretimi de öne çıkmıştır. Gesi yerleşimini önemli kılan unsurlardan biri de tuf kayalıklarıdır. Tuf kayalarının oyulmasıyla mağaralar, yer altı mekânları hatta yer altı köyleri kurulmuştur. Gesi yerleşimine taş ocakları kurulmuş ve çıkarılan taşlar, evler, su kanalları, camiler ve kiliseler yapılmıştır. Alanın ikliminin uygun olması ve akarsuların bulunması sebebiyle birçok meyve, sebze ve üzüm yetiştirilmiş olup, bu ürünlerin yetiştirilmesinde güvercinliklerden elde edilen gübreler kullanılmıştır. Üretilen başlıca tarım ürünleri: arpa, buğday, üzüm, ceviz, kendir ve ketendir (İnbaşı, 1992: 50-54).

3.3. Doğal Yapısı

Denizden yüksekliği 1200 metre olan Gesi’de Temmuz ayında ortalama sıcaklıklar en fazla 22,7 °C ile ocak ayında en düşük ortalama sıcaklık -1,5 °C. Yağışların miktarı en çok 48,4 mm ile Nisan, en az 7 mm ile Ağustos aylarında gerçekleşmektedir. Ortalama yıllık yağış miktarı ise 336.1 mm’dir. Ortalama don derinliği ise 50 cm civarındadır.

Mevcut yerleşim alanı bağ-bahçe özelliğine sahipken, kentsel sit alanı da kuru tarım ve mera arazileri olarak gözükmektedir. Ancak mera olarak tanımlanan toprak ekilip biçilmeye uygun olmayıp taşlık ve kayalık bir yapıya sahiptir. Vadi tabanlarına doğru inildikçe yerleşme yoğunluğu akarsular etrafında artmaktadır. Yerleşmeye doğal karakterini kazandıran başlıca unsurlar doğal ve geleneksel bitki örtüsü, akarsu, kayalıklar, patika noktalar, yeraltı yapıları, kaya kiliseleri, kaya mezarları, kale-tapınak kalıntıları ile güvercinliklerdir.

3.4. Tarihsel Gelişimi

M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanan Gesi’nin yerleşim yapısı topografya, bitki örtüsü ve mikroklimatik değerler tarafından etkilenerek oluşmuştur. M.Ö 60’lı yıllarda Roma İmparatorluğu Gesi yerleşimine egemen olmuştur. Roma Dönemi’nden sonra Bizanslılar ve Sasaniler de egemen olmuştur. 1071’de Malazgirt Zaferiyle Türklerin egemenliği altına girmiştir. Ancak 1091 yılında I. Haçlı Seferi sonucunda tekrar haçlıların eline geçmiştir. Sonrasında Danişmentogulları ve Selçuklu Devleti’yle ortak bir çatı altında toplanan Gesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarına 1398 yılında katılmıştır (İmamoğlu, 2010:12-45). Günümüzde sekiz mahalleye sahip olan Gesi, uzun yıllardır Kayseri’nin tarım, hayvancılık ve ticaret merkezlerinden bir olmuştur. Zamanla ekonomik bağımsızlığını yitirmiş ve Kayseri’nin etkisi altına girmiştir. Bağcılık kültürünün önemli merkezlerinden biriye bugün artık bağcılık iyice zayıflamış durumdadır.

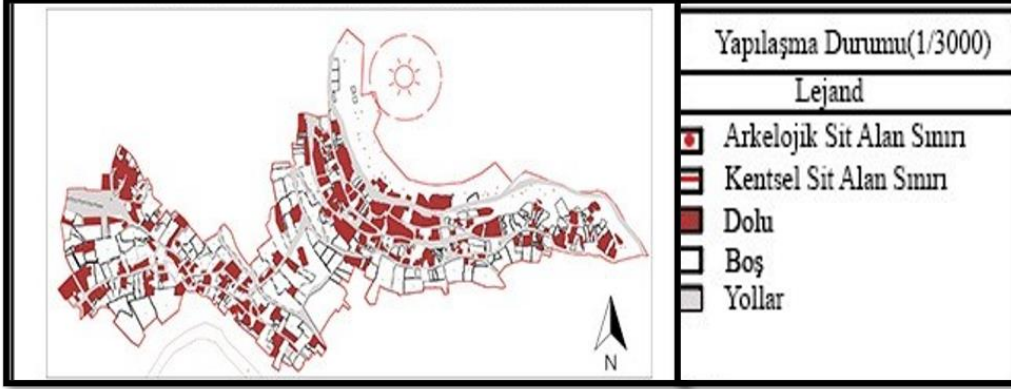
4. Bulgular

Çalışmada karma yöntem kullanılarak nitel ve nicel araştırmalar yapılmıştır. Karma yöntemin alt bileşenlerinden açıklayıcı desen yöntemi kullanılmıştır. Nitel verilerin toplanması aşamasında literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Gesi Koruma Bölgesi, Kayseri kentinin merkez ilçelerinden olan Melikgazi ilçesine bağlı Kuzey Mahallesi, Güney Mahallesi ve Bahçeli Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Gesi Koruma Bölgesi sürdürülebilir turizm potansiyelinin ölçülmesi amacıyla a) alan araştırması, yerinde gözlem ve incelemeler yapılmış olup detaylı alan araştırmasında elde edilen somut veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Autocad, Neticad ve Photoshop aracılığıyla sayısallaştırılarak haritalanmıştır. Nitel yöntem olarak Gesi Koruma Bölgesi’nde 2021 tarihli nüfus sayımına göre 1739 kişi arasından sadece koruma alanı sınırı içinde yaşayan 18 yaşın üstündeki 133 kişi ile anket yapılmıştır. Toplanan veriler Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) programı kullanılarak yorumlanmıştır. Gesi’nin doğal ve kültürel varlığının incelenmesinde sayısal haritaların taranması sağlanmış, görsel gereçler ile çalışma alanına bir veri tabanı oluşturulmuştur.

4.1. Yapılaşma Durumu

2000’li yıllardan sonra ülkemizde koruma faaliyetleri kapsamında sit alanları artmıştır. 1982 Tarihli Gesi Koruma Geliştirme Nazım İmar Planı’nda sit alanları 11,9 hektar iken, 2018 Tarihli Gesi Kentsel Sit Planının alanı 25,6 hektar olarak belirlenmiştir. Gesi Koruma Bölgesi’nde yapılaşma oranı %35 olup yapılaşmamış alan tüm alanın %65’ini oluşturmaktadır. Yapılaşma olmayan kısımlarda arazi dik ve engebeli durumdadır. Gesi Koruma Bölgesi’nde yerleşimler vadi tabanına doğru artmaktadır.

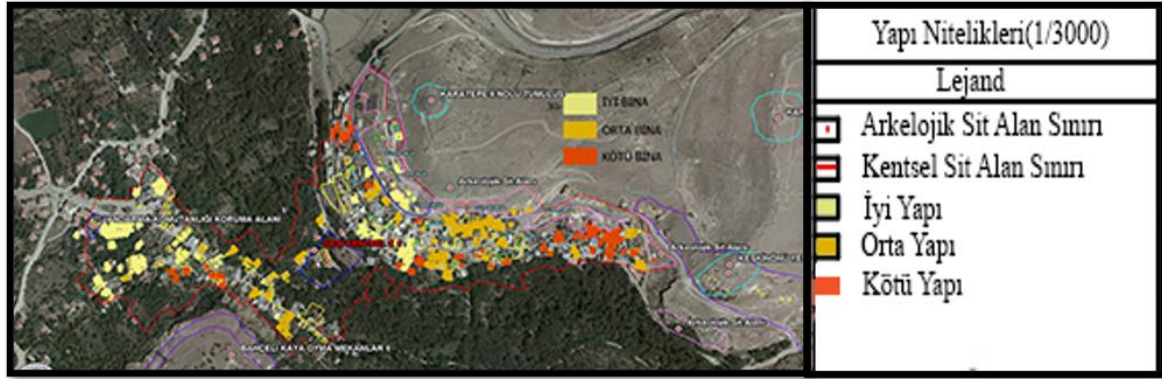

Şekil 4. Gesi Koruma Bölgesi Yapılaşma Durum Analizi (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

4.2. Yapı Nitelikleri

Gesi Koruma Bölgesi'nde %42,6 oranında kötü durumda yapı yer almaktadır. Bunun nedeni binalarda genellikle miras malı için aileler arasında ortak bir çözüm bulunmadığından ve yapının akıbetinin ne olacağı bilinmediğinden iyileştirme ve onarım çalışması yapılmamış olmasıdır. Bugün kentsel sit alanı içerisinde üç konutun Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 14.04.2011 tarihli ve 79423 sayılı kararı ile restorasyonu yapılmıştır. Melikgazi Belediyesi tarafından restore edilmekte olan ve restorasyonu bitmiş birçok yapı yer almaktadır. Bu yapılar cami, abdesthane, konut ve çeşme olarak kullanılmaktadır.

Şekil 5. Yapı Nitelikleri (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Melikgazi Belediyesi tarafından koruma projesine uygun olarak Gesi İlköğretim Okulu restorasyon çalışması yapılmıştır (bkz. Resim 1). Restorasyonu tamamlanan okul, turizm amaçlı otel olarak kullanılması düşünülmektedir. Bunun yanı sıra üç kilise, bir okul, yüzlerce kuş evi restorasyon yapılmadığı takdirde yok olma ile karşı karşıya kalacaktır.

Resim 1. Restorasyonu Melikgazi Belediyesi tarafından yapılan turizm amaçlı otel olarak kullanılması düşünülen Gesi İlköğretim Okulu (Topal, 2022)

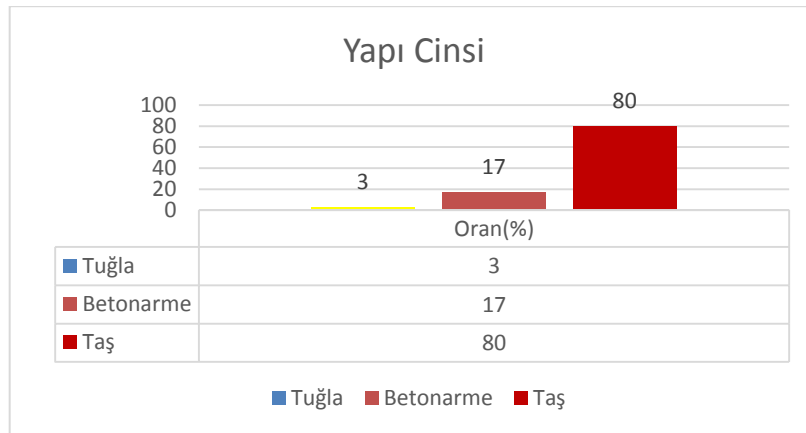

Resim 2. Restorasyonu Melikgazi Belediyesi tarafından yapılan abdesthane ve çeşme (Topal, 2022)

4.3. Yapı Cinsi

Gesi Koruma Bölgesi'nde bulunan alanların yapım malzemesi %80 oranında taştır.

Grafik 1. Yapı Cinsi (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Restorasyonu yönetmeliklere göre tam anlamıyla yerine getiremeyen bazı kullanıcılar taş malzemesi ile beraber betonarmeyi kullanarak yapılarını onarmışlardır. Bu durum büyük bir görsel sorun oluşturmaktadır.

Resim 3. Restorasyonu aslına uygun yapılmayan yapılar (Topal, 2022)

4.4. Yapı Kat Sayısı

Gesi Koruma Bölgesi'nde yer alan yapıların %28'i bir katlı, %71'i iki katlı, %1'i ise üç katlıdır. Yapıların büyük bir bölümünün özgünlüğünü ve kat yüksekliğini koruduğu gözlemlenmektedir. Dar ve bir o kadar hareketli sokak dokusuna sahip alanda iki katlı dini yapılar bulunmakta olup kamu yapıları da iki katlıdır.

4.5. Gesi Koruma Bölgesi'nin Yerel Planlama Faaliyetleri

Gesi Koruma Bölgesi'nde ilk planlama faaliyetleri 1971 yılında başlamıştır. Yerleşimin 1/2000 ölçekli ilk imar planı bu tarihte onaylanmış fakat bu planda koruma konusu ile ilgili düzenleme yoktur. Bölgenin bundan sonraki planlama süreci koruma olgusu ile süre gelmiştir. Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 08.06.1979 tarih A-1732 sayılı kararı ile Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu tarafından saptanan ve Gesi'de bulunan toplam 412 korumaya değer eser tescillenmiş ve ayrıca bölgeyi kapsayan doğal ve arkeolojik alanlar arkeolojik ve sit alanı olarak tescil edilmiştir (Ek A: 8.6.1979 tarih ve A-1732 sayılı kararı). Bu karardan sonra bölgenin koruma amaçlı imar planı faaliyetleri başlamıştır. 3 paftadan oluşan 1/5000 ölçekli Gesi Koruma-Geliştirme Nazım İmar Planı 1982 yılında tamamlanmış ve 1/25000 ölçekli sit sınırlarını gösteren plan ile birlikte ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 05.02.1982'de ve A-3375 sayılı kararı ile birlikte kabul edilmiştir. Söz konusu planda ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın almış olduğu karara bağlı olarak tarihsel-kentsel sit alanı sınırları da ortaya konmuştur.

Gesi Belediyesi'nin talebi üzerine Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kayseri Turizm ve Tanıtma Bölge Müdürlüğü'nün Arkeolog Samiye Yavuz'a hazırlattığı rapora göre Gesi, Bakanlar Kurulu'nun 27.07.1980'de ve 8/1335 Sayılı Kararname'nin ile "Turistik Gelişme Bölgesi" ilan edilmiştir. Bu kararda Gesi'nin Kültepe'nin bir uzantısı olması, sahip olduğu yeşil potansiyel ve tarihi kent dokusu ile mimari karakteristiğinin bozulmaması kriter olarak ele alınmıştır.

1/5000 Ölçekli Koruma-Geliştirme Nazım İmar Planı'nın onayından sonra hazırlanan 1/1000 ölçekli planlarda daha önceden koruma ile ilgili esaslarda köklü değişiklikler olmuştur. Öyle ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.07.1985 tarih ve 1298 no'lu kararı ile daha önceden 412 olan tescilli eser sayısı 130 olarak güncellenmiştir.

1982 kabul sayılı 1/5000 ölçekli planda belirlenen kentsel sit alanı bu karara bağlı olarak daraltılmıştır. Daha önceden kale, höyük, güvercinlikler, tümülüs, kaya mezarı, kaya kiliselerinin

kapsayan arkeolojik doğal sit alanı kararı ise iptal edilmiştir, anılan eserlerin ise münferiden korumaları kararlaştırılmıştır (19.07.1985 tarih ve 1298 no'lu Koruma Yüksek Kurulu Kararı).

Son olarak Kültür ve Turizm Bakanlığın Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.09.2017 tarihli ve 2829 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planında arazinin kullanımına göre saptanan yanlışlar ile alan genelindeki taşınmaz kültür varlıkları ile ve arkeolojik veriler ışığında kentsel sit alanının ve sit türünün yeniden incelenmiş olup, mevcut kentsel sit sınırları dışındaki alanlarda tescilli ve belirlemesi yapılmış olan birden fazla taşınmaz kültür varlığının bulunduğu kentsel sit alanı dışında da kentsel dokunun sık bir şekilde devam ettiği ayrıca mevcut sınırların Gesi Meydanı, Gesi İlköğretim Okulu, Seten (fırın+değirmen), Jandarma Karakolu, Güvercinlikler vb. önemli tescilli yapıları kapsamadığı görüldüğünden Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 19.07.1985 gün ve 1298 sayılı kararı ile son şeklini almış olduğu bu kararın mevcut kentsel sit sınırlarını iptal ederek 1/3000 ölçekli kadastral harita üzerinde belirlenen 'kentsel sit alanı' olarak tescil edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığın Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 2829/08.09.2017 Tarihli Kararı).

4.6. Koruma Kapsamındaki Alanlar ve Kültür Varlıkları

Gesi yerleşimi, tarih açısından zengin bir yerleşim alanıdır. Gesi yerleşiminde arkeolojik, doğal, kentsel-tarihsel sit alanları bulunmaktadır.

4.6.1. Arkeolojik Sit Alanı

1982'de onaylanan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1/25.000 ölçekli Gesi kültürel değerleri olan planda belirtilen alanın arkeolojik sit alanı 1982 yılına ait 1/5000 ölçekli nazım imar planı açıklama raporunda "*Gesi merkezini içine alarak kuzeydoğuda Taşöreni'ne (Ağırnas) kadar olan vadinin iki yanı ve güneyinde Turan Vadisi, Kuzeybatıda Ispıdın (Bağpınar) Mancur Deresi vadisinin iki yanı, Vekse (Özlüce), batıda Mancısın (Yeşilyurt) Derindere Vadisi, güneyde Avedik mevkii, Karataşlar ve Darsiyak (Kayabağ)'ı içeren alan*" şeklindedir (Yücel, 1996: 67-89). Bu alanların bulundukları kaya kiliseler ve mezarlar, Tümülüs ve höyükler, çeşmeler, camiler, kiliseler, kuş evleri ve geleneksel konutlar vardır. Arkeolojik alanlarda yapı olamaması gerektiği için, günümüzdeki kullanımlarının devamlı (meyvelik, özel mahsul alanı, ağaçlık alan) olarak karar alınmıştır (Melikgazi Belediyesi, 2021).

Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 26.09.2019 tarih 4191 sayılı kararında; Melikgazi İlçesi, Gesi-Kayabağ Mahallesi sınırları içerisinde yer alan özel mülkiyet adına tapunun 9590 ada, 18 ve 21 numaralı parsellerde kayıtlı bulunan taşınmazda "Yeraltı Şehri" tespit edildiği belirtilmektedir. Bu doğrultuda kuruldan gelecek karara uygun sit alanlarının plana faaliyet göstermesi istenmektedir. Söz konusu olan bu istek, yapılan 1/25000 Ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.09.2019 tarih 4191 sayılı karara göre özel mülkiyet adına kayıtlı 9590 ada 18 ve 21 numaralı parseller üzerinde planlı bulunan Seyrek Yoğun Mevcut Konut Alanı kaldırılarak, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği gösterim tekniklerine uygun olacak şekilde "II. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planı'na işlenmiştir (Melikgazi Belediyesi, 2021).

4.6.2. Doğal Sit Alanı

I. ve II. derece olan doğal sit alanlarında korumaya göre I. derece alanlarda peyzajlar savunulurken projeleri de yapılacaktır. Bu alanda bulunacaklar; konaklama tesisleri, piknik alanları, günlük alanlar, mesire yerleri, güvercinlikler, bakı terasları gibi kullanımlardır. II. derecede yer alabilecekler ise; meyvelikler, tarımsal vasfı korunacak alanlar, özel mahsul alanları, 300 m² den ufak parsel büyüklüğüne sahip 0.80 KAKS'lı 2 katlı yapılar ve sosyal alanlardır. Ancak 1985 yılındaki projede Koruma Yüksek Kurulunun belirlediği arkeolojik ve doğal sitlerin hatları yok edilmiştir (Melikgazi Belediyesi, 2021).

4.6.3. Tarihsel-Kentsel Sit Alanı

Milli tarihimiz ve tarihi olayların olduğu, doğal kalması için korunması gereken alanlardır. Yapılacak olan çevre düzeninin kurallara uygundur görüşünün olması lazım. Bu tür alanların koruma

ve kullanma şartları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 16.01.2014 tarih ve 271 sayılı kararı ile belirlenmektedir. 1/5.000 ölçekli Koruma-Geliştirme Nazım İmar Planı'nda Gesi yerleşmesini oluşturan Güney, Kuzey ve Bahçeli Mahalleleri tarihsel- kentsel sit alanı olmuştur. 1979'da yapılmış kütüğe geçirme işlemleri esas alınmıştır. Bu alanda alınan kararlarla halkın arazilerinin kullanımını ve o alanda oluşturdukları yoğunluğu durdurmuştur. 1985 yılında kentsel sit alanları azaltılmış ve tescilli sivil mimari örnekler düşürülmüştür. Bahçeli Mahallesi'nde ise bir sit alanı belirtilmemiştir.

Surp İstepanos Kilisesi: Bahçeli Mahallesi'nde yer alan kilise XVIII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir. Beden duvarları büyük ölçüde sağlamdır fakat kubbesi günümüze ulaşamamıştır. Yapının kitabesi sökülüştür (Kayseri Kültür Envanteri, 2016: 80-100).

Orta Cami: Gesi Güney Mahallesi'nde daracık bir sokakta bulunmaktadır. Yapı kesme taşlardan yapılmış olup kare planlıdır. Caminin XVII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir (Kayseri Kültür Envanteri, 2016:80-100).

Yanartaş Rum Kilisesi: Kayabağ Mahallesi'nde 1837 yılında yapılmıştır. Kesme taştan inşa edilmiş, dikdörtgen planlı, tek kubbeli kilisedir. Kilise batı-doğu olarak uzanmaktadır. Yuvarlak kemerlerden oluşan nartex kısımdan giriş yapılır. Kubbenin üzeri yıkılmış ve kilise harabe durumdadır (Kayseri Kültür Envanteri, 2016: 80-100).

Köprü: Bağpınar mahallesinde bulunan Mancur Deresi üzerinde yer almaktadır. Kesme taşlardan inşa edilen köprü XVII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir (Kayseri Kültür Envanteri, 2016: 80-100).

Çeşme Gesi yerleşiminde birçok tescilli çeşme vardır. Bunlardan biri adsız çeşme diğeri ise Haydar Cami çeşmesidir (Kayseri Kültür Envanteri, 2016: 80-100).

Tescilli Konutlar: Gesi evleri genellikle bir, iki veya üç katlıdır. Buldukları vadide çevreye zarar vermeyecek şekilde yapılmış ve çevre ile bütünleşerek uyum sağlamışlardır. Genellikle düz toprak ve damlı yapılardır. Odalar çoğunlukla serbest seklinde planlanmıştır. Her evde olması gereken bir avlu, bahçe, taraça, balkon vardır. Evlerin birinci katları hizmet edilecek alanlara, ikinci katları ise oturma veya yatak odalarına ayrılmıştır (İmamoğlu, 2010: 8-134).

Güvercinlikler: Gesi yerleşiminde bulunan en önemli kültür yapılarından birisi de güvercinliklerdir. Özellikle Kayabağ ve Güzelköy Mahallelerinde çoğunlukta yer almaktadır. Güvercinliklerin yapım yılı belli değildir ancak Roma Dönemi'ne dayandığı düşünülmektedir. Arazinin eğimine bağlı olarak konum belirleyen güvercinlikler arazinin iki tarafında bulunmaktadır. Bu yapılara eskiden kuşhane denilmektedir (İmamoğlu, 2010: 8-134).

Resim 4. Gesi güvercinlikler (Topal, 2022)

5. Anket Çalışması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Veri toplama yönteminin ikinci kısmını oluşturan anket çalışması; Gesi yerleşimini daha iyi analiz yapabilmek, halkın koruma ve turizm konularındaki bilincini değerlendirmek amacıyla bölgeye kazandıracığı mekânsal gelişme, koruma kazanımı, sürdürülebilir turizm etkisinin ölçülmesi için gerçekleştirilmiştir. 13 kişinin pilot anket çalışmasıyla birlikte %10 örneklem hata payı ile birlikte toplam 133 kişiyle anket çalışması yapılmıştır. Gesi Koruma Bölgesi'nde yaşayan kişi sayısının az olması nedeniyle muhtarlar ile yapılan görüşme sonucunda yaşayan ve ev sahibi olanların katılacağı toplantı 27 Mart 2022 tarihli anket çalışması tamamlanmıştır. Hata payı oranını indirmek için pilot anket çalışmaları da eklenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ankete katılan yerel halkın %60,2'i erkek, %39,8'i kadındır. Yaş dağılımında 18-45 yaş arası %55,1, 45 yaş ve üzeri %44,9'lük bir orana sahiptir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, 29,3'inin lise, %12,8'unun ilköğretim ve %45,1'sinin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Örnekleme meslek durumuna göre en yüksek oranda işçi, emekli, kamu görevlisi ve ev hanımı yer almıştır.

Tablo 2. Ankete Katılanların Genel Bilgiler (Yazar tarafından düzenlenmiştir)

Soru	Seçenekler	Cevap(kişi)	Oran (%)
Katılımcı Cinsiyeti	Erkek	80	60,2
	Kadın	53	39,8
	Toplam	133	100,0
Katılımcı Yaşı	18-25	20	15,0
	26-35	22	16,5
	36-45	18	13,5
	46-55	16	12,0
	56-65	27	20,3
	+65	30	22,6
Mesleğiniz	Memur	13	9,8
	Kamuda işçi	10	7,5
	Özel sektörde işçi	28	21,1
	Ev hanımı	21	15,8
	Esnaf	6	4,5

	Öğrenci	4	3,0
	Emekli	26	19,5
	Serbest meslek	3	2,3
	Çiftçi	8	6,0
	İşsiz	10	7,5
	Diğer	4	3,0
	Toplam	133	100,0
Öğrenim Durumu	İlköğretim	17	12,8
	Lise	39	29,3
	Üniversite	60	45,1
	Okur-yazar değil	17	12,8
	Toplam I	133	100,0
Aylık Gelir Durumu	0	1	,8
	Yok	16	12,0
	2000-4000	13	9,8
	4000-10000	90	67,7
	10000 ve üstü	13	9,8
	Toplam	133	100,0

Ankete katılanların %27,1'ü doğduğundan beri Gesi'de ikamet etmekte olup, tek katlı müstakil evde yaşayanlar çoğunluktadır. Mülkiyet durumları incelendiğinde ev sahipliğinin 69,9 oranıyla yüksek olduğu görülmektedir. Tescilli yapı grubunda yaşayanların oranı %29 iken konut memnuniyeti %61,7'dir.

Tarihi yapılardan oluşması ve doğayla iç içe olması, güvenli, sakin ve huzurlu bir çevre sunmaktadır. Katılımcıların %88 oranında yaşadıkları mahalleden memnun olmaları bu durumu desteklemektedir. “Yaşadığınız mahallede memnun olmadığınız özellikler nelerdir?” sorusunu katılımcıların %48,1'i konutların eski ve yaşam kalitesinin düşük olması olarak cevaplamıştır.

“Yaşadığınız mahallede en önemli üç sorunu seçer misiniz?” sorusuna cevap olarak %18,8 sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersiz olması, %18,8 çöp toplama ve temizlik işlerinin yetersizliği, %18,8 otopark yetersizliği, %18,8 ulaşım sorunu ve %13,5 altyapı (yol, su, kanalizasyon) hizmetlerinin yetersizliği olarak belirtilmiştir. Katılımcıların kentsel koruma hakkındaki bilgileri sorulduğunda ise %57,1 oranında bilgiliyim, %30,1 oranında az bilgiliyim, %9,8 oranında çok bilgiliyim, %2,3 oranında ise bilgim yok cevabını alınmıştır.

Tablo 3. Ankete Katılanların Gesi ve Mahalle Memnuniyeti İle İlgili Cevapları (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Soru	Seçenekler	Cevaplar	Oran
Gesi'de Yaşama Durumu	Doğduğumdan beri	36	27,1
	5-10	25	18,8
	10-15	25	18,8
	15 ve üstü	47	35,3
	Toplam	133	100,0
Mülkiyet durumu	Ev sahibi	93	69,9
	Kiracı	37	27,8
	Diğer	2	1,5
	4	1	,8
	Toplam	133	100,0
İkamet Ettiğiniz Yapının Yaşı	0-50	17	12,8
	50-100	78	58,6
	100-150	33	24,8
	150-200	5	3,8

	Toplam	133	100,0
İkamet Ettiğiniz Yapı Tescil Durumu	Evet	30	29,0
	Hayır	103	71,0
	Toplam	133	100,0
Nasıl Bir Konutta Yaşamak İstersiniz	Güvenlikli site	40	30,1
	Müstakil Ev	82	61,7
	Çok katlı apartman	9	6,8
	Toki	1	,8
	Diğer	1	,8
	Toplam	133	100,0
Yaşadığınız Mahallede En Çok Memnun Olduğunuz Özellik	Komşuluk ilişkilerinin iyi olması	16	12,0
	Doğayla iç içe olması	72	54,1
	Güvenli, sakin ve huzurlu bir çevre	19	14,3
	Tarihi yapılardan oluşması	26	19,5
	Toplam	133	100,0
Yaşadığınız Mahallede Memnun Olmadığınız Özellik	Komşuluk ilişkileri kötü	22	16,5
	Konutların eski ve yaşam kalitesinin düşük olması	64	48,1
	Güvensiz bir çevre	14	10,5
	İşe, okula, merkeze, alışveriş mekânlarına uzak olması	32	24,1
	Toplam	133	100,0
Yaşadığınız Mahalledeki En Önemli Üç Sorunu Seçiniz	Altyapı (yol, su, kanalizasyon, internet) hizmetlerinin yetersizliği	18	13,5
	Ulaşım sorunu	23	17,3
	Otopark yetersizliği	25	18,8
	Yeşil alan eksikliği	13	9,8
	Konut Sorunu	13	9,8
	Sosyal ve kültürel etkinliklerin yetersiz olması	16	12,0
	Çöp toplama ve temizlik işlerinin yetersizliği	25	18,8
	Toplam	133	100,0

Ankete katılanların %60,9'u kentsel koruma kavramını “geçmişimizin gelecek kuşaklara tanıtılmasını” olarak tanımlamaktadır. “Koruma sürecinde hangisinin görüşlerine başvurulmalıdır?” sorusuna cevap olarak katılımcıların çoğu (%41,4), Gesi’de yaşayanların görüşlerine başvurulması gerektiğinin ifade etmiştir. “Gesi’de turizm için önemli gördüğünüz değerlerden ilk üçünü seçiniz?” sorusuna, %82,7 ‘si özgün/eşsiz konutları, doğası ve farklı ibadet yapıları cevabını vermiştir. Katılımcılara “Gesi’de koruma faaliyetleri yeterli düzeyde yapılıyor mu?” sorusu yönlendirildiğinde %52,6 yetersiz, %36,1 kısmen yeterli, %6 kesinlikle yeterli ifadeleri alınmıştır.

Tablo 4. Ankete Katılanların Koruma Bilinci (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Soru	Seçenekler	Cevaplar(kişi)	Oran(%)
Kentsel Koruma Hakkında Bilginiz Var mı?	Oldukça Bilgiliyim	13	9,8
	Bilgiliyim	76	57,1
	Az Bilgiliyim	40	30,1
	Bilgim Yok	3	2,3

	Toplam	133	100,0
Koruma Kavramı Size Ne İfade Ediyor?	Geçmişimizin gelecek kuşaklara tanıtılmasını	81	60,9
	Korunacak değere mümkünse fanus geçirip hiç kullanmamayı	43	32,3
	Eski binaların yıkılıp yeni binaların yapılması	1	,8
	Diğer	4	3,0
	Toplam	133	100,0
Koruma Sürecinde Hangisinin Görüşlerine Başvurulmalıdır?	Gesi'de Yaşayanların	55	41,4
	Mahalle Muhtarlarının	5	3,8
	Yerel Sivil Toplum Kuruluşlarının	1	,8
	Üniversitelerin	38	28,6
	Meslek Odalarının	7	5,3
	Belediyenin	27	20,3
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Turizm İçin Önemli Gördüğünüz Değeri Seçiniz?	Özgün/eşsiz konutları	37	27,8
	Doğası	40	30,1
	Farklı ibadet yapıları	33	24,8
	Dar sokakları ve patika yolları	20	15,0
	İsminin türkülere konu olması	3	2,3
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Koruma Faaliyetleri Yeterli Düzeyde Yapılıyor mu?	Kesinlikle yeterli	8	6,0
	Kısmen yeterli	48	36,1
	Yetersiz	70	52,6
	Fikrim Yok	6	4,5
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Koruma Faaliyetleri Yeterli Düzeyde Yapılıyor mu?	Kesinlikle yeterli	8	6,0
	Kısmen yeterli	48	36,1
	Yetersiz	70	52,6
	Fikrim Yok	6	4,5
	Toplam	133	100,0
Karşılaştığınız En Çok Sorunlardan Bir Tanesini İfadeleyiniz	Tarihi yapılara çok fazla müdahale edilmesi, eski güzelliğinin kalmaması	37	27,8
	Yenileme çalışmaları için maddi kaynak/ destek sağlanmaması	60	45,1
	Tescilli konutların yaşanamayacak kadar bakımsız olması	31	23,3
	Yenilenen konutların özgünlüğünün bozulması	3	2,3
	Altyapı yetersiz olması	2	1,5
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Bulunan Tarihi Yapılara Ne Yapılmasını İstersiniz?	Yıkılsın	12	9,0
	Onarılsın	118	88,7
	Yenilensin	2	1,5
	Olduğu Gibi Bırakılsın	1	,8
	Toplam	133	100,0
Gesi Turizm Bölgesi İlan Edilse Sizce Gesi'ye	Tarihi Değerler Korunur	38	28,6
	İş Olanakları Artar	51	38,3

Katkısı Ne Olur?	Çevre Kirliliği Azalır	10	7,5
	Güvenlik Artar	6	4,5
	Kentsel Görünüm Daha Güzel Olur	26	19,5
	Toplam	131	98,5

Araştırmaya katılanların %61,7'si Gesi Koruma Bölgesi'ni "tarihi kent", %12'si "sıkıcı ve monoton kent" olarak tanımlamıştır. "Gesi'de bulunan tarihi yapılara ne yapılmasını istersiniz?" soruna karşılık sırasıyla %88,7 oranında onarılsın, %9 oranında yıkılsın, %1,5 oranında yenilesin cevapları verilmiştir. Katılımcılara göre Gesi Koruma Bölgesi'ni en iyi simgeleyen üç kültürel miras güvercinlikler, dar sokakları ve konutlarıdır.

Katılımcıların Gesi'nin turizm açısından daha iyi tanıtılması için neler yapılabilir? sorusuna karşılık olarak %42,9 oranında tarihi konutlar restore edilmeli, %30,1 oranında tarihi yapılar otel/motel olarak dönüştürülmeli, %23,3 oranında ulaşım için merkezden otobüs sayısı arttırılmalı cevapları alınmıştır.

Tablo 5. Kentsel Koruma ve Sürdürülebilir Turizm Algısı (Yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Soru	Seçenekler	Cevaplar(k işi)	Oran(%)
Gesi Turizm Bölgesi İlan Edilse Sizce Gesi'ye Katkısı Ne Olur?	Tarihi Değerler Korunur	38	28,6
	İş Olanakları Artar	51	38,3
	Çevre Kirliliği Azalır	10	7,5
	Güvenlik Artar	6	4,5
	Kentsel Görünüm Daha Güzel Olur	26	19,5
	Toplam	131	98,5
	Gesi'yi Nasıl Tanımlarsınız?	Güvenli Kent	5
Sıkıcı-Monoton Kent		16	12,0
Tarihi Kent		82	61,7
Yeşil Kent		12	9,0
Diğer		18	13,6
Yorum yapılmamış		5	3,8
Toplam		133	100,0
Hangi Üç Seçenek Sizin İçin Gesi'yi Daha İyi Simgeliyor?	Konutları	36	27,1
	Gesi Bağları	15	11,3
	Güvercinlikler	43	32,3
	Dar Sokakları	15	11,3
	Yanartaş Kilisesi	8	6,0
	Yazıcı Çeşmesi	2	1,5
	Kayabağ İlköğretim Okulu	1	,8
	Gesi Mesire Alanı	9	6,8
	Kayabağ Camii	4	3,0
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Yaşamak İle İlgili Gelecek Planınız nedir?	Hiçbir şekilde ayrılmayacağım bir şehirdir	68	51,1
	Gesi'de yaşamaktan memnunum, ama mecbur kalırsam ayrılabilirim	52	39,1
	İlk fırsatını bulduğumda ayrılırım	10	7,5
	Zamanına göre değişebilir	2	1,5
	Yorum yapılmamış	1	0,8
	Toplam	133	100,0
Gesi'nin Turizm Açısından	Tarihi konutlar restore edilmeli	57	42,9

Daha İyi Tanıtılması İçin Neler Yapılabilir?	Ulaşım için merkezden otobüs sayısı arttırılmalı	31	23,3
	Tarihi yapılar otel/motel olarak dönüştürülmeli	40	30,1
	Restoran, kafe gibi ticari alanların sayısı arttırılmalı	5	3,8
	Toplam	133	100,0
Turizmin Ekonomik Etkilerinden Olumlu Yönlerinden Üç Tanesini Seçiniz.	123	24	18,0
	124	5	3,8
	125	6	4,5
	135	1	,8
Gesi'de Turizm Faaliyetlerinin Yerel Halka Etkisi Nasıl Olmalıdır?	Gesi'nin kültürünün bozulmasına neden olur	6	4,5
	Turizm Gesi'nin gelişmesini olumlu etkiler	77	57,9
	Turizm kültür ve geleneklerimizi korumasında yardımcı olur	42	31,6
	Turizm bölgede çevresel bilinci ve çevreye olan saygıyı artırır	8	6,0
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Turizmin Olumlu Fiziksel Etkilerinden Öncelikli Olanı Seçiniz	Tarihi yapıların yeniden kullanımı gerçekleşir	65	48,9
	Tarihi yapı ve anıtların korunmasını sağlar	68	51,1
	Toplam	133	100,0
Gesi'de Tarihi Eserlerin Korunmalarından Kimler Sorumlu Olmalıdır?	Belediye	44	33,1
	Yapı sahibinin kendisi	6	4,5
	Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	82	61,7
	Toplam	133	100,0

Ankete katılanların %38,3'ü Gesi turizm bölgesi ilan edilirse iş olanaklarının artacağını, %28,6'ı tarihi değerlerin korunacağını %19,5'i kentin güzel bir görünüme sahip olacağını düşünmektedir. Bu cevaplardan turizmin sürdürülebilirlik ilkeleri dahilinde yapıldığı sürece Gesi yerleşimi üzerinde ekonomik, çevresel, soyo-kültürel alanlarda olumlu etkiler sağlayacağı değerlendirilmektedir. Katılımcılara Gesi'de yaşamak ile ilgili gelecek planları sorulduğunda %51,1 gibi büyük bir çoğunluk, Gesi'den hiçbir şekilde ayrılmayacaklarını ifade etmiştir. Araştırmaya katılanların %61,7'i "Gesi'de Tarihi Eserlerin Korunmalarından Kimler Sorumlu Olmalıdır?" soruna karşılık olarak "Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı" cevabını vermiştir. Ayrıca arazide yapılan inceleme ve yüz yüze yapılan görüşmeler sonucunda restorasyon projelerinin yetersiz olduğu görülmekte olup tescilli konutların onarımlarının yapılmadığı, halkın bu konutlara ekonomik durumlarının yetersiz olması sebebiyle belediye tarafından gerekli bütçe ayrılması gerekmektedir.

SONUÇ

Gesi Koruma Bölgesi Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 05.02.1982 tarih ve A-3375 kararı ile kentsel sit alanı olarak koruma altına alınmıştır. Koruma bölgesi ilan edilmesinin sebebi, geleneksel dokunun ve doğal çevrenin bozulmadan yeni nesillere aktarılması ve bu değerlerin koruma kanununca yasal güvence altına alınmasıdır. Ancak yıllara oranla Gesi Koruma Bölgesi'nde tescilli yapıt sayısında azalma ve restorasyon sorunu bulunmaktadır. 1979 yılında tescil edilen 423 adet yapıt bulunmaktadır. 1/5000 Ölçekli Koruma-Geliştirme Nazım İmar Planı'nın onayından sonra hazırlanan 1/1000 ölçekli planlarda daha önceden alınan koruma esaslarında köklü değişiklikler olmuştur. Öyle ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Koruma Yüksek Kurulu'nun 19.07.1985 tarih ve 1298 no'lu kararı ile daha önceden 412 adet olan tescilli eser sayısı 130 adet olarak güncellenmiştir. Son olarak kentsel sit alanı Kayseri Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 08.09.2017 tarihli ve 2829 sayılı kararı ile son halini almıştır. Koruma faaliyetleri ve yenileme işlemleri yapılmadığından bu yapıtlar kendi kaderine terk edilmiş durumdadır. Bu durum, kültürel yapıtları yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca Gesi 1980 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile 'Turistik Gelişme Yöresi' ilan edilmiş ancak turizme yönelik herhangi bir yatırım kararı alınmamıştır.

Alan araştırması, yerinde gözlem, inceleme ve anket çalışmaları sonucunda; yapılan mekânsal planlarda korumanın arka planda kaldığı, koruma kararlarının gevşetildiği aynı zamanda tarım alanlarına yönelik koruma kararlarının da yetersiz olduğu saptanmıştır. Melikgazi Belediyesi tarafından tescilli yapı sayısı arttırılmaya çalışılsa da yapılan koruma faaliyetleri ve yenileme çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı gözlenmektedir.

Gesi Koruma Bölgesi Orta Anadolu'nun sosyo-kültürel aynasını oluşturması bakımından önemli bir yerleşim alanıdır. Gesi Koruma Bölgesi'nde arkeolojik, doğal, kentsel ve tarihsel sit alanları bulunmaktadır. Dolayısıyla sürdürülebilir turizm potansiyeli açısından da değerlendirilmesi gereken özgün bir koruma alanıdır. Gesi, Roma Dönemi, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Dönemi'nin kültür merkezi olmuştur. Özgün arazi yapısı ile sahip olduğu kaya kiliseleri, kaya mezarlıkları, kuş evleri, Tümülüs ve geleneksel konutları geçmişin izlerini bugüne taşınmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Gesi Koruma Bölgesi önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

Yapılan analizlerde, yapı niteliklerinin %42,6 oranında kötü durumda olduğu, yapı katsayısının %71 oranında iki katlı yapıya sahip olduğu, yapı cinsinin %80 oranında taş yapıdan oluştuğu, yapı mülkiyet durumunun %90 özel mülke ait olduğu, yapı arazi kullanımı da tescilli yapı sayısı 463 adet olup bunların %66'sı güvercinlik, %23'ü konut, %5'i anıtsal yapılar %2'si ibadet alanları, geri kalan %4'lük kısmını ise eğitim yapıları ve tescilli parsel alanlarında olduğu analiz edilerek saptanmıştır.

Gesi Koruma Bölgesi'nde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde alanın koruma kararlarının yetersiz olduğu saptanmıştır. Yıllara oranla tescil sayılarının azaldığı, koruma ve iyileştirme çalışmalarının yetersiz kaldığı dolayısı ile bu yapıların harabe duruma geldiği görülmektedir. Bu durum Gesi Koruma Bölgesi'nin gelecek kuşaklara aktarılmasında tehdit oluşturmaktadır. Bu tehditlerin engellemesi için Gesi Koruma Bölgesi'nde sürdürülebilir turizm planının yapılması gereklidir. Artan turist sayısı ile beraber konaklama ihtiyacı ortaya çıkacağından restorasyon projeleri yapılarak geleneksel konutların turizm öncelikli işlevsel değişiklikleri yapılabilecektir. Bu yapıların yöresel ürünlerin, yemeklerin, el sanatlarının tanıtılması ve pazarlanması için ticaret alanlarına da dönüşümü sağlanmalıdır. Gesi Koruma Bölgesi'nde yaşamını devam ettiren yerel halkın turizm planlamasına destek olacağı anket sonuçlarından saptanmıştır. Bu sayede Gesi Koruma Bölgesi'nde koruma planları dahilinde restorasyon çalışmaları yapıldığında orta, kötü ve harabe durumundaki yapıların yok olma tehlikesi de ortadan kalkacaktır.

Sürdürülebilir turizmin başarılı olabilmesinin yolu yerel halkın tüm süreçlere katılımının sağlanmasıdır. Yerel ekonomiyi destekleyen ve halkın gelir elde etmesini sağlayan bir turizm anlayışı, koruma bilincinin oluşmasına, bu sayede turizme kaynaklık eden tarihsel ve kültürel değerlerin korunarak yaşatılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu durum sürdürülebilir turizmin sosyal boyutunu oluşturmaktadır.

Gesi Koruma Bölgesi, sahip olduğu doğal ve kültürel değerleri ile sürdürülebilir kültür turizminin gelişimini desteklemektedir. Sürdürülebilir turizmin birincil kaynağını turist ziyaretini etkileyen o yerin özgün fiziksel karakteri ile tarihsel ve kültürel birikimi oluşturmaktadır. Turistlere hizmet etmeyi, onların yüksek kalitede deneyim elde etmelerini amaçlayan altyapı ve hizmetler ise ikincil kaynakları oluşturmaktadır. Bu kaynakların varlığı turist memnuniyetini arttıracığından sürdürülebilir turizmin sağlanması açısından önemlidir. Gesi Koruma Bölgesi birincil kaynaklar bakımından gelişmiştir fakat turizmi destekleyen ikincil kaynaklar yetersizdir. Bulgular doğrultusunda atıl vaziyette olan Karabağ Köyü Okulu ve Gesi İlköğretim Okulu'nun otel olarak planlaması konaklama ihtiyacını karşılayacak, aynı zamanda işlevsel değişikliklerin yerel halk tarafından benimsenmesinde ve sürdürülebilir turizmin uygulanmasında örnek teşkil edecektir.

Yapılan arazi çalışmasında Darsiyak Kilisesi ile Surp Stepanos Kilisesi'nin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu saptanmıştır. Küreselleşen dünyada kendine has kimlik özellikleri ile yerelliği vurgulayan bu yapıların aslına uygun restorasyonunun yapılması sürdürülebilir turizmin gerçekleşmesi açısından önemlidir. Gesi Koruma Bölgesi'nin bir diğer özgün kültürel mirası alanı güvercinliklerdir. Güvercinlikler yapıldığı dönemin sosyo-kültürel yapısını, çevresel özelliklerini, ekonomik yapısını, ticari etkinliklerini ve mimari kriterlerini yansıtan bir belge niteliğindedir. Bugün doğanın bütün olumsuzlarına karşı ayakta kalabilmeyi başaran güvercinliklerin yakın çevresiyle beraber doğal koruma alanı olarak değerlendirilmesi sürdürülebilir turizm yaklaşımıyla gerçekleştirilebilir. Böylece bir açık hava müzesi olarak sürdürülebilir turizme destek olması sağlanabilir. Aynı zamanda doğal gübre elde edilmesinde ve bu gübrenin tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde kullanılması güvercinliklerin yeniden eski fonksiyonunu kazanmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Acuner, E. (2015). Zigana Turizm Merkezi'nin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri Çerçevesinde Yerel Dentinasyon Yönetim Örgütleri Tarafından Değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 62-93.
- Bahçeci, H. I. ve Görmez, K. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma vs. Ekolojik Düşünce. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2299-2323. DOI: 10.26466/opus.537418
- Bahçeci Başarmak, H. I. (2022). Türkiye'nin Kentsel Koruma Politikası. *Memleket Siyaset Yönetim*, 17 (38) , 337-364. DOI: 10.56524/msydergi.1187730
- Bora, Ö. (2018). *Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri ve Göstergeleri Açısından Alaçatı Turizminin Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir.
- Bramwell, B. and Lane, B. (1994). Rural Tourism and Sustainable Development. *Proceedings of the Second International School on Rural Development*, 28 June–9 July, (s.1), Ireland: University Collage Galway.
- Çalık, İ. (2015). *Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Araştırması*, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Çekül Vakfı. (2022). Sürdürülebilir Turizm. <https://www.cekulvakfi.org.tr/>. (Erişim Tarihi: 11 Haziran 2022.).
- Durak, Ş. (2014). *Tarihi Çevrelerde Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Diyarbakır Tarihi Sur İçi Bölgesi Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Erdoğan N. 2005. Sürdürülebilirlik Açısından Türkiye'de Ekoturizm Gerçeği, *Ekoloji, Magazin, Doğa, Çevre ve Kültür Dergisi* (6), 36-41.
- Hasandemir, T. (2013). *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme İçin, İstanbul Rezerv Konut Alanında, Stratejik, Mekânsal Planlama İlkelerinin Belirlenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- ICOMOS. (2003). Principles And Guidelines For Managing Tourism At Places Of Cultural And Heritage Significance, International Cultural Tourism.
- İmamoğlu, V. (2010). *Gesi Evleri*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri: Aydoğdu Ofset Matbaacılık.
- İnbaşı, M. (1992). *XVI.-VV. Başlarında Kayseri*, Kayseri: Kayseri İl Müdürlüğü Yayınları.
- Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü. (2021). Gesi Koruma Bölgesi Verileri.
- Mathieson, A. ve Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impact*. Harlow, Londra.
- Melikgazi Belediyesi. (2021). İmar Müdürlüğü.

Meydan Yıldız, S. G., ve Seçkin, G. (2019). The Urban Planning Process and Sustainable Conservation In Amasra, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 5(23): 1298-1313.

Meydan Yıldız, S. G., ve Şengün H. (2019). Sustainable Urban Planning and Tourism Management. *International Journal of Scientific and Technological Research*, 5(2), 78-86.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/> (Erişim Tarihi:11 Haziran 2022).

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). <https://aregem.ktb.gov.tr/> (Erişim Tarihi:11 Haziran 2022).

Tekeli, İ. (2009). *Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Topal, M. (2022). Fotoğraf Arşivi.

Türkiye İstatistik Kurumu Kayseri Bölge Müdürlüğü. (2021). Gesi Mahallesi Nüfus Verileri.

WTO, (2022). City Tourism and Culture. A report of the research group of the European Travel Commission and The World Tourism Organisation. www.sacr.sk/download.php, (Erişim Tarihi:11 Haziran 2022).

Yenice, M. S. (2011). *Tarihi Kent Merkezlerinde Sürdürülebilir Yenileme İçin Bir Model Önerisi*, (Doktora Tezi), Konya.

Yücel, C. (1996). *Koruma Amaçlı İmar Planlaması ve Uygulaması: Gesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

GOLAN TEPELERİNİN COĞRAFI VE STRATEJİK POTANSİYELİ VE ÖNEMİ*

Volkan ÇETİNTAŞ**

Mehmet Emin SÖNMEZ***

Geliş/Received: 24.01.2023

Kabul/Accepted: 17.03.2023

DOI: <https://doi.org/10.58724/assam.1241445>

Özet

Yahudilerin Kenan ili yani Suriye'nin kıyı kesimleri ile Mısır, Lübnan, Ürdün ve Filistin topraklarını kapsayan bu coğrafyaya ilk gelişleri M.Ö. 2. bin yıl içerisinde olduğu tahmin edilmektedir. Lakin Roma döneminden sonra Yahudilerin bölgeye toplu olarak gelişi 19. yüzyıla denk gelmektedir. Bu toprakların Yahudiler açısından kendilerine vaat edilmiş olarak görülmesi bölgeye kutsal bir bakış açısı kazandırmıştır. Siyasal Siyonizm'inde etkilerinin görülmeye başladığı bu dönemlerde, Yahudilerin bu topraklara göç etmesi bölgede hâkim güç olan Arap devletler ile Yahudiler arasında bir dizi sorunu da beraberinde getirmiştir. 2 Kasım 1917 de yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile devam eden bu süreç 1948 yılında İsrail devletinin ilan edilmesiyle çok daha şiddetli bir hal alan bu sorunlar gün be gün artarak devam etmiştir. Bölgedeki güvenlik kaygılarından ötürü saldırgan bir dış politika izleyen İsrail ile Arap devletleri arasında birçok savaş yaşanmıştır. 1967 yılındaki İsrail-Arap savaş sonucunda İsrail, Suriye'nin toprakları içerisinde bulunan ve hem jeostratejik hem de jeopolitik açıdan çok önemli bir konumda olan Golan Tepelerini işgal etmiştir. Bu işgal 1982 yılında İsrail'in bölgeyi ilhak ettiğini açıklaması ile önemli bir sorun haline gelmiş ve bu sorun günümüzde de devam etmektedir. Gerek yer altı ve yer üstü zenginlikleri ve gerekse de bölgeye hâkim olan konumu Golan Tepelerini oldukça önemli hale getirmekte ve bu nedenle Golan Tepeleri İsrail için vaz geçilemez bir alan olmaktadır. Bu özelliklerinden hareketle çalışmada Golan Tepelerinin mevcut potansiyeli ile Jeopolitik ve Jeostratejik özellikleri ele alınmış ve İsrail ile bölge ülkeleri açısından taşıdıkları önem tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Golan Tepeleri, İsrail, Arap-İsrail Savaşları, Suriye.

Abstract

It is estimated that the first arrival of the Jews to this geography, which includes the province of Canaan, that is, the coastal parts of Syria and the lands of Egypt, Lebanon, Jordan and Palestine, was in the 2nd millennium BC. However, the mass arrival of Jews in the region after the Roman period coincided with the 19th century. Seeing these lands as promised to them by the Jews gave the region a sacred perspective. In these periods, when the effects of Political Zionism began to be seen, the immigration of Jews to these lands brought about a series of problems between the Arab states and the Jews. Arab states were the dominant power in the region. This process, which continued with the Balfour Declaration published on November 2, 1917, became much more severe with the declaration of the state of Israel in 1948, and these problems continued to increase day by day. There have been many wars between Israel and Arab states, which follow an aggressive foreign policy due to security concerns in the region. As a result of the Israeli-Arab war in 1967, Israel occupied the Golan Heights, which is located within the territory of Syria and is in a very important position both geostrategically and geopolitically. This occupation became an important problem with the declaration of Israel's annexation of the region in 1982 and this problem still continues today. Both its underground and

* Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalında hazırlanmış olan "Potansiyeli ve Jeopolitik Önemi Açısından Golan Tepeleri" başlıklı tezden üretilmiştir
** *Güvenlik stratejileri ve Yönetimi Uzmanı, ORCID: 0000-0002-7186-4207

*** Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ORCID: 0000-0003-2940-3308

aboveground riches and its dominating position in the region make the Golan Heights very important, and therefore the Golan Heights are an indispensable area for Israel. Based on these features, the current potential of the Golan Heights and their geopolitical and geostrategic features were addressed in this study and the importance they have for Israel and the countries of the region was discussed.

Key Words: Golan Hills, Israil, Arab-İsrail Wars, Syria.

GİRİŞ

Çalışmaya konu olan Golan Tepeleri, 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşı sonrasında işgal edilmiş ve günümüze kadar olan süreçte ihtilafli bir alan haline gelmiş ve meşru durumu sürekli tartışılmıştır. 1967 Altın Gün Savaşlarıyla Yahudiler; Batı Şeria, Golan Tepeleri, Ürdün Vadisi, Gazze Şeridi ve Sina Yarımadasını içine alan toprak parçasını işgal etmiş olmaları İsrail devletinin ilanından daha önce başlayan göç politikaları ile artan nüfusuna kalacak yer sağlamak açısından önemli rol oynamıştır. İsrail'in bu toprak kazanımları ilerleyen süreçte birçok güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Arap devletlerine karşı elde edilen bu üstünlük Yahudi toplumunda özgüven hissinin artmasına etkisi de olmuştur (Köylü, 2019). 1967 yılındaki zafer ile artık Yahudi toplumu hayatta kalma korkusunun üstesinden gelmiş ve yayılcı duygularını açığa çıkarmıştır. Bunun yanı sıra savaş alanında elde edilen üstünlük Araplar ile uzlaşmanın gereksiz olduğu düşüncesini doğurmuş, elde edilen toprakların İsrail'in güvenlik politikasının bir gereği olarak geri verilmesinin önünü tıkamıştır (Zreik, 2011; Yıldırım, 2020).

Gerçekten de Golan Tepeleri kurulması planlanan Yahudi devletinin yaşayabilmesi için gerekli olan su ve verimli tarım arazilerinin yanı sıra komşu Arap Devletlerine karşı sağladığı stratejik üstünlük bakımından ön plana çıkmaktadır (Yıldırım, 2020). Golan Tepelerinin jeostratejik ve jeopolitik konumu İsrail Devleti'nin bu bölgeyi neden bu kadar çok istediği ve ilhak ederek bu bölgeyi kendi toprağıymış gibi davranmasıyla yakinen, alakalıdır. Golan Tepeleri, Suriye'nin başkenti Şam'a kuş ucuyla altmış kilometreden daha yakın bir mesafede bulunmaktadır. Bu yakınlık, İsrail'in tepeleri elinde bulundurması sayesinde Suriye üzerinde stratejik bir baskı kurmasını sağlamaktadır. İsrail'in Golan Tepelerinde sağlamış olduğu askeri güç sayesinde, yoğun bir istihbarat toplama faaliyeti gerçekleştirebilmektedir. İsrail bu tepelerde konuşlandırmış olduğu teknolojik aletler sayesinde Suriye de devam eden iç savaşa müdahil olmadan Hizbullah'ın faaliyetlerini en ince ayrıntısına kadar görüntüleyebilmektedir (Çiçekçi, 2019). İsrail işgali altında bulunan Golan Tepelerinin Yahudi kutsal metinlerinde konu edildiği bazı Yahudi din adamları tarafından reddedilmekte ise de ABD'deki İsrail destekçileri Golan Tepelerinde İsrail varlığının sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu bölgedeki İsrail varlığını savunan destekçiler Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ta 17 farklı noktada Golan Tepelerinin Yahudilere müjdelendiğini (Velidedeoğlu, 2019) ve doğal olarak buradaki verimli toprak, su kaynakları, bitki örtüsü ve petrol kaynaklarının da Yahudilerin olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Kaldı ki Dini Siyonistler açısından da elde edilen toprakların Tevrat'ta bahsedilen vaat edilmiş topraklar içerisinde yer alması heyecanla karşılanmıştır. Zamanla bu durum Büyük İsrail düşüncesi açısından Dini Siyonistlerin temel sloganı haline dönüşmüştür. Yahudiler elde ettikleri bu topraklarda yerleşim yeri inşaatlarına başlamışlardır (Sonuç, 2017). İsrail, ilk olarak bölgede yaşayan Arap halkını göç ettirmeye zorlamış ve Arapların bu bölgedeki fiziksel varlığını ortadan kaldırarak alan bozumu gerçekleştirmiştir. Yahudiler bunun devamı olarak Golan Tepelerinde yaşayan Dürziler tarafından bölgede yeni bir kimlik tanımlayarak Suriyelilik kimliğinden farklı bir kimlik oluşturmuştur. İsrail yerleşim alanlarını Yahudilere açarak yeni bir yapım sürecini başlatmıştır (Mark, 2002; Kipnis, 2013; Yıldırım, 2020). İsrail, Golan Tepelerinde yeni yerleşim yerleri oluşturmak için 1967-1973 yılları arasında bu bölgede yaşayan 130.000 civarında Suriyeli Arap'ı zorunlu olarak göç ettirmeye zorlamıştır. Yahudiler göç ettirilen Araplardan boşalan 140'a yakın yerleşim yerini yıkmıştır. Bu bölgede yaklaşık olarak 12.000 civarında Suriyeli kalmıştır. Kalan Suriyelilerin büyük çoğunluğu Dürzi kökenlidir. Ayrıca İsrail Dürziliği kimliğini Suriyeli Araplardan farklı bir kimlik şeklinde değerlendirerek Dürzilerin bu bölgede yaşamasına imkân sağlamıştır. Golan'daki ilk Yahudi yerleşimi ise 1967 savaşından sonra Temmuz 1967'de kurulmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise Golan Tepelerinde 5 kentte 16.000 Dürziye karşın 35 farklı alana 15.000 İsrailli bölgeye yerleştirilmiştir (Mark 2002; Yıldırım, 2020). Bu durum başta Suriye olmak üzere Arap ülkeleri ile birçok dünya

devletinin tepkisini çekmiştir. Lakin özellikle BM ve ABD'nin olaylara sessiz kalması İsrail'in bölgedeki hâkimiyetinin devam etmesine ve Golan Tepelerinin İsrail işgali altında kalmasına neden olmuştur.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı üzere Golan Tepeleri büyük ölçüde siyasi ve askeri bir konu haline gelmiştir. Bu özelliklerine karşılık bu çalışmada, Golan Tepelerinin öncelikle fiziki ve beşeri koşulları ve bu koşulların potansiyeli ele alınacaktır. Böylece Golan Tepelerinin stratejik ve jeopolitik önemi ile ilgili çıkarımlarda bulunulacaktır.

ÇALIŞMA SAHASI

Golan Tepeleri, Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail'in sınırlarının kesiştiği alanda yer almaktadır. Ortadoğu'nun en önemli kentlerinden, Suriye'nin de başkenti olan Şam'a yalnızca 35 km, İsrail'in en önemli kentlerinden ve limanlarından biri olan Hayfa'ya ise yüz kilometreden daha az mesafededir. 1200 km² si İsrail'in, 270 km² si BM'in ve 390 km² si ise Suriye'nin kontrolünde olmak üzere toplamda 1860 km² lik alan kaplamaktadır (Şekil 1).

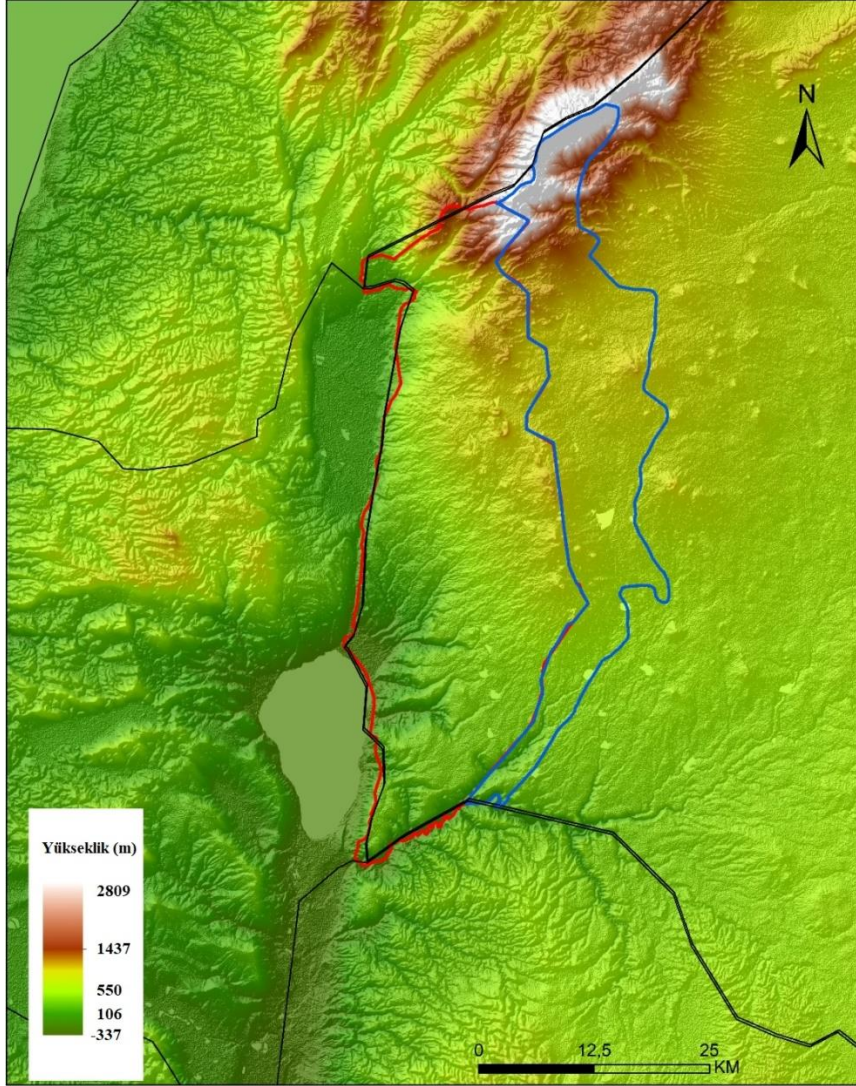
Şekil 1. Golan Tepelerinin Lokasyon Haritası.

Suriye, Lübnan, İsrail ve Ürdün gibi iç dinamikleri sebebiyle bir biri ile sürekli çatışma halinde olan ya da birçok bakımdan anlaşamayan devletlerin birleştiği alanda yer alan Golan tepeleri aynı zamanda bölgenin en yüksek alanı durumundadır. Özellikle Suriye Lübnan sınırında yükseltisi 3000 metreye yaklaşmakta ve bir nevi bölgenin yüksek karakolu konumuna gelmektedir. Golan tepeleri aynı zamanda İsrail'in en önemli su kaynaklarından biri olan Taberiye gölünün de doğu sınırını oluşturmaktadır. Bu alan her ne kadar dört ülkenin farklı noktalarda sınırında ise en uzun sınır Suriye ile İsrail arasında yer almakta ve büyük ölçüde bu iki ülke arasında çatışma konusu olmaktadır.

GENEL FİZİKİ COĞRAFYASI

Topografya

En yüksek noktası 2809 m ile Hermon dağının zirvesidir. Bu zirve tüm alana hâkim konumda olup dört ülkenin sınır hatlarını kontrol edebilme potansiyeline sahiptir (Şekil 2). Dolayısıyla bu topografya stratejik açıdan vazgeçilmez durumdadır. Nitekim 5 Haziran 1967’de İsrail ve Suriye askeri birlikleri bu alanda karşılaşmış ve çatışmışlardır. Bu nedenle Golan Tepeleri, İsrail ve Suriye’nin merkezlerine açılan kapıdır. Bu bölgeye sahip olan aynı zamanda sınırına doğal bir set çekmiş olacaktır (Hemmerle, 2005).

Şekil 2. Golan tepelerinin Sayısal Yükseklik Modeli Haritası.

Bazaltlar ile kaplı Golan Tepeleri volkanik bir plato karakterindedir. Volkanik patlamalar ile bir taraftan Batı'daki Hula Vadisi diğer taraftan da güneydeki Ürdün Vadisi'nin üzerinde bir mantar gibi yükselmiştir. Güneyde 500 metre olan yükselti değerleri kuzeyde 2800 metreye çıkar. Dolayısıyla kısa mesafe içerisinde aniden yükselerek dört ülkenin sınırında önemli bir diklik oluşturur. Batı ve güney kesimlerine sarp kayalık vadiler hâkimdir. Özellikle geçit vermeyen kanyonlar Golan Tepelerinin ulaşımını da belli alanlara yönlendirmekte ve kontrol etmektedir.

Golan Tepeleri, İsrail'in kuzey sınırının güvenliği bakımından da doğal bir set görevi görmektedir. İsrail'in kuzeyinde bulunan Lübnan'ın bir yandan FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) ve silahlı kanadı El Fetih'in merkezi olması diğer taraftan İsrail'in en büyük düşmanı olarak görünen İran

Hizbullah'ının⁴ üssü olması nedeniyle de büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla bu alanın İsrail tarafından kontrol edilmesi aynı zamanda İsrail'in sınır güvenliği açısından da son derece önem taşımaktadır.

Stratejik önemi yanında bu alanın eteklerindeki geniş ovalar ayrıca tarımsal açıdan son derece önem taşımaktadır. Kısıtlı topraklara sahip İsrail için bu alan tarımsal açıdan da vaz geçilmez durumdadır. Şekil 2'de de görüldüğü üzere özellikle 1400'nin altındaki alanlar geniş plato ve ova düzlüklerinden oluşmaktadır.

Bunun yanında Taberiye gölünün doğu havzasının neredeyse tamamı Golan Tepelerinden oluşmaktadır. Bu durum temiz su kaynakları açısından da son derece önemlidir. Özellikle batı rüzgârlarının etkisinde kalan bölgede, aynı zamanda yağışlar da Golan Tepelerinin batı yamaçlarına yani İsrail'in denetimi altındaki alan düşmektedir. Bu durum İsrail için hayati öneme sahip olan Taberiye Gölünün su kaynaklarının da güvenceye alınmasını sağlamaktadır.

Yaklaşık 1860 kilometre kare büyüklüğünde olan bölge, yaklaşık 2 milyon kişinin yaşadığı Gazze'den 5 kat daha büyüktür (TRT Haber, 2019). Dolayısıyla yoğun nüfuslu Ortadoğu'da Golan Tepeleri gibi alanların önemi daha da artmaktadır.

Su Kaynakları

Ortadoğu'da su kaynakları hızla artan nüfusu karşılayabilmesi açısından yetersizdir. Mevcut bulunan su kaynaklarının bölge devletleri açısından dağılımı ise dengesizdir. Ortadoğu'da bulunan su kaynakları önümüzdeki 30 yıllık zaman içerisinde sadece içme suyu olarak kullanımını sağlayacak bir seviyeye düşeceği öngörülmektedir (haberler.com, 2021). Türkiye ve Lübnan hariç Doğu Akdeniz havzasında bulunan 7 ülkenin tamamı su kaynakları bakımından farklı oranlarda komşu ülkelere bağımlıdır. İsrail, Filistin, Mısır, Gazze ve Ürdün'ün 2025 yılına kadar yenilenebilir su kaynaklarının %100'ünün tüketileceği düşünülmektedir (Yıldız, 2017; Turan & Bayrakdar, 2020). Bölgede su sıkıntısı yaşayan devletler, halkın sağlığını ve doğal çevrelerini korumada, gıda üretiminde, politik istikrarda ve ekonomik kalkınmada tehlike sınırında bulunmaktadır. Ürdün nehri havzası Ortadoğu'daki bu su sıkıntısının merkezinde yer almaktadır. Bu havzadan faydalanan İsrail, Filistin, Ürdün, Lübnan ve Suriye bu sıkıntının başlıca aktörleridir. İsrail devleti diğer devletlere nazaran elinde bulunan ekonomik ve askeri gücü sebebi ile bu su savaşlarını istediği gibi yönlendirebilmektedir. İsrail'in su konusunda göstermiş olduğu bu militarist yaklaşım Golan Tepelerindeki su kaynakları konusunda da kendisini göstermiştir. İsrail, Golan Tepeleri sayesinde Banyas ve Yermük nehirleri ile Taberiye gölünü kendi tekelinde bulunduruyor. Golan Tepelerindeki tatlı su kaynakları İsrail'in Golan Tepelerindeki yeni yerleşim alanlarına yerleşen Yahudi halkı içinde çok önemlidir (haberler.com, 2021).

İsrail bölgedeki tatlı su kaynaklarını elinde bulundurma isteği, İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion'un:

"Bu toprakların geleceğini belirleyecek su kaynakları, Yahudi yurdunun sınırları dışında kalmamalı... ülke için en önemli nehirler Ürdün ve Yarmuk'tur. Ülkeye su lazım. Daha da ötesi, endüstrinin gelişmesi sudan sağlanacak elektrik üretimine bağlı" Sözlerinde daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

⁴ Aslında Kur'an-ı Kerim'in cüzlerinin dörtte biri anlamına gelen "**hizb**" kelimesi, farklı şekillerde de kullanılmış olup günümüzde "cemaat ve siyasi parti" anlamında da kullanılmaktadır (Birişik, 2013, s. 183-184). Böylece "**Hizbullah**" kelimesinin günümüzde, büyük ölçüde Allah'ın Partisi veya Cemaati anlamında kullanıldığını söylenmek mümkündür. Gerçekten de farklı ideoloji ve devletler tarafından terörist, özgürlük savaşçısı ve siyasi parti veya oluşum olarak görülen Hizbullah, Ortadoğu'da önemli bir aktör konumundadır. İran ve Lübnan temelli olduğu bilinen Hizbullah'ın ne zaman ve hangi şartlarda kurulduğuna dair net bir fikir birliği bulunmamaktadır (Bozkurt, 2014, s. 600). Bununla beraber genel olarak Siyonizm ve bölgesel mezheplere karşı şiddet eğilimli ve direniş temelli ortaya çıkan Hizbullah, oluşum sürecinde Şii aktivizmini temel almış olup, Lübnanlı Şii din adamı Şeyh Muhammed Hüseyin Fadllah ile İran'ın ilk dini lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin fikirleri doğrultusunda şekillenmiştir. Cihatçı bir anlayışa sahip olan Hizbullah, Lübnan'daki Şii toplumunun günümüzdeki başat aktörü olmuş (Yetim, 2015, s. 61), Ortadoğu'daki tüm siyasi gelişmelerin içinde yer almış ve almaktadır.

İsrail, 1967 savaşı sonrası Ürdün havzasındaki su kaynakları üzerinde hâkimiyet sağlamıştır. Ayrıca Galon Tepeleri ve Yukarı Ürdün Nehri'ni denetimi altına almıştır. Batı Şeria, Doğu Kudüs ve mümbit tarım alanlarını kaybeden Ürdün'ün nüfusu göç etmek zorunda kalan 300 bin Filistinli ile daha da artmıştır. İsrail nüfusunun % 50'lik bir kısmının Batı Şeria'daki tatlı su kaynaklarında faydalanıyor olması bu alanda bulunan su kaynaklarının önemini artırmış, İsrail'in güvenlik politikasının temel ilkeleri arasına girmiştir. İsrail'in Batı Şeria ya bakış açısı İsrail Tarım Bakanı olarak görev yapmış olan Raphael Etan'ın The Jerusalem Post'a verdiği demeçte Batı Şeria'daki su kaynaklarının İsrail için öneminin çok büyük olduğunu sırf bu yüzden bile bölgede İsrail kontrolünün mutlaka olması gerektiğini belirtiyordu (Parlar, 2003).

Golan Tepelerinin en önemli tatlı su kaynağı olan Taberiye Gölü 166 kilometrekarelik bir alanı kaplaması ve 4 milyar metreküpten fazla su hacmine sahip olması nedeni ile İsrail için çok önemli bir yaşam kaynağıdır (Huri, 2019). İsrail bu önemli su kaynağının yanı sıra Golan Tepelerinde kurmuş olduğu 100 den fazla set sayesinde Golanda elde etmiş olduğu su miktarını 60 milyon metre küpe ulaşmaktadır (Parlar, 2003). Netanyahu da Golan Tepelerinin önemini 1996 yılında kaleme aldığı raporda: *"Golan İsrail'in varlığı için gerekli bir alandır. Golan, güvenliği ve su kaynaklarının korunması için önemli bir Siyonist yerleşim bölgesidir. Hükümet, herhangi bir barış düzenlemesinde İsrail'in Golan üzerindeki egemenliğinde ısrar edecek ve Golan'daki yerleşim işletmelerini destekleyecektir."* şeklinde belirtmiştir (Cobban 1997; Yıldırım, 2020).

İsrail'in işgal etmiş olduğu topraklar İsrail'in hidro stratejisi açısından çok önemlidir. Sadece Golan Tepelerinde geçen nehirler İsrail'in yıllık su tüketiminin % 25 ini karşılamaktadır. İsrail bölgede su kaynaklarının ne kadar önemli bir hal alacağını önceden görmüş ve işgal ettiği bütün alanlardaki su kaynaklarını millileştirmiştir. Bu topraklar üzerinde yapılacak bütün sulama ve kuyu açma işlemlerini kendi iznine bağladı ve Filistinlilerin mevcut kuyuları kullanımını yasakladı. Bununla yetinmeyen İsrail önceden dikilmiş olan meyve ağaçlarını söktü ve izin alınmadan ağaç dikilmesini de yasakladı (Kutsal, 2009).

Ortadoğu devletlerinin su ihtiyaçlarını karşıladıkları dört büyük havza bulunmaktadır. Bunlar;

- a) Kaynağını Dicle ve Fırat'ın oluşturduğu Şattül Arap Nehri,
- b) Asi Nehri
- c) Golan Tepelerinden doğan Ürdün (Şeria) Nehri
- d) Dünyanın en büyük dördüncü nehri olan Nil Nehri,
- e) Sonuncusu ise Lübnan'da doğan Litani Nehri. (Ateş & Mücahit, 2016)

İsrail genel itibari ile kurak bir coğrafyaya sahip olması nedeni ile su konusunda yapılacak olan AR-GE çalışmalarını desteklemiştir. Bugün geldiği noktaya dikkate alındığında İsrail;

1. En büyük denizden su arıtma tesisine
2. En gelişmiş tarımsal sulama sistemine
3. En son teknoloji atık su geri dönüşüm sistemlerine
4. Ulusal suların yönetimi konusunda en iyi politikaya sahip

Ülke konumunda bulunmaktadır. AR-GE çalışmalarının odak noktası zamanla zirai konulardan tuzlu su arıtma, su güvenliği, atık su geri kazanımı alanlarına doğru genişlemiştir. İsrail devleti her geçen gün artan su ihtiyacı karşısında kullandığı en önemli çözümlerden biride tuzlu suyu içilebilir tatlı suya dönüştürme noktasında yaptığı yatırımların başarıya ulaşması sayesinde, İsrail sadece 2006 yılında tuz artımı teknolojileri kapsamında 72 milyon dolarlık bir ihracat gerçekleştirmiştir. İsrail, 2005 yılının Ağustos ayında Ashkelonda 250 milyon dolarlık dev bir projeye imza atmıştır. Ters ozmos yöntemi ile tuzlu suyu tatlı suya dönüştüren bu tesisi ülkenin su ihtiyacının % 15'lik bir kısmını karşılamaktadır (Yavuz, 2007).

Tarım Alanları

Tarım sektörü, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm devletler için hem siyasi hem de ekonomik olarak önem arz etmektedir. Tarım sektörü gıda maddelerinin üretimine katkı sağladığı gibi endüstriye hammadde ihtiyacına da katkı sağlamaktadır. Ülke ekonomisinin vaz geçilmez bir ögesi

olan tarım sektörü toplumun beslenmesini sağlaması, istihdama katkıda bulunması, sanayi sektöründe ihtiyaç duyulan hammaddeyi sağlaması, ihracata doğrudan ve ya dolaylı katkıda bulunması, milli gelire etki etmesi gibi birçok nedenden dolayı devletlerin politikalarında vaz geçilemeyecek kadar önemli bir sektördür (Tekinel, 2004; Öztürk, 2007).

İsrail mevcut konumu itibari ile tarımsal faaliyetler için yeterli alana sahip bir devlet olmaması açısından bu ihtiyacının bir kısmını 1967 savaşı sırasında işgal etmiş olduğu Golan Tepelerindeki tarım alanlarını kullanarak sağlamaktadır. Golan tepelerinin yaklaşık olarak % 90'lık bir kısmı verimli arazilerden meydana gelmektedir. Golan'da bütün iklimlerin yaşanıyor oluşu da bu verimli topraklarda birçok tarımsal ürünün yetişmesine olanak sağlamaktadır. Tarımsal ürün çeşitliliği bakımında özellikle zeytin, elma, kiraz, üzüm ve muz gibi tarım ürünleri ön plana çıkmaktadır (Ramazanoğlu, 2003). Wolf (1995)'e atfen Bölgenin su kaynakları bakımından zengin olması onu tarımcılık anlamında cazip kılıyordu (Wolf, 1995; Koç & Yeminci, 2019).

Golan Platosu ayrıca zengin su kaynakları, elverişli yağış şartları ve münbit topraklarıyla stratejik açıdan önemli olan lokasyonlardan birisidir (Şahin, 2019). Uzi Gador bu toprakların işgaline ilişkin kaleme almış olduğu yazısında Golan Tepelerinin ekonomiye faydası bulunan tarımsal zenginliği kadar önemli olan bir faktör olarak da turizm ve işse konularına da dikkat çekmiştir (Koç & Yeminci, 2019).

Genel itibari ile su sorunun olduğu bir coğrafya olan Ortadoğu'da tarımsal faaliyetlerde devletleri yenilikçi sulama metotları arayışına yönlendirmiştir. İsrail devleti de bu sorunu çiftçiler ve bilim adamlarının ortak çalışmaları sonucunda çözmüş ve bölgede bu konuda lider konuma gelmiştir. İsrail sulama teknolojileri ihtiyaç duyulan tarım ürünlerinin üretilmesi konusunda böyle bir başarıya ulaşmasındaki en önemli sebep zirai kooperatiflerin, akademik kurumların ve hükümet kurumlarının işbirliği içinde çalışıyor olmasıdır (Yavuz, 2007).

Golan Tepelerinin en önemli şehri olan Kuneytire'nin sosyal karakteristik özellikleri bakımından tarım merkezli bir hayat sürdürüldüğü görülmektedir (Koç & Yeminci, 2019). İsrail'in bu alandaki egemenliği bu tarımsal alanlarında elde edilmiş olması anlamına gelmektedir. İsrail kuruluşundan önceki dönemde de tarım alanındaki konulara önem vermiştir. Arthur Ruppın, 15. Siyonist Kongresinde şunları söylemiştir:

"Bizim inşa sistemimiz bir ordunun ilerlemesine benzer. Hiçbir birlik tek başına ilerleyemez. İlerlemeleri sadece diğer birliklerle işbirliği ile mümkündür. Ağır topçunun koruması olmaksızın piyade ve süvari güçsüz kalır. Bizim topçumuz tarımdır. O, gelişme temposu ile bizim diğer bütün faaliyet kollarımızın gelişmesini belirliyor. Şehirlerde sanayi ve inşaat, ancak sağlıklı bir tarım temeli üzerinde gelişecektir."

Bu düşünce ekseninde Siyonistler, her şeyden önemlisi toprağa sahip olurlarsa iktidarı elde edebileceklerinin farkındaydılar (Parlar, 2003) .

BEŞERİ COĞRAFYASI

Nüfus Potansiyeli

İsrail nüfusunda yaşanabilecek herhangi bir değişim İsrail devletinin ve Yahudiliğin temel dayanağı olan tarihsel düşüncenin tehdit edilmesi anlamına gelmektedir. Dünya genelinde Yahudilerin sayıca az olması, Yahudiliğin tarihselliği kadar İsrail'in ulusal güvenliğini de doğrudan etkilemektedir. ABD'nin yoğun desteği ile "Yüzyılın Anlaşması projesi, Yahudi Ulus Devlet Yasası, ABD Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşınması" gibi olayların cereyan etmesi büyük ölçüde nüfus politikaları ile ilgilidir. Bu nüfus politikalarına bağlı olarak ABD, Golan Tepelerinin İsrail tarafından ilhakını tanımış ve İsrail'in hem fiziksel anlamda hem de vatandaşlık konusunda Yahudileşmesinde yaşanacak politik değişime destek vermiştir (Kurt, 2021). Gerçekten de İsrail'in nüfus anlamındaki dış politikasının temeli de Yahudileştirme üzerine temellendirilmiştir. Bu minvalde İsrail, ele geçirdiği, para ile satın aldığı veya işgal ettiği topraklara Yahudi nüfusu yerleştirmekte ve böylece Yahudi nüfusun mevcut yerleşim birimlerinde çoğunluğu elde etmesini sağlamaktadır. Bunu gerçekleştirmediği takdirde İsrail'in aleyhine bölgenin demografik özellikleri bozulacaktır. Bu durum doğal olarak İsrail'in

bölgesel gücünü zedeleyecek ve böylece İsrail bir türlü beka sorunu ile karşı karşıya kalacaktır (Özkan, 2018). Bu nedenle Golan Tepelerinin nüfuslanması İsrail ve bölge için kritik öneme sahiptir.

Golan Tepeleri, İsrail tarafından işgal edilmeden önce bölgede, Arap, Çerkez, Dürzi ve bir miktar da Türk olmak üzere yaklaşık 100 bin Suriyeli yaşıyordu. Günümüzde ise yaklaşık 40 yerleşim yerinde Yahudi nüfusu yoğunlukta olup, toplam nüfusun yaklaşık % 50'sini oluşturmaktadır (Bozbaş, 2019, s. 26-27). Bölgede Yahudiler ile beraber yoğun olarak Dürziler yaşamaktadır. Bugün İsrail işgalinde olan Mecdel Şems, Bukata, ayn Kanya, Mas'ada ve El-Gacar köylerinde yaklaşık 25 bin Suriyeli Dürzi yaşamaktadır (Esat, 2020). Bölgede Yahudi nüfusunun bu kadar kısa sürede bu kadar hızlı artması İsrail hükümetinin nüfus politikasından kaynaklanmaktadır. İsrail hükümeti Batı Şeria'nın nüfuslanmasında dini argümanları ön plana çıkarırken, Golan Tepelerinin nüfuslanmasında siyasal argümanları kullanmaktadır (Balpınar, 2012). Özellikle yeni yerleşim yerleri kurarak nüfus yoğunluğunu arttırmaktadır.

Ekonomik Potansiyeli

Golan Tepeleri öncelikle su kaynağı olarak önemli bir ekonomik avantaj sağlamaktadır. Gerçekten de geçmişte İsrail'in su kaynağı olarak büyük öneme sahip olan Golan Tepeleri, günümüzde İsrail'in su ihtiyacının yaklaşık 1/3'ünü sağlamaktadır. Bu durum başlı başına İsrail için önemli bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Golan Tepelerinin İsrail'in su kaynakları ve tarıma katkısı yanında Turizm açısından da değeri fazladır. Nitekim Golan Tepelerinin zirve kısmını oluşturan Hermon Dağı aynı zamanda İsrail'in tek kayak merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır (Mikhail, 2016). Özellikle kış turizmi açısından bulunmaz bir nimet durumundadır. İsrail, her yıl binlerce yabancı turist geldiği bu modern kayak merkezinden önemli miktarda gelir elde etmekte ve istihdam yaratmaktadır.

Bölgenin batı rüzgârlarına açık olması ve plato yüzeyinde bir mantar gibi yükselmesi, alanı yenilenebilir enerji kaynaklarından rüzgâr enerjisi açısından çok önemli hale getirmektedir. Nitekim birçok İsrail merkezli firma, Golan Tepeleri bölgesinde rüzgâr gülü santralleri kurmaktadır (Wolf, 1995). Bölgede sadece İsrail firmaları değil başka firmalar da yatırım yapmaktadır. Örneğin Alman bir firma, 1993 yılında Golan Tepeleri'nde 6 MW'lık enerji üretimi yapan bir rüzgâr santrali kurmuştur (Hayli, 2001). Bu yatırımların artması yerli halkı huzursuz etmiş, ve nitekim yapılan bazı haberlerde bölgede yaşayan Suriyelilerin protesto gösterilerinde bulunduğunu yazmıştır (Esat, 2020). Bu protestolara karşılık İsrail devleti yatırımlara devam etme düşüncesindedir. 2021 yılı raporuna göre İsrail devleti Golan Tepelerini Kalkındırma Planının onaylamak üzeredir. Bu plana göre Golan Tepeleri İsrail'in Yenilenebilir Enerji Kaynakları başkenti olmaya adaydır. İsrail buna yönelik olarak 317 milyon dolar bir yatırım yapmayı planlamıştır (Bayat, 2021). Gerçekten de fosil yakıtların olumsuz etkileri ve sınırlı oluşu, yeni enerji arayışlarının artmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Golan Tepeleri gibi alanlar günümüzde diğer potansiyelleri yanında enerji kaynakları potansiyeli ile de ön plana çıkmaktadır. Bu durum Golan Tepelerinin İsrail için önemini daha da arttırmaktadır.

Stratejik Konumu

Mevcut yeraltı ve yerüstü kaynaklarının dünya geneline eşit dağılmaması ve erişim imkânlarının bir birinden farklı olması mekânların jeopolitik ve jeostratejik önemini belirlemekte ve böylece bu mekânlara ait unsurlar siyasetin en temel malzemesi haline gelmektedir (Hacısalıhoğlu, 2008; Özsvaş Atay, 2016). Özellikle dünya ve bölgesel güç merkezlerine göre değişken olan coğrafi konum jeopolitik ve siyasi coğrafya çalışmalarının temel unsuru haline gelmiştir (İşcan, 2004; Özsvaş Atay, 2016). Golan Tepeleri de gerek mevcut yeraltı ve yerüstü kaynakları ve gerekse de stratejik konumu nedeniyle önemli bir alan haline gelmekte ve günümüzde Ortadoğu jeopolitiğinin merkezlerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle İsrail ile büyük sorunlar yaşayan Suriye arasında yer alması ve Şam'a kuş uçuşu sadece 50 km uzaklıkta, bölgeye hâkim konumda bulunması alanın stratejik önemini artırmaktadır (Çubukçu, 2019). İsrail devleti de bölgeyi kontrol altında tutmak ve kendi güvenliğini sağlamak amacıyla bölgeye hakim konumda olan Golan Tepelerini elinde tutmaktadır (Koç & Yeminci, 2019). Nitekim İsrail devleti de bu kaygılardan dolayı golan Tepelerini

ellerinde tuttıklarını belirtmektedirler. Özellikle Suriye devletinin kendisine bir tehdit olduğunu bilmesi bu olayı daha karmaşık hale getirmektedir (Bozbaş, 2019).

Gerçekten de Golan Tepelerinin bölgenin hâkim konumunu oluşturması savaş esnasında ülkelerin hareket kabiliyetini de etkileyecektir. Suriye ve İsrail arasında bir set gibi duran bu dağlık alan savunma ve saldırı çizgisini de belirleyen önemli bir hattır. Nitekim İsrail-Suriye savaşlarında bu alan daima savunma ve saldırının yapıldığı en son ve en önemli hat olarak karşımıza çıkmaktadır (Singh, 2011).

Bu bölgedeki İsrail işgali sadece Suriye'ye karşı stratejik bir konumda bulması ile örtüşmektedir. Coğrafi konumun yanı sıra Golan Tepelerindeki tatlı su kaynakları ve büyük çoğunluğunu çöllerin oluşturduğu Ortadoğu coğrafyasına nazaran yüksek dağlardan oluşması Golan Tepelerini İsrail için vaz geçilemeyecek bir konum kazandırmaktadır (Çiçekçi, 2018).

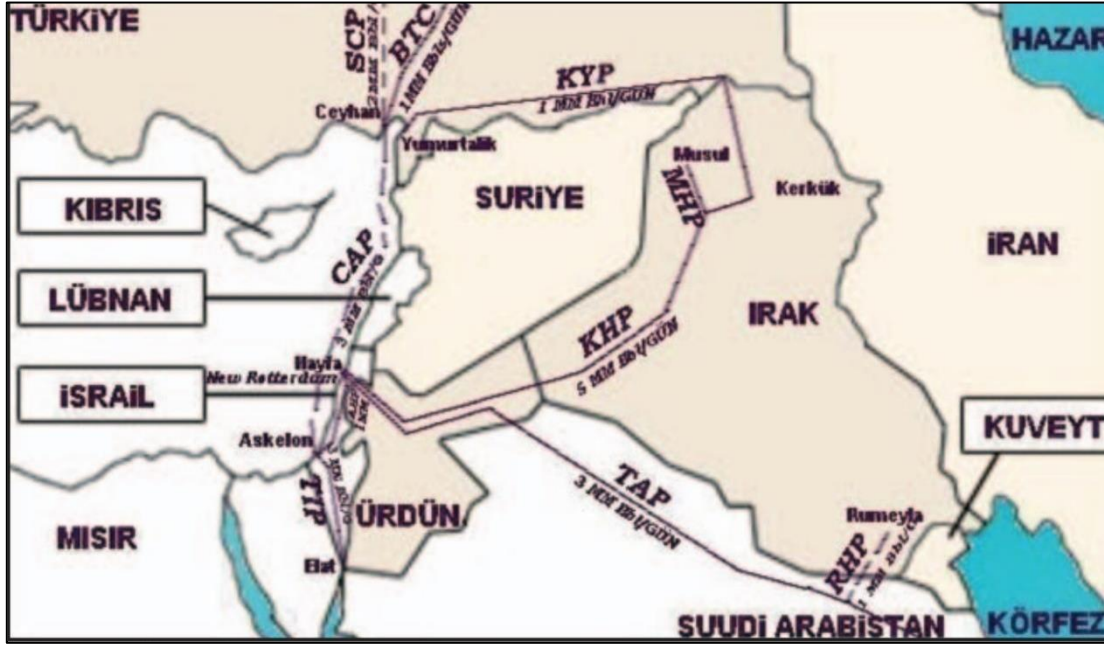
Enerji Nakli ile Trans Arabia ve Kerkük- Hayfa Petrol Boru Hatları

İsrail in sahip olduğu konum Ortadoğu petrolünü maliyeti en düşük yoldan Asya-Pasifik bölgesine ulaştırabilecek bir yerde olması onu batının enerji planları içerisinde vaz geçilmez bir yere taşımış ve dünyanın önde gelen devletlerinin İsrail'e koruyucu bir güç olmasına sebep olmuştur (Gazel, 2008). Enerji nakli için planlanmış en önemli hatlardan biri de Trans Arabia Petrol Boru Hattıdır.

Trans Arabia Boru Hattı

Trans Arabistan petrol boru hattı(Tapline) 1947 yılında inşasına başlanmış ve büyük bir kısmı Amerikan şirketi Bechtel tarafından yapılmıştır. Yapılış amacı olarak Suudi petrolünü Hayfa limanına taşımaktı. Yapıldığı dönemde Hayfa İngiliz sömürgesinde olan Filistin toprağıydı bu nedenle Lübnan'ın Sayda şehri alternatif bir rota olarak belirlendi. Suudi Arabistan'ın Qaisumah köyünden başlayıp Ürdün devleti sınırlarından geçen ve o dönemde Suriye toprağı olan günümüzde İsrail işgalindeki Golan Tepelerinden, Lübnan'ın Sayda şehrinde son buluyordu (Şekil 3). 1950 yılında petrol taşımaya başlayan bu boru hattı 1.214 kilometre uzunluğunda olup,760mm yarıçapı vardır. İnşa edildiği dönemde dünyanın en büyük petrol boru hattı olma özelliğine sahipti. 1967 yılında İsrail Golan Tepelerini işgal ettikten sonra da petrol geçişine izin verdi. Boru hattındaki kısmi arızalar, geçiş ücretleri konusundaki tartışmalar ve Suudi Arabistan ile Ürdün arasındaki körfez savaşından kaynaklı anlaşmazlıklar yüzünden 1990 yılından bu yana petrol geçişine kapalıdır. Bir ucu Lübnan'a bir ucu Hayfa ya giden bu hattın onarılacak tekrar işlev kazanmasını sağlamak için çalışmalara başlanmıştır. Tapline sayesinde günde 2 milyon varil Suudi petrolünün Hayfa'ya taşınması planlanmaktadır (Sarı, 2016).

55 yıldan daha fazla süredir aktif olmayan Musul-Hayfa (MHP) ve Kerkük petrolünü Hayfa limanına taşıyan Kerkük-Hayfa (KHP) petrol boru hatları Amerikan ordusunun Irak'ı ele geçirmesi ile tekrardan önemli bir konuma gelmiştir. 2003 yılından sonra ABD bu hatların onarımı için İsrail'i desteklemiş ve onarım çalışmaları başlamıştır. İsrail bu bakım ve onarım çalışmalarında Türk şirketlerinden de faydalanmıştır. Bahse konu petrol boru hatları tamir edilip %100 olarak çalışmaya başladığında İsrail'in liman kenti olan Hayfa'ya günlük olarak taşıyacağı petrol miktarının 5 milyon varil olacağı tahmin edilmektedir. Irak petrolünü bu hatlar üzerinden taşınmaya başlanması ile devre dışı bırakılması kuvvetle muhtemel olan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının bir önemi kalmayacaktır. ABD ve İsrail'in istediği gibi yeniden şekillen Ortadoğu coğrafyasında bu planlamalar yapılırken Sudi Arabistan petrolünü Golan Tepeleri üzerinden yine Hayfa limanına taşımak için Amerikan ordusunun finanse ettiği Trans-Arabistan (TAP) petrol boru hattı da unutulmamış onarım işlemlerine başlanmıştır. Trans-Arabistan petrol boru hattı faaliyete geçtiğinde günlük ortalama 2 milyon varil kapasite Hayfa'ya petrol taşıyacaktır (Erdoğan, 2007).

Şekil 3. Trans Arabia Petrol Boru Hattı güzergahı. Erdoğan, 2007'den alınmıştır.

Trans Arabistan petrol boru hattının Golan Tepelerinde bulunan petrolü de Hayfa limanına taşıyacak olması İsrail devletinin Golan aşkını daha net gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin bu konunun neresinde olduğuna bakacak olursak bizim için ekonomik değeri olan diğer bir petrol boru hattı olan Kerkük Hayfa petrol boru hattı karşımıza çıkmaktadır. Aktif olmayan ancak 2011 Suriye iç savaşı öncesi İsrail tarafından onarımına başlanan bu hattın aktif hale gelmesi durumunda Türkiye sınırlarından geçen Kerkük yumurtalık petrol boru hattı belirli ölçüde önemini kaybedecektir (Erdoğan, 2007). Türkiye, ekonomik olarak bu durumdan ciddi olarak etkilenecektir.

Kerkük-Hayfa Boru Hattı

ABD'nin Irak'ı işgali ile planlanmış olan Kerkük-Hayfa Boru Hattı, bir nevi Kerkük-Yumurtalık Boru Hattına alternatif durumdadır. 591 km uzunluğunda olan bu hat, Musul ve Kerkük'teki petrolü Akdeniz'e ulaştırmayı hedeflemektedir. Kerkük'ten başlayıp, Suriye ve Ürdün üzerinden devam eden bu hat, İsrail'in Hayfa Limanına ulaşmaktadır (Şekil 3). Bu hattın faaliyete geçmesi durumunda Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı bir nevi devre dışı kalacaktır. Buradaki temel amaç sadece İsrail'in petrol ihtiyacını karşılamak değil aynı zamanda Avrupa'nın ihtiyacını karşılamaya yönelik planlanmıştır. Dolayısıyla bu hattın işletilmesi durumunda hem Türkiye hem de Suriye devre dışı bırakılmış olacaktır. Bunun yanında İsrail hem petrol taşımacılığında hem de Ortadoğu petrolü üzerinde doğrudan söz sahibi olacaktır.

Kerkük-Hayfa ve Musul-Hayfa petrol boru hatlarının onarımı ve hayata geçirilmesi durumunda İsrail'in Hayfa Limanı'na günde 5 milyon varil petrol taşınacaktır. Bu durum tüm Ortadoğu politikalarını ve siyasi gelişmelerini İsrail lehine yeniden şekillendirmeye yetecektir. Nitekim İsrail'in Kuzey Irak'ta, özellikle bir Kürt devleti istemesi de bir taraftan da bununla ilişkili görünmektedir. Nitekim İsraili bakan Josef Partiski'nin 2004 yılında Haaretz gazetesine " Bu petrol boru hattının İsrail'in enerji seçeneklerini çeşitlendireceğini ve petrol üreticisi ülkelere ve Rusya'nın pahalı petrolüne olan bağımlılığını azaltacağını" şeklinde demeç vermiştir. Tabi ki Kuzey Irak'ta kurulacak bağımsız ve ılımlı bir Kürt devleti İsrail'e Petrol yanında farklı siyasi avantajlar da sağlayacaktır. Kerkük-Hayfa Boru Hattı aynı zamanda İran'ın Basra Körfezi'ndeki ticaretine karşı da bir alternatif de olacaktır (Erdoğan, 2007).

Kerkük-Hayfa Boru Hattı ile ilgili sadece İsrail değil ABD'nin de ısrarcı olduğu bilinmektedir. Nitekim bu konuda ilk çalışmalar her ne kadar 9 Nisan 2003'te, İsrail Enerji ve Altyapı Bakanı Josef

Paritzky tarafından yapılmışsa da bu çalışmaların ABD Enerji Bakanlığı ile beraber yürütüldüğü bilinmektedir. Nitekim ABD Dışişleri Bakanlığı ile İsrail Dışişleri Bakanlığı arasında yapılan bir yazışmada, "Musul-Kerkük-Hayfa Petrol Boru Hattı ne durumda? Kısa sürede çalışır duruma geçebilir mi?" soruları sorulmuş buna karşılık İsrail Dışişleri Bakanlığı'ndan "4-5 aylık bir çalışmanın ardından boru hattı tekrar çalışır hale getirilebilir" yanıtını alınmıştır. Gerek Kerkük-Hayfa Boru Hattı olsun ve gerekse diğer siyasi ve ekonomik konular olsun İsrail, Kuzey Irak Kürt yönetimi ve buradaki Kürt gruplara her türlü askeri ve istihbaratı bilgiyi sağlamaktadır. Ayrıca bu hat ile ilgili ABD Enerji Bakanlığı'nın da çalışmaları devam etmektedir (Erdoğan, 2007).

Enerji Potansiyeli

Enerji kavramı bütün ulusları yakından ilgilendiren bir kavramdır. Sadece buldukları alanlarla sınırlı kalmayıp küresel bir etkileşim sağladıkları için enerji jeopolitiği devletlerarası birçok sorununda, çözümünde kaynağını oluşturmaktadır (Demir,2010; Sevim, 2012). Dünyada enerjiye duyulan ihtiyaca bağlı olarak enerji kaynakları, birçok ulusal güvenlik problemini de beraberinde getirmektedir. Bu artışa bağlı olarak enerji politikaları, jeopolitik kavramı ile bütünleşerek daha da önem kazanmıştır. Gerçekten de enerji kaynakları gerek her iki Dünya savaşı ve gerekse de Ortadoğu savaşları sırasında savaşların kaderi üzerinde büyük rol oynayacak kadar önem arz etmiştir (Sevim, 2012). Böylece enerji kaynakları 19-21. yüzyıldaki sorunların temeli ve aynı zamanda çatışma sebebi olmuştur (Metin, 2004; Harunoğulları, 2017). Bu nedenle bu kaynakların kendisi günümüzde jeopolitiğin temel argümanları haline gelmiştir.

Çalışmaya konu olan Golan Tepelerinin de önemli petrol yataklarına sahip olduğu bilinmektedir. Nitekim Amerika'nın önde gelen petrol arama şirketi Genie Enerji ile İsrail Afek Petrol ve Gaz şirketinin birlikte yapmış olduğu aramalar sonucunda Golan Tepelerinde çok önemli bir keşif yapmışlardır. Bu keşifler sonucunda Golan Tepelerinin zengin hidro-karbon kaynaklarına sahip olduğu doğrulanmıştır (Mikhail, 2016). Eski ABD Başkanı Donald Trump'ın Suriye toprağı olan ve İsrail işgali altında bulunan **Golan Tepelerini** "İsrail toprağı" olarak tanımasının sebebi olarak zengin petrol yatakları olduğunu öne sürenler bulunmaktadır. Bu konu ile ilgili "Golan Tepelerinin altında çok büyük petrol yataklarının olduğunu nedense kimse konuşmuyor. Bu petrolün toplam miktarı şu anda **Suudi Arabistan**'daki toplam petrol rezervlerinden fazladır. Burada petrol bulan da, ABD'nin neocon siyonistlerinin bir araya geldiği Genie Energy şirkettir." Diye ciddi açıklamalarda bulunanlar bile bulunmaktadır (Zentürk, 2019). Nitekim İsrail'in en önemli gazetesi Haaretz'te "Washington'un İsrail'in Golan'daki egemenliğini tanıması, Golan Tepelerinde keşfedilmesi beklenen büyük miktarda petrol ve doğal gaz üzerinde ABD ve İsrail'in kontrol sağlamasını hedefliyor" şeklinde haber yapılmış olması Golan Tepelerinin zengin petrol yataklarına sahip olduğuna işaretir (Erandaç, 2019). Dolayısıyla enerji açısından % 99 oranında dışa bağımlı olan İsrail için bu vazgeçilmez bir fırsat olduğunu söylemek mümkündür. Kaldı ki İsrail Enerji Bakanlığı, Golan Tepelerinin İsrail toprağı olduğunu savunmakta ve bu nedenle de Golan'da, İsrail'in Petrol ve Gaz yasasına bağlı olarak aramalar yapıldığını belirtmektedir. Nitekim İsrail Enerji ve Su Kaynakları Bakanlığı, 2013 yılında AFEK şirketine Golan'da petrol arama ruhsatı vermiştir. 2015 yılında, AFEK şirketinden yapılan açıklamaya göre; 1500 m derinlikte, bol miktarda petrol⁵ bulunduğu ve bunun İsrail'in onlarca yıllık ihtiyacını karşılayabileceği yönündedir. Bu durumu çok fazla abartıp İsrail'in 400 senelik petrol ihtiyacını karşılayabileceğini dahi iddia edenler bulunmaktadır (Huri, 2019).

1927 yılından sonra petrol yatakları daha da önem kazanmaya başlamıştır. Önem kazanan bu son derece kıymetli yer altı zenginliğinin güvenli bir liman olan Akdeniz kıyılarına taşımak için petrol boru hatları yapılmaya başlanmıştır. Kerkük petrolünü Suriye üzerinden İsrail'in Hayfa limanına taşıyan Kerkük-Hayfa petrol boru hattı 1935 yılında yapımı tamamlanarak işler hale gelmiştir. 1948 yılına kadar sorunsuz bir şekilde çalışan bu hat İsrail Devletinin kurulması ile Arap-İsrail arasında meydana gelen siyasi anlaşmazlıklar ile işlevini yitirmesi sonucunda Kerkük petrolünü taşımak için

⁵ 2015 yılın Eylül ayında, İsrail'in 2. Kanalına konuşan Afek şirketinin üst düzey jeologlarından Yuval Bartov, "350 m kalınlığındaki Starta katmanlarından bahsediyoruz. Önemli olan balık ve gözenekler. Bu tabakanın dünya petrolündeki ortalama kalınlığı 20- 30 metre. Şunu söyleyebilirim: Golan'da, diğer ülkelerde var olan alanın 10 katı bulunuyor" şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Huri, 2019).

Musul-Kerkük-Sayda ve Musul-Kerkük-Tartus-Banyas petrol boru hatları inşa edilmiştir (Kerküklü, 2014).

Irak'ta bulunan zengin petrol yataklarında ki petrolün Akdeniz üzerinden batıya ulaşmasını sağlamak için alternatif bir yol olarak Türkiye-Irak arasında Kerkük-Yumurタルık petrol boru hattı döşenmiştir. Bu hattın inşasına 15 Ağustos 1974 tarihinde başlamış ve 5 Ocak 1977 yılında hizmete açılmıştır. Toplam uzunluğu 986 km olan petrol boru hattının Irak sınırları içerisinde 345 km si Türkiye topraklarında ise 641 km si bulunmaktadır. Dünya üzerinde bulunan petrol ve doğal gaz rezervlerinin yarısından fazlası Türkiye komşu ülkelerde bulunmaktadır. Coğrafi olarak bu zenginliğe yakın oluşumuz ülkemiz için büyük bir ekonomik değer anlamına gelmektedir. Şöyle ki Türkiye toprakları üzerinden geçerek batıya ulaşan her varil başına 1.18 ile 0.90 arasında değişen bir ücret almaktadır. Bu şu anlama gelmektedir ülkemizin bu hattan yıllık kazancı 450 milyon dolardan fazla bir ekonomik katkı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kerküklü, 2014).

STRATEJİK ÖNEMİ

Devletlerin bulunduğu coğrafya hem birçok avantajı hem de birçok dezavantajı bünyesinde barındırmaktadır. İsrail Devleti de kurulduğu coğrafya açısından bu avantaj ve dezavantajları inceleyebileceğimiz en güzel örneklerden biridir. Şöyle ki deniz yolu ticaretinin devletler için büyük bir ekonomik kaynak olduğunu göz önüne aldığımızda İsrail'in Hayfa limanı daha şimdiden sağlamış olduğu demir yolu ve petrol boru hatları ulaşımı ile Arabistan yarım adasının bütün ulaşım ağını değiştirecek konumda olduğu öngörülebilir. Bölge siyasetini de bu duruma dâhil edecek olursak İsrail Devleti bu coğrafyada her geçen gün daha da söz sahibi bir devlet haline gelmesi kuvvetle muhtemeldir (Çiçekçi, 2019).

Golan Tepelerinin İsrail'e ait olduğu söylemleri ilk kez 1919 senesinde Siyonist yapılanmalar tarafından Paris Barış Konferansına vermiş olunan notada dile getirilmektedir. Bu notada Golan Tepelerinin en gözde şehri olan Kuneytra'yı da kapsayacak şekilde bir Yahudi devleti planlaması yapıldığı anlaşılmaktadır (Rabil, 2003). Bu planlama yapıldığı dönemlerde Yahudi kutsal metinlerinde Golan Tepeleri ile ilgili bir atf bulunmamaktadır. Golan Tepeleri kurulması planlanan Yahudi devletinin yaşaya bilmesi için gerekli olan su ve verimli tarım arazilerinin yanı sıra komşu Arap Devletlerine karşı sağladığı stratejik üstünlük bakımından ön plana çıkmaktadır (Rabil, 2003; Yıldırım, 2020)

Yukarıdaki durumu destekleyecek önemli bir örnek olarak Golan Tepelerindeki İsrail işgali gösterilebilir. İsrail, Altı Gün Savaşı sırasında işgal ettiği Golan Tepelerini 1981 yılında hiçbir hukuki neden göstermeden ilhak ettiğini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Mısır ile İsrail arasında 1979 yılında imzalanan Camp David anlaşması sonrasında Mısır üstlenmek istediği orta doğu liderliği unvanından bir nevi feragat edip bölge siyasetinden el çekmesi ile birlikte İsrail bölge üzerindeki isteklerini elde etmekte zorlanmamıştır. Golan Tepeleri sorunu, İsrail'in istediği doğrultuda halen kadar devam etmektedir. Bu güne baktığımızda ise İsrail'in ulusal güvenlik politikasındaki anlayış Golan Tepeleri sorununun diplomasi ile çözülemeyeceği İsrail'in 1981 ilhak ettiğini açıkladığı bu topraklardan çekileceğini gösteren, herhangi bir açıklama bulunmamaktadır (Çiçekçi, 2019).

Golan Tepelerinin jeostratejik ve jeopolitik konumu İsrail Devleti'nin bu bölgeyi neden bu kadar çok istediği ve ilhak ederek bu bölgeyi kendi toprağıymış gibi davranmasıyla yakinen, alakalıdır. Golan Tepeleri, Suriye'nin başkenti Şam'a kuş ucumu altmış kilometreden daha yakın bir mesafede bulunmaktadır. Bu yakınlık, İsrail'in tepeleri elin bulundurması sayesinde Suriye üzerinde stratejik bir baskı kurmasını sağlamaktadır. İsrail'in Golan Tepelerinde sağlamış olduğu askeri güç sayesinde, yoğun bir istihbarat toplama faaliyeti gerçekleştirebilmektedir. İsrail bu tepelerde konuşlandırmış olduğu teknolojik aletler sayesinde Suriye de devam eden iç savaşa müdahil olmadan Hizbullah'ın faaliyetlerini en ince ayrıntısına kadar görüntüleyebilmektedir. (Cook, 2019; Çiçekçi, 2019)

İsrail, kıyı şeridinde yer alan başta Hayfa olmak üzere sanayi ve nüfus yoğunluğunun olduğu şehirlerinin güvenliğinin Golan Tepelerinin sağlamış olduğu yükseltinin getirdiği stratejik üstünlükle alakalı olduğunu düşünmektedir. Bu tepeleri Suriye ye geri vermenin ülkenin iç siyasetinde

istikrarsızlığa ve korkuya neden olacağı da İsraili güvenlik uzmanlarının tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir konu olduğu dile getirilmektedir (Çiçekçi, 2019).

4000 yıldan daha fazla bir geçmişe sahip olan Yahudiler bu sürenin büyük bir kısmını sürgünler esaretler ve zulüm altında geçirmişlerdir. Böyle bir geçmişe sahip olan İsrail devleti Ortadoğu'da dengeleri değiştiren dini duyguların ağır bastığı demokratik bir devlettir. Genel itibari ile yaşamsal ihtiyaçlar açısından fakir bir coğrafyaya sahip olması bir tarafa Akdeniz'e olan kıyı şeridi sayesinde önemli limanlara sahiptir (Zorlutuna, 2003). Ülke nüfusunun büyük bir bölümünü 70 ayrı devletten göç edip bu topraklara yerleşen Yahudilerden oluşmaktadır.

İsrail çok çeşitli bir kültürel zenginliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu kültürel zenginlik içerisinde Müslümanlar Dürziler ve Hıristiyanlardan oluşan etnik azınlığında büyük katkısı bulunmaktadır. Topraklarının %75'lik bir kısmı tarıma elverişli olmasa da İsrail sulama teknolojilerinde dünya lideri sayılabilecek bir konumdadır. Savunma sistemleri ve değerli taşları işleme konusunda bir çok uzmana sahip olan İsrail gelişmiş bir sağlık sistemine sahip olmasının yanı sıra serbest piyasa şartlarına hakim olan İsrail güçlü bir ekonomiye sahiptir. İsrail Devleti siyasi ve dini olarak ayrıştığı komşu devletler pek fazla bir iletişim olmasa da dünyanın pek çok yerinde ki devletler iletişim içerisinde. Türkiye İsrail ilişkileri de özellikle 1996-2000 yılları arasında zirve noktaya ulaşmış askeri acıdan ilişkiler geliştirilerek devam etmiştir (Zorlutuna, 2003).

Sonuç ve tartışma

Golan tepeleri meselesi uzun yıllardır çözüme kavuşturulamayan bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Sorunun çözülmemesi birçok faktör etkilidir. Tarihselliğin bunlar arasında en önemli nedenlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Tevrat'a göre Golan Tepelerinin kutsal topraklar içerisinde yer alması ve birçok yerde adının geçmesi Golan Tepelerinin önemini arttırmaktadır. Bu durum her ne kadar bütün Yahudiler arasında etkili bir unsur değilse de özellikle tutucu gruplar için büyük önem arz etmektedir. Bu grup için Golan Tepeleri, Arz-ı Mevdutun bir parçası durumunda ve doğal olarak da İsrail toprağıdır. İsrail'in Yahudi tarihselliğinden beslenildiği ve Suriye'nin iç savaş durumu düşünüldüğünde Golan Tepelerinin tamamının yakın gelecekte İsrail toprağının bir parçası olması çok olası görülmektedir. Nitekim bu tarihsellik durumu Golan Tepelerinin işgal ve ilhak edilmesini İsrail açısından normalleştirmektedir. Dolayısıyla Golan Tepelerinin işgal edilmesindeki temel nedenlerden birisi olduğunu söylemek mümkündür.

Golan Tepelerinin su potansiyeli İsrail'in burayı hem işgal hem de ilhak etmesindeki diğer önemli nedenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 166 km² alan kaplayan Taberiye gölünün İsrail'in su deposu olduğu ve bu gölün de büyük ölçüde Golan Tepelerinden gelen su ile beslendiği düşünüldüğünde Golan Tepelerinin İsrail için hayati önemi olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de günümüzde İsrail'in ilhak etmiş olduğu alan, Golan Tepelerinin (Hermon Dağı) bol yağış alan batı yamaçlarının tamamını kaplamaktadır. Dolayısıyla İsrail bir nevi Taberiye gölünün beslendiği ana kaynakları da kontrolü altına almış durumdadır. Yarı kurak iklim şartlarının hüküm sürdüğü ve suya duyulan ihtiyacın çok olduğu alanda böyle bir kaynağa sahip olması paha biçilmez durumdadır. Bu nedenle Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgal edilmesinde olduğu kadar bu alanın İsrail'in denetiminde kalması İsrail için elzem durumdadır. Mevcut su potansiyeli Yahudi toplumu ve İsrail'in tamamı için elzem bir durumdur. Dolayısıyla İsrail'in buradan çekilmesi söz konusu bile değildir.

Golan Tepelerinin İşgal veya ilhak edilmesindeki bir diğer önemli neden ise ekonomik olanıdır. Basına yansıyan ve verilen demeçler dikkate alındığında Golan Tepelerinin yüksek miktarda petrol rezervine sahip olduğu görülmektedir. Bunun doğru olduğunu kabul ettiğimizde, enerji kaynağında tamamen dışa bağımlı olan İsrail için bu alanın vazgeçilmez olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki bu durum aynı zamanda İsrail'in Ortadoğu'da hem daha güçlü olmasını sağlayacak hem de siyasi üstünlük sağlayacaktır. Dolayısıyla Golan Tepeleri İsrail için daha da vazgeçilmez olacaktır.

Golan Tepelerinin ilhakında etkili olan diğer önemli parametre ise jeostratejik konumudur. Golan Tepeleri, İsrail ile sürekli savaş pozisyonunda olan Suriye ve Lübnan ile sınır konumundadır. Aynı zamanda abu sınır bölgesindeki en yüksek alan olup, tüm sahaya hâkim konumdadır. Nitekim

Golan Tepeleri İsrail-Arap savaşların sürekli İsrail ile Suriye arasında taarruz ve savunmanın yapıldığı hat olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bölgenin hâkim konumunda olan bu alanın kontrolü İsrail'in güvenliği ve olası bir saldırının kolaylığı için vazgeçilmezdir. Golan Tepeleri Suriye ile olduğu gibi Lübnan ile İsrail arasındaki en önemli sınırlardan birisidir. Özellikle Hizbullah'ın Lübnan'da etkin olması ve İsrail ile sürekli savaş halinde olması Golan Tepelerinin stratejik önemini bir kez daha artırmaktadır. Kaldı ki bu yüksek alan aynı zamanda İsrail'in planmış olduğu petrol boru hatları için de son derece önemlidir. Gerek Trans Arabia olsun ve gerekse Kerkük-Hayfa petrol boru hatları olsun her ikisinin de mecburen geçeceği yegâne alan Golan Tepeleridir. Golan Tepelerinden geçmek zorunda olan bu boru hatları İsrail için hem ekonomik hem de bölgedeki siyasi dengeler için son derece önemlidir. Golan Tepelerinin bu jeostratejik önemi İsrail'in Golan Tepelerini işgal ve ilhak etmesinde ile burada kalıcı olmasında etkili olan parametrelerden biridir.

Yukarıda belirtilen parametreler göz önüne alındığında İsrail'in Golan Tepelerini terk etmesinin pek de mümkün olmadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ateş, H., & Mücahit, B. (2016). Ortadoğu'da Su Savaşı ihtimali. *Yeni Türkiye Dergisi*, 392-403.
- Bag, M. (2020, 01 28). euronews. 01 13, 2022 tarihinde İşgal altındaki Golan Tepeleri neden önemli? Nerede ve kimler yaşıyor?: <https://tr.euronews.com/2020/01/28/isgal-altindaki-golan-tepeleri-neden-onemli-nerede-ve-kimler-yasiyor> adresinden alındı
- Balpınar, Z. (2012). İsrail Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008). Z. Balpınar içinde, *İsrail Güvenlik Politikasında Süreklilik ve Değişim (1948-2008)* (s. 197). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bayat, F. (2021, 12 27). haberler.com. 01 15, 2022 tarihinde Arap Birliği, İsrail'e Golan Tepelerinde kentsel ve demografik yapı değişikliği yapmaması çağrısında bulundu: <https://www.haberler.com/arap-birliigi-israil-e-golan-tepelerinde-kentsel-ve-14627849-haberi/> adresinden alındı.
- BBC. (2019, 03 25). BBC Nevs Türkçe. 01 12, 2022 tarihinde bbc.com: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47696932> adresinden alındı.
- Birişik, A. (2013). Hizbullah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18, s. 183-184.
- Bozbaş, G. (2019). Golan Kararı ve Bölgesel Yansımaları. *Ortadoğu Uluslararası Siyaset Dergisi*, 10(87), 26-29.
- Bozkurt, A. (2014). Hizbullah'ın Lübnan'da Kuruluşu ve Popülaritesinin Sebepleri. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7 (XVII): 599-627.
- Çiçekçi, C. (2019). İsrail, Tiran Boğazı ve Ötesi: Jeopolitik Bir Okuma. *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, 68-62.
- Deveci, M. (2021, Ekim 11). Anadolu Ajansı. Ocak 13, 2022 tarihinde aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-golan-tepelerindeki-yahudi-yerlesimcilerin-sayisini-iki-katina-cikarmayi-planliyor-/2388987> adresinden alındı.
- Erdoğan, L. T. (2007). Büyük Ortadoğu Projesi Çerçevesinde Petrolün Yeniden Dağılımı, *Analiz Dergisi*, 3: 82-84
- Esat, F. (2020, Aralık 9). İsrail güçleri Golan Tepeleri'nde 10 Suriyeliyi yaraladı. Eylül 5, 2021 tarihinde aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/israil-gucleri-golan-tepeleri-nde-10-suriyeliyi-yaraladi/2070961> adresinden alındı
- Gazel, F. (2008). Orta Doğu İşgal ve Yeni Enerji Jeopolitiği. *Eskiyeni*, 9: 21-27.
- Haberler.com. (2021, 08 06). 01 15, 2022 tarihinde Küresel iklim değişikliği su kaynaklarını savaş hatlarına dönüştürüyor: <https://www.haberler.com/kuresel-iklim-degisikligi-su-kaynaklarini-savas-14313382-haberi/> adresinden alındı.

- Hayli, S. (2001). Rüzgar Enerjisinin Önemi, Dünyada ve Türkiye deki Durumu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1-31.
- Hemmerle, O. B. (2005). Golan Heights. *Encyclopedia of World Geography*, 384-385.
- Huri, R. (2019, Mart 30). Çalınmış Golan: Su ve Petrol Dolu İki Deniz. Eylül 4, 2021 tarihinde Şarkul Avsat: <https://turkish.aawsat.com/home/article/1657231/racih-huri/%C3%A7a1%C4%B1nm%C4%B1%C5%9F-golan-su-ve-petrol-dolu-iki-deniz> adresinden alındı
- Kerküklü, A. (2014). Kerkük'te Kanlı Petrol Savaşının Kirli Oyunları.
- Koç, H., & Yeminci, G. (2019). Golan Tepeleri: Gelişim Süreci, Hukuki Statüsü ve Soruna Yönelik Uluslararası Tepkiler. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, 65-81.
- Köylü, M. (2019). İsrail'in Kudüs ve Filistin'e Yerleşim Faaliyetleri ve Filistin Halkının Geleceği. *İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 72-97.
- Kurt, M. (2021). Yahudi Nüfus Problemi ve İsrail Devleti'nin Yahudi Karakteri. *Dergi Park*, 194-219.
- Kutsal, E. (2009). İsrail-Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su. *Bilge Strateji Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 124-134.
- Mikhail, L. (2016, Ocak 11). İşgal edilmiş Golan Tepeleri: İsrail Suriye'nin doğal kaynaklarını nasıl sömürüyor? Eylül 5, 2021 tarihinde Medyasafak.net: <https://www.medyasafak.net/haber/1910/iscal-edilmis-golan-tepeleri-israil-suriyenin-dogal-kaynaklarini-nasil-s%C3%B6muruyor-1910> adresinden alındı
- Özkan, S. (2018). İsrail' in Bölgesel Varlığının Politik ve Stratejik Önemi: Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Çıkarları ve Politikaları Üzerinden Bir İnceleme. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Öztürk, Ş. (2007). Küreselden Yerele Tarım Politikaları. *Sosyoloji Dergisi*, 105-125.
- Parlar, S. (2003). Siyonist Sömürgeciliğin Ekonomik Dayanakları. *Kudüs Dergisi*, 2.
- Ramazanoğlu, Y. (2003). Golan Tepelerinde Kunaytre. *Kudüs Dergisi*, 1.
- Sarı, İ. (2016). Büyük Ortadoğu Projesi. İstanbul: Net Medya Yayıncılık.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Dergi Park*, 4378-4391.
- Sonuç, Y. S. (2017). Başlangıcından Günümüze Dini Siyonizm. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, 80-88.
- Suputnik Türkiye. (2021, 08 10). 01 13, 2022 tarihinde tr.sputniknews.com: <https://tr.sputniknews.com/20210209/israilden-blinkena-golan-tepeleri-yaniti-sonsuza-kadar-israilin-parcasi-olarak-kalacak-1043772274.html> adresinden alındı
- Şahin, G. (2019). Yaşanan Son Gelişmeler Doğrultusunda Suriye'nin Tarımsal Yapısı. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 283-316.
- Tekinel, O. (2004). Tarımın Mevcut Durumu ve Önemi. Eylül 5, 2021 tarihinde cinetarım: <http://www.cinetarim.com.tr/dergi/arsiv48/aiastirma02.htrn> adresinden alındı.
- TRT Haber, T. (2019, Mart 22). Golan Tepeleri Neden Önemli? Eylül 3, 2021 tarihinde Trt Haber: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/golan-tepeleri-neden-onemli> 409398.html adresinden alındı.
- Turan, E., & Bayraktar, E. (2020). Türkiye'nin Su Yönetim Politikaları: Ulusal Güvenlik Açısından Değerlendirme. *Uluslar Arası Politik Araştırmalar Dergisi*, 1-19.

- Velidedeoğlu, M. (2019, 03 29). Cumhuriyet. 12 10, 2021 tarihinde cumhuriyet.com.tr: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/meric-velidedeoğlu/golan-tepeleri-1318655> adresinden alındı
- Yavuz, S. (2007, 07 01). Su Kıtlığından Su Zenginliğine Giden Yolda İsrail... 01 17, 2022 tarihinde suvecevre.com: https://www.suvecevre.com/yayin/534/su-kitligindan-su-zenginligine-giden-yolda-israil-_15835.html#.YeUWGv5BzIU adresinden alındı.
- Yetim, M. (2015). Şiddet Eğilimli ve Direniş Temelli Şii Aktivizmi: Hizbullah'ın Fikirsnel ve Örgütsel Zemini. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2 (2): 59-88.
- Yıldırım, S. (2020). İsrail Ve Suriye'nin Golan Tepeleri Üzerine Geliştirdikleri Söylemin Eleştirel Jeopolitik Analizi. *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Zorlutuna, M. (2003). İsrail'in Toplumsal Yapısı. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*.